

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KENTSEL-KIRSAL ARAYÜZDE TARIM OLGUSU
VE KENTSEL TARIM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özgehan SUNA

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Sorunları

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet TERCAN

EKİM 2022

..... tarafından hazırlanan ..... adlı bu tezin ..... tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

.....
Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından ..... Anabilim Dalında ..... tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: _____

Üye : _____

Üye : _____

Üye : _____

Üye : _____

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ..... Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım klavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

....

Canım Aileme,

ÖNSÖZ

Çalışma sürem boyunca, sabrıyla beni destekleyen, bilgi ve deneyimleriyle bana yol gösteren ve beni cesaretlendiren, değerli tez danışmanım Sayın Prof. Doç. Dr. Ahmet TERCAN'a teşekkürlerimi sunarım.

Tez ve jüri sürecinde ilgi ve tavsiyelerini esirgemeyen değerli jüri üyeleri hocalarım, Sayın Prof. Dr. Yüksel Demir'e ve Sayın Doç. Dr. Ayşegül Kuruç'a; özellikle bu çalışmayı yürütebilmemde bana destek olan değerli ailem, kardeşlerim ve arkadaşlarıma, sevgi ve saygılarımı sunar, sonsuz teşekkür ederim.

Kasım 2022

Özgehan SUNA

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ.....	ix
İÇİNDEKİLER	xi
KISALTMALAR.....	xiii
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xv
ŞEKİL LİSTESİ.....	xvii
ÖZET.....	xix
ABSTRACT.....	xx
1.GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı.....	3
1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi.....	3
2.KIRSAL ALAN VE KENT İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ.....	5
2.1. Kırsal Alan Kavramı	5
2.2. Kırsal Alanı Yeniden Tanımlamaya Dönük Çabalar	13
2.2.1. Kır-Kent Bulanıklaşması ve Kırsalı Yeniden Tanımlamak	13
2.2.2. Ağ Toplumu Kuramı (Network Society) ve Kırsal Alanlar.....	17
2.3. Metropolitan Alanlar ve Sınırsız Kentler.....	28
2.3.1. Metropolitan Alan Kavramı	30
2.3.2. Metropolitanleşmenin Küreselleşmesi: Sınırsız Kentler.....	35
2.4. Kırsal Alanlarda Kentsel Saçaklanma Olgusu	39
2.4.1. Kentsel Saçaklanma Kavramı	40
2.4.2. Saçaklanma Kavramının Genel Özellikleri ve Kırsal Alanda Sonuçları .	43
2.5. Türkiye’de Kırsal Alan Tanımı.....	46
2.6. Dünyada ve Türkiye’de Kırsal Yerleşmeler	52
2.6.1. Köyler.....	53
2.6.2. Kırsal Mahalleler.....	54
2.6.3. Diğer Kırsal Yerleşim Türleri	58
3. KENTSEL TARIM.....	60
3.1. Kentsel Tarımın Tanımı.....	60
3.2. Kentsel Tarımın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	62
3.3.Kentsel Tarım Potansiyeli.....	62
3.4. Kentsel Tarım Biçimleri.....	64
3.5. Sürdürülebilir Kent Örneklerinde Kentsel Tarımın Yeri	65
3.5.1.Vancouver.....	65
3.5.2. Singapur.....	68
4.MALATYA VE İSTANBUL ÖRNEĞİNDE KENTSEL TARIM İNCELEMESİ	71
4.1. Malatya Kısa Tarihi.....	71
4.1.1. Malatya'nın Coğrafi Özellikleri.....	71
4.1.2. Malatya’da Tarım Faaliyetlerinin İncelenmesi	72
4.1.3.Malatya'da Tarım Faaliyetleri ve Kentleşmenin İncelenmesi.....	80
4.2. İstanbul Kentleşme Tarihi	80
4.2.1.İstanbul'un Coğrafi Özellikleri.....	82

4.2.2.İstanbul’da Tarım Faaliyetlerinin İncelenmesi	90
4.2.3.İstanbulda Kentsel Tarım Faaliyetlerinin İncelenmesi.....	98
4.2.3.1.Yedikule Bostanları.....	101
4.2.3.2.Piyalepaşa Bostanları.....	102
4.2.3.3.Kuzguncuk Bostanları.....	103
4.3. Malatya ve İstanbul Örneklerinde Tarımsal Faaliyetlerinin İncelenmesi.....	104
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	107
KAYNAKÇA	111
ÖZGEÇMİŞ.....	125

KISALTMALAR

GSMH	: Gayrisafi Millî Hasıla
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
TMO	: Toprak Mahsülleri Ofisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UN	: United Nations
vb	: ve benzeri
yy	: Yüzyıl
TDK	: Türk Dil Kurumu
OECD	: Organisation for Economic Co-Operation and Development
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
USDA	: United States Department of Agriculture
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
ADKNS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
ÇKS	: Çiftçi Kayıt Sistemi
KGHM	: Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü
AKK	: Arazi Kullanım Kabiliyeti
FAO	: Food and Agriculture Organization of the UN

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1. Kırsal ve Kentsel Alan Tipolojileri (Martin, 1985).....	8
Çizelge 2.2. Metropol ve Metropol Olmayan Alanlar Bağlamında Kır-Kent Tipolojisi	10
Çizelge 2.3. Kırsal ve Kentsel Alanlar Arasında Genel Kabul Gören Geleneksel Kalıplaşmış Farklılıklar (Hugo, Champion ve Lattes, 2001).	12
Çizelge 3.1. Malatya İli sınırları içerisinde yer alan barajlar ve tamamlanma tarihleri (URL-5).....	73
Çizelge 3.2. Tarım Orman İl Müdürlüğünün verilerine göre Malatya’da arazi örtüsü grupları ve yüzölçümleri (URL-6).	73
Çizelge 3.3. Türkiye’de illere göre tarım alanlarının dağılışı ve Malatya’nın içerisinde bulunduğu grup (URL-7).....	75
Çizelge 3.4. Malatya’da en fazla üretimi yapılan sebze ve meyveler (Eren ve Gökten, 2018)	78
Çizelge 3.5. Malatya’da Türkiye Milli Tarım Destekleme Modeli projesi kapsamında ilçe bazında destek verilecek ürünler (URL-8)	80
Çizelge 3.6. İstanbul ilinde tüzel kişiliği köyden mahalleye dönüşen 151 kırsal mahalle (İBB, 2017).....	84
Çizelge 3.7. Kırsal mahallelerin ilçelere göre yıllar içinde değişen nüfus eğilimleri (TÜİK, 2020b).....	87
Çizelge 3.8. 1997 ve 2002 yıllarına göre tarım alanları (ha) (İBB, 2017).....	91
Çizelge 3.9. 1996 ve 2018 yılları kullanımına göre tarım alanları (ha) (Greenpeace Akdeniz akt. TÜİK, 2019)	92
Çizelge 3.10. AKK sınıflarının tarıma uygunluk durumları (İBB, 2017).....	97

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1. Dünya haritası üzerinde kentsel nüfus popülasyonunun 1970-2018 yıllarında değişimi (United Nations, 2018).....	29
Şekil 2.2. Dünya Kentsel Kırsal Nüfus Değişimi (UN).....	32
Şekil 2.3. Kentsel Saçaklanmanın Tarımsal Alanda Etkileri (URL-1).....	44
Şekil 2.4. a) The Davie Village topluluk bahçesi, b) Vancouver belediyesi topluluk bahçesi (Broadway, 2011).....	67
Şekil 2.5. a) Çatı bahçesi, b) Üretken yeşil çatı (Diehl vd., 2020).....	69
Şekil 3.1. Malatya'nın bitki indeks modelinden belirlenen tarım alanları (Özüpekçe, 2021).....	74
Şekil 3.2. Malatya'nın arazi kullanım kabiliyet haritası (Özüpekçe, 2021).....	76
Şekil 3.3. Malatya İli'nin topoğrafya haritası (Özüpekçe, 2021).....	77
Şekil 3.4. Malatya'nın Arazi Kullanım/Örtüsü Haritası (Özüpekçe, 2021).....	79
Şekil 3.5. İstanbul il sınırlarındaki kırsal mahalleler (İBB, 2017).....	83
Şekil 3.6. İstanbul ili kırsal ve kentsel mahallelerin nüfus oranları (Doğan ve Gökburun, 2019).....	85
Şekil 3.7. İstanbul ili kırsal ve kentsel mahallelerin nüfus dağılımları (Doğan ve Gökburun, 2019).....	86
Şekil 3.8. İstanbul kırsal mahallelerinde yapılan tarımsal faaliyetlerin oranları (%) (İBB, 2017).....	88
Şekil 3.9. İstanbul kırsal mahallelerinde işkolu sayıları (İBB, 2017).....	88
Şekil 3.10. İstanbul ili orman alanları (İBB, 2017).....	90
Şekil 3.11. İstanbul tarım alanlarının 1997-2002 yıllarındaki değişimi.....	91
Şekil 3.12. Ekiliş türlerine göre 1997-2002 yıllarında İstanbul tarım alanlarının değişimi.....	92
Şekil 3.13. İstanbul ili arazi kullanım şekilleri (Tezer ve Solduk, 2014).....	94
Şekil 3.14. İstanbul ilinde AKK sınıflarının oransal dağılımı (İBB, 2017).....	98
Şekil 4.1. 19. yüzyılda İstanbul bostanları (Bakan, 2020).....	100
Şekil 4.2. Yedikule Bostanları (Sezgin, 2016).....	101
Şekil 4.3. Piyalepaşa Camii ve bostanı (Sevin ve Özacar, 2022).....	102
Şekil 4.4. Kuzguncuk Bostanı (Üsküdar Belediyesi, 2021).....	103

KENTSEL-KIRSAL ARAYÜZDE TARIM OLGUSU VE KENTSEL TARIM

ÖZET

İnsanlığın yerleşim olgusunu değiştiren iki önemli devriminden bahsedilir. Bunlardan ilki yerleşik hayata geçilen dönemde gerçekleşen Neolitik Devrimdir. Bir diğer adıyla Tarım Devrimi, toplumların sosyo-ekonomik yapılarında gerçekleşen dönüşümsel süreçtir. İnsanoğlu konargöçer yaşamdan yerleşik hayata geçtiği günden beri tarımsal etkinlikler var olmuştur. Yerleşik hayata geçen insanların yaşam alanlarıyla birlikte ilk kırsal alan tanımı ortaya çıkmıştır. Tarım birçok dönemde insanların geçim kaynağı olmuştur ve mekânsal tanımı genelde kırsal alan olarak bilinmektedir. İkinci önemli devrim ise 18. ve 19. yüzyıllarda gelişen buluşlarla ortaya çıkan Endüstri Devrimidir. Diğer adıyla Sanayi Devrimi ise bugünkü modern kentlerin oluşumunun ilk temel kaynağıdır.

Modern kentlerin oluşumu ve makineleşme ile kırsal alandaki istihdam alanlarını azaltma, öte yandan kırdan kente göçlerin artışına sebep olmuştur. Böylece kırsal alanlarda azalan nüfus ile kentlerde artan yoğun nüfus artışı ters orantılıdır. Azalan kırsal alan etkinliği yıllar içinde tarımsal üretimi doğrudan etkilemektedir. Bu etki ile tarımsal üretimin, kısıtlı üretim alanları nedeniyle taşınma ve nakliye süreçleri maliyet artış sebeplerinin yanı sıra ürünlere ulaşımı zorlaştırmaktadır. Bu süreçte kentte artan yoğunluk ile kentsel tarım gereksinimlerini doğurmuştur. Bu çalışma kapsamında kırsal ve kentsel alan tarihsel süreçleri araştırılarak kentsel tarımın temelleri araştırılmıştır. Kentsel tarımın ihtiyaç duyulduğu metropol şehirler ile henüz kentleşme süreci yoğun hızda ilerlemeyen şehirlerin yapıları karşılaştırılmıştır. Türkiye’de bu sürecin irdelenmesine en uygun metropol şehir olarak İstanbul seçilirken, henüz kentleşme süreci yavaş ilerleyen ve şehrin geçim kaynağı tarımsal üretim olan Malatya seçilmiştir. İstanbul kurulduğu günden beri ilgi gören kalabalık şehir olmuştur, böylelikle kentleşmenin yoğun yaşandığı ve tarımsal alanları büyük ölçüde kaybeden bir şehirdir. Bu şehrin kentsel tarıma duyduğu ihtiyaç ve uygulama alanları ele alınırken, Malatya henüz kent içinde böyle yoğun bir kullanıma ihtiyaç duymamaktadır. Malatya’da hala kırsaldan kente göçler devam ederken tarımsal üretim büyük oranda üretimi sürdürmektedir. Bu iki şehrin kentsel tarım süreçleri karşılaştırılmış ve örnekler üzerinden incelenmiştir. Bu sürecin yanı sıra insanlığın tarıma olan ilgisi tekrar araştırılacaktır.

AGRICULTURE FACT AND URBAN AGRICULTURE IN THE URBAN- RURAL INTERFACE

ABSTRACT

Two important revolutions of humanity that changed the settlement phenomenon are mentioned. The first of these is the Neolithic Revolution, which took place in the period of settled life. In other words, the Agricultural Revolution is the transformational process that takes place in the socio-economic structures of societies. Agricultural activities have existed since the day human beings passed from a nomadic life to a settled life. The first definition of rural area has emerged with the living areas of people who have settled down. Agriculture has been a source of livelihood for people in many periods and its spatial definition is generally known as rural area. The second important revolution is the Industrial Revolution, which emerged with the inventions developed in the 18th and 19th centuries. In other words, the Industrial Revolution is the first basic source of the formation of today's modern cities.

The formation of modern cities and the reduction of employment in rural areas with mechanization, on the other hand, caused an increase in migration from rural to urban areas. Thus, the decreasing rural population in rural areas and the increasing intensive population growth in cities are inversely proportional. Decreasing rural area activity directly affects agricultural production over the years. With this effect, transportation and transportation processes of agricultural production due to limited production areas make it difficult to reach the products as well as the cost increase. In this process, with the increasing density in the city, it has created the needs of urban agriculture. Within the scope of this study, the foundations of urban agriculture were investigated by researching the historical processes of rural and urban areas. The structures of the metropolitan cities where urban agriculture is needed and the cities whose urbanization process is not progressing at an intense pace are compared. While Istanbul was chosen as the most suitable metropolitan city to examine this process in Turkey, Malatya, whose urbanization process is progressing slowly and whose livelihood is agricultural production, was chosen. Istanbul has been a crowded city that has attracted attention since the day it was founded, so it is a city where urbanization is intense and agricultural areas are lost to a large extent. While this city's need for urban agriculture and its application areas are being discussed, Malatya does not need such an intensive use in the city yet. While migration from rural to urban continues in Malatya, agricultural production continues to a large extent. The urban agriculture processes of these two cities were compared and examined through examples. In addition to this process, humanity's interest in agriculture will be explored again.

1.GİRİŞ

Dünya nüfusu var olduğu günden bugüne sürekli artış göstermekte ve insanoğlu çoğunlukla büyük şehirlerde yaşamaya yönelmektedir. 1950 yılında Dünya nüfusu toplam 2,54 milyar iken, 2018’de 7,63 milyar, 2020 yılında 7,794 milyara çıkmıştır (United Nations, 2018). Kentsel ve kırsal nüfusa ilişkin resmi Birleşmiş Milletlerin World Urbanization Prospects: The 2018 Revision Raporu’na göre, küresel olarak 1950’de dünya nüfusunun yaklaşık %30’u, 2018’de %55’i kentsel alanda ikamet etmiştir. 2018 yılında kentsel nüfus 4,22 milyar (%55,3), kırsal nüfus 3,41 milyardır (%44,7). 2050 yılına gelindiğinde ise bu oranın %68 olacağı tahmin edilmektedir (United Nations, 2019).

Küresel iklim değişikliğinden kaynaklanan etkileri ile salgın hastalıkların artışı, yerleşme alanlarının kontrolsüz büyümesi, nüfusun belirli bölgelerde yığılması; tarım alanlarını, doğal kaynakları ve gıda üretimini olumsuz etkilemektedir. Ülkemizdeki kırsal nüfus oranına bakıldığında, 2000-2012 yılları arası yaklaşık 24 milyondan 17 milyona düşerek hızla azalmıştır. 2012 yılı verilerine göre, kırsal nüfus ülkemizin nüfusunun yaklaşık %23’ünü oluşturmaktadır. 2019 yılına gelindiğinde belde ve köylerde yaşayan kırsal nüfus oranı %7’ye düşmüştür (TÜİK, 2020). Bu değişimin ana nedenleri arasında; yeni il ve ilçelerin kurulması belediye sınırlarının genişletilmesi, tarımda makineleşmenin yaygınlaşması, büyük tarım arazilerinin miras yoluyla parçalanarak bölünmesi, büyük şehirlerdeki cazip koşullar (eğitim iş vb.) sebebiyle kırsal alanlardan büyükşehirlere yapılan göç hareketleri gibi çok sayıda faktör etkili olmuştur. Ayrıca kırsal yerleşmelerde nüfusun ortalama yaşı geçmişe göre oldukça yüksek hale gelmiştir. Kırsalda nüfusun azalması, tarımda işgücünün azalarak bitkisel ve hayvansal üretimin de olumsuz etkilenmesi anlamını taşımaktadır (Yılmaz, 2015).

Tarımda, ormancılıkta ve balıkçılıkta istihdamın payı 2000 ile 2020 arasında küresel olarak yaklaşık %27,4’e gerilemiştir. Ancak tarım, hizmetler sektöründen sonra dünya çapında ikinci büyük istihdam kaynağı olmaya devam etmektedir. Tarım sektörünün payındaki düşüş genellikle artan gelir seviyeleriyle bağlantı kurulmaktadır. COVID-19

pandemisi bu genel düşüş trendini kırmış olup, COVID-19 kısıtlamaları nedeniyle tüm sektörlerde istihdam düşerken, 2019-2020 yılları arasında Avrupa dışındaki tüm bölgelerde tarımsal istihdamın payının artmasına neden olmuştur. Tarımda istihdamın en düşük payı 2020 yılında Avrupa'da gözlenmiş ve istihdam edilen nüfusun sadece %5,2'si tarımda iş bulmuştur. En yüksek pay, istihdam edilen toplam nüfusun %49,5'i ile Afrika'da görülmüştür (FAO, 2021). Türkiye'de son 5 yılda tarım sektöründe çalışan kişi sayısı %14 azalarak 4.716.000 kişi olmuştur. Türkiye'de tarım sektörünün diğer sektörler arasındaki payı %17,9'lık bir kapsama sahiptir. (TÜİK, 2021).

Yerleşme çeperinde potansiyeli doğrultusunda değerlendirilebilecek kırsal karakterli alanlar, büyükşehir belediye sınırının il sınırına dayandırılması ile kentsel alan statüsü kazanmış ve bu alanlarda yapılaşma beklentileri artmıştır. Kente gıda ürünü sağlayabilecek kırsal karakterdeki arazilerin potansiyelleri doğrultusunda değerlendirilmesinin; kentin gıda ihtiyaçlarının bir kısmını karşılayabileceği, bu şekilde bir taraftan kırsal alanın verimli kullanımının ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasının ailelere ekonomik katkı olması, diğer taraftan gıda gereksiniminin kilometrelerce uzak mesafelerden taşınmasından kaynaklanabilecek sorunlara belirli oranda çözüm getirilebileceği öngörülmüştür.

Kentin çeperinde bulunan sosyal gruplar genellikle tarımla geçinen çiftçilikle uğraşan insanlardır. Bununla birlikte, tarımın hızla gelişen makineleşmesi, kırsal alanlarda daha düşük istihdama yol açmıştır. Kırsal alanda iş bulamayan sosyal gruplar şehir merkezlerine göç ederek burada vasıfsız iş gücünü oluşturmuştur. Göç nedenleri yalnızca işsizlik olmamakla birlikte, eğitim, sağlık ve sosyal imkânlarla ulaşılabilirlik önemli göç nedenlerindedir. Öte yandan miras yoluyla toprakların çok parçalı hale gelmesi tarımdan alınan verimin düşüşüne neden olmuştur.

Birçok ülkede kırsal yerleşimlerin gelişimi, teknolojik gelişme yoluyla mekanizasyon ile temsil edilmektedir. Ancak asıl ele alınması gereken temel sorun, bu yerleşim yerlerinin sürdürülebilirliğidir. Kırsal alanlar günümüzde etkinliğini kaybetmektedir. Bu nedenle gelişmiş kent merkezlerinde uygulanmaya çalışılan doğala dönme hareketleri ile birçok kentsel tarım projeleri başlatılmaktadır. Kent merkezlerinde ihtiyaç duyulan bu rekreasyon alanlarının halihazırda bulunduğu kırsal yerleşimler ise hak ettiği değeri görmemekte ve üretimde devamlılık sağlanamamaktadır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Tez çalışması sanayileşme sonrası değişen kent ve kır dinamiklerinin yansımalarını incelemektir. Kırsal alanlarda yaşanan yoğun göç hareketlerinin kentsel alandaki yansımaları araştırılarak, kentin değişen demografik yapısı ele alınacaktır. İnsanlığın ilk yerleşik hayata geçtiği günden beri sürdürdüğü tarımsal aktiviteler, zamanla aktifliğini yitiriyor gibi gözükse de tarıma olan ihtiyaç hep süregelmiştir. Kentleşme ile değişen meslek rollerinde günümüzde tarımsal çalışmaların yüzde oranı gün geçtikçe azalmaktadır. Ancak gün geçtikçe yoğunluğu azalan kırsal alanlara karşın, kent hayatı içerisinde kırsal ve tarımsal aktivitelere olan ilgi ve ihtiyaç artmaktadır. Bu ilgi sonucu kent içerisinde yapılan kentsel tarım kavramı ortaya çıkmıştır. Bu tezde henüz kırsallık etkilerini kaybetmemiş olan Malatya şehri ile Türkiye'nin en büyük metropolü İstanbul şehri arasındaki tarımsal aktivitelerin boyutları incelenecektir. Buna karşın iki şehrin kentsel tarıma duyduğu ihtiyaç ve uygulanabilirlikleri karşılaştırılacaktır. Tarım olgusuna Kentsel ve Kırsal alanda duyulan ihtiyacın öneminin vurgulanması amaçlanmaktadır.

1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Kırsal alanlar, insanların doğal çevre ile kurdukları ilişkinin ve bu çevrede gerçekleşen insan aktivitelerinin yansımalarından oluşan bir bütündür. Kent çeperi dışında kalan bütün yerleşim alanları kırsal yerleşim alanları olarak nitelendirilmektedir. Ülkelerin ekonomik dengelerinde ihracatın önemli bir yüzdesini kaplayan bu üretim alanları, günümüzde kentlerin dışında kalan kentsel çeper işlevini görmektedir. Kente hizmet eden ama kent içinde yer bulamayan arazi kullanımlarının parça parça bir araya gelmesiyle kentsel çeper oluşur (Erten, 2015). Türkiye'de ise köy yerleşimleri kendi kültürel farklılıklarıyla, doğa ile kurdukları etkileşim ve bağımsız ekonomileri ile değil de kente bağlı birer mahalle gibi kabul edilmektedir.

Bu tez çalışmasında kırsal alan tanımlamasından yola çıkılarak, ülkelere göre değişen kırsal ve kentsel alan kavramları incelenmektedir. Yıllar içerisinde sürekli bir etkileşim halinde bulunan kırsal alan ve kent ilişkisinin değişimi ve etkileşimi araştırılmaktadır. Öte yandan bu etkileşimin sonuçlarında ortaya çıkan yeni kavramların incelendiği yayınlar ve internet üzerinde kaynaklarla desteklenerek araştırma yürütülmüştür. "Kır-kent tanımlarının ve ayrımlarının iyi yapılması, kır ve kent önceliklerinin doğru belirlenmesi,

sağlıklı etkileşimlerle, hukuki ve idari modelin doğru tahsis edilmesiyle mümkün olacağı“ ifadesi çalışmanın hipotezi olarak belirlenmiştir. Bu tanımların Türkiye ve Dünya üzerindeki karşılıkları araştırılmış ve bir sonraki bölümde nihayetinde bu ikiliğin bir sonucu olan kentsel tarım kavramı irdelenmiştir.

Kentsel tarımın gelişimi ve örneklerinin incelendiği bu bölümde bütün bu etkileşim süreçlerinin neden sonuç ilişkisi ele alınmıştır. Dördüncü bölümde bütün bu değişimlerin kırsal karakterli bir şehir Malatya ve kurulduğu günden bu yana metropol karakterli bir şehir olan İstanbul üzerindeki yansımaları incelenmiştir. Bu iki şehrin tarımsal karakterleri ve bugünkü gelinen noktaları incelendiğinde ise kır ve kent ayrımının yüzyıllardır değişmeyen benzer bir süreç yaşandığı görülmektedir. Çalışmanın başında savunulan hipotezin, yapılan araştırmalar sonucu konunun literatürde bulunan karşılıkları ile toplumsal boyutlarına değinilerek araştırmaya sunulmuştur.

2. KIRSAL ALAN VE KENT İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

2.1. Kırsal Alan Kavramı

Genel anlamda literatür incelendiğinde, kırsal alan kavramına yönelik olarak geliştirilen tanımların daha çok kır-kent karşıtlığı üzerinden temellendirildiği görülmektedir. Kıra ve kırsala ilişkin tanımlama ve genellemeler, kentsel alan bağlamı dışında kalan mekansal yerleşimler özelinde irdelenmektedir. Bu karşıtlık bağlamında kırsal alan, kır yerleşmelerinin çeşitli sınıflandırmalar altında taksiminden oluşmaktadır.

Eski çağlarda dünya üzerinde mekansal yerleşimler nispeten benzerlik göstermektedir. Bu benzerlik kırsal-kentsel alan ayrımının o dönem için gereksiz ve yararsız olduğuna işaret etmektedir. Bu dönemlerde tarım, temel geçim kaynağının karşılanması kaygısıyla baskın bir durumda olmuştur. Ticaret, takas sistemi veya çok sınırlı şekilde para kullanımıyla sürdürülmüştür. Sosyal ilişkiler nispeten samimi (yüz yüze) ve toplum ise tamamı homojendir. Kentsel olmayan bölgeleri belirleyen (kırsal alanın tanımlaması) ve kent dışı alanlardan belirgin kılan farklılaşma ise sanayileşmeyle söz konusu olmuştur. Sanayileşme; kentlerde insan nüfusunun yoğunlaşmasına, kırsal alanlardan göçlere, uğraşı alanlarına ilişkin mesleki yapılarda değişime, para ekonomisiyle birlikte sermayenin biçimlenmesine yönelik vurguya, aile rolleri ve bağımlılığın yeniden yapılandırılmasına, daha karmaşık bir örgütsel yapıya ve son olarak değerlerin ve geleneklerin başkalaşmasına yol açmıştır.

Kırsal alan kavramının etimolojik olarak anlamlandırılması bağlamında “kırsal” sözcüğüne ilişkin bir tanımlama, Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük’te “az insanın barındığı, genellikle kır durumunda olan yerler” olarak ifade edilmiştir (TDK, Güncel Türkçe Sözlük). Daha öze inildiğinde ise John Urry’e göre “kırsal” kavramı, aşağıdaki maddelerden birine dayandırılarak temellendirilebilir. Buna göre “kırsal” kavramı aşağıdaki alanlara gönderme yapmaktadır.

İmalat ve hizmet üretiminin olmaması veya mevcut olanların tarımsal üretimin belirlediği toplumsal ilişkilerce yönetilmesinden dolayı tarımsal üretimin yerel ekonomiye hakim olduğu tüm alanlar;

Toplumsal yeniden üretimin ve toplumsal mücadele örüntülerinin tarımsal üretim aracının mülkiyeti ve denetimi tarafından yapılandırıldığı yerel sivil toplumların belirli bir yapılanmasına dayanan alanlar;

Nüfus yoğunluğunun, o alan içindeki “kolektif tüketim” araçlarını ekonomik olarak sağlayamayacak ve kırsal olmayan, daha çok kentsel alanlara yerleşmek zorunda kalacak denli düşük olduğu alanlar.

Kır-kent karşıtlığı dikkate alınarak temellendiren kavramsallaştırmalarda; nüfus düzeyinin görece düşüklüğü, iktisadi faaliyetlerin ağırlıklı olarak tarımsal uğraşlara bağlılığı, mekanik iş bölümünün yaygınlığı, dayanışma konusunda daha çok cemaat ilişkilerinin varlığı, yapısal olarak gelenekçi bir yaşam kültürünün ve dünya görüşünün egemenliği gibi nitelikler bir mekansal yerleşim olarak kırsal alanların kapsamını ifade etmektedir. Kentsel yerleşimler ise benzer niteliklerin zıtlıkları bağlamında; nüfusun yoğun olduğu, iktisadi faaliyetlerin tarımdan çok sanayi ve hizmetler sektörü özelinde yürütüldüğü, daha çok organik iş bölümünün tesis edildiği, dayanışma konusunda sosyal örgütlerin yaygın olduğu ve son olarak gelenekten ziyade yenilikçi bir yaşam düzeninin hakim olduğu mekanlar olarak genel kabul görmektedir (Günaydın, 2010).

Kırsal alan kavramı ise belirli kriterleri içine alacak şekilde kır yerleşmelerinin bütünsel olarak belirli bir mekan esas alınmak suretiyle çeşitli özelliklerine göre sınıflandırılmasıyla açığa çıkmaktadır. Bu sınıflandırmanın oluşmasında çeşitli faktörlerin etkin rol oynaması, kırsal alan kavramına ilişkin herkesçe kabul edilebilir bir tanımlamanın yapılmasını zorlaştırmaktadır. Çünkü her ülke, kendi kırsal alan tanımını yaparken birbirinden farklı sosyo-ekonomik kriteri kullanabilmektedir. Bu tanımlamalarda kırsal alanlar arazi parçası olarak ele alınıp, üretim deseni, arazi kullanımı, kentsel alanlara yakınlığı gibi ölçütler göz önünde bulundurularak, sosyo-kültürel özellikleri, sosyal temsil ve alışkanlıkların genel seyri, ekonomik faaliyetlerde çeşitlilik, nüfusun çözülmesi ve göç olgusu gibi kriterler çerçevesinde değerlendirilmektedir (Bakırcı, 2007).

Güncel Türkçe Sözlük'te “kırsal alan” kavramı ise; “iktisadi açıdan özellikle doğal kaynaklara dayalı üretimin yaygın olduğu, ortalama gelir düzeyinin genellikle görece olarak düşük kaldığı, kendine özgü kültürel yapısı bulunan ve toplumsal hayatın daha çok gelenekler çerçevesinde belirlendiği yerler” olarak tanımlanmıştır (TDK, Güncel Türkçe Sözlük).

Uluslararası düzeyde kırsal alan kavramına ilişkin bir başka tanımlama Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından yapılmıştır. OECD'nin kırsal alan tanımlaması, daha çok nüfus yoğunluğu özelinde iki adımlı bir yaklaşımla ele alınmıştır. İlk olarak yerel birimler (örneğin belediyeler), nüfus yoğunluğu kilometrekare başına 150 kişinin altındaysa kırsal olarak tanımlanmaktadır. İkinci adımda bölgeler (Örn. NUTS 3 veya NUTS 2) şu üç kategoriden birinde sınıflandırılmaktadır (Directorate-General for Agriculture, and Rural Development- European Commission, 2006).

i. Ağırlıklı Olarak Kırsal Bölge (Predominantly Rural Region-PR): Bölge nüfusunun yüzde 50'sinden fazlasının kırsal topluluklar içinde yaşamasını ifade etmektedir (kilometrekare başına 150'den az nüfus)

ii. Ara Bölge (Intermediate Region): Bölge nüfusunun yüzde 15'i ile yüzde 50'sinin kırsal yerel birimlerde bulunması bu bölgeyi meydana getirmektedir.

iii. Ağırlıklı Olarak Kentsel Bölge (Predominantly Urban Region): Bölge nüfusunun yüzde 15'inden azının kırsal yerel birimlerde yaşıyor olması bu bölgeyi işaret etmektedir.

Esasen kırsal alan tanımı üzerine OECD metodolojisi, uluslararası düzeyde tanınırlığı olan tek yaklaşımdır. Bununla birlikte, bu metodolojinin sonuçları bazen özellikle yoğun nüfuslu bölgelerde alanların kırsal karakterini yansıtmada kusurlu olarak görülmektedir. Bu nedenle metodolojinin bazen farklı yaklaşımlarla harmanlanması ve koşullara uygun olarak uyarlanması gerekebilmektedir.

Kırsal alanların tanımlanması ve belirginleştirilmesi sürecinde Richard Dewey, kır-kent karşıtlığı ekseninde on sekiz sosyolog tarafından önerilen kırsal ve kentsel ayrımları araştırmış ve bu farklılıkları ortaya koymak üzere kırk maddelik bir tasnif elde etmiştir. Kentsel alanlar; heterojenlik, ikincil ilişkiler, iş bölümü, hareketlilik, bölünmüş roller, sınıf farklılıkları, yırtıcı ilişkiler, dakiklik endişesi, yeni aile rolleri ve artan kadın istihdamıyla değişen istihdam düzeni gibi olgular bağlamında karakterize olup kırsal alanlardan farklılaşmaktadırlar. Bunun yanında kentsel sosyal çevrenin daha seküler, tarım dışı, kozmopolit, karmaşık, hoşgörülü, yüzeysel, sofistike, ticarileştirilmiş, liberal, otomatik, geçici, nesnel ve pratik olduğu da öne çıkanlar arasındadır. Ayrıca araştırmacılara göre, bu alanlar daha fazla konut birimi, kiracılık, faydacılık, biçimsel kontroller, karşılıklı bağımlılık, öznel görünüm, sosyal katılım, bireycilik ve yoğun mesleki kullanım alanı gibi niteliklerle karakterize edilmiştir (Dewey, 1960).

Birçok sosyal bilimci, kırsal alanları kentsel alanlardan ayıran benzersiz niteliklerin olduğunu savunmuştur. Nihayetinde bazı düşünürler “ikilik” ya da “ideal tipler” tanımlayarak kırsal alanları kentsel alanlardan ayırmışlardır. Bu doğrultuda Çizelge 2.1’de sosyologlar tarafından önerilen ve kullanılan kırsal-kentsel alan ayrımları ikilikler üzerinden ortaya koyulmuştur.

Çizelge 2.1 : Kırsal ve Kentsel Alan Tipolojileri (Martin, 1985).

Düşünür	Kırsal Alanlar	Kentsel Alanlar
Becker	Dinsel/Kutsal	Seküler
Durkheim	Mekanik	Organik
	Dayanışma	Dayanışma
Maine	Statü	Sözleşme
Redfield	Aile-Kabile-Ahali	Kent
Spencer	Askeri	Endüstriyel
Tonnies	Cemaat/Bütünlük	Cemiyet/Toplum
Weber	Geleneksel	Rasyonel

Kırsal alanların tanımlanmasında farklı kriterleri gözeterek yapılan değerlendirmeler söz konusudur. Fakat bu konuda oldukça geniş kabul gören bir çerçeve 1965 yılında Bealer, Willits ve Knulesk’in yürütmüş olduğu, “Amerikan Toplumunda Kırsallığın Anlamı: Alternatif Tanımlamalardan Bazı Çıkarımlar” adlı makalede ortaya konmuştur. Bu çalışmada kırsal alanlar; ekolojik, mesleki ve sosyo-kültürel ya da bunların kombinasyonları bağlamında üç eksenli bir yaklaşımla tanımlanmaktadır (Bealer ve diğerleri, 1965).

Bealer ve diğerlerinin (1965) bu yaklaşımını analiz eden Whitaker’e göre (1983); mesleki ölçüt ile değerlendirilen husus, tanımı yapılacak alanda bireylerin genel olarak mesleklerinin ne olduğu üzerinedir. Çoğu toplumda, kırsal alanın ne olduğu üzerine sokaktan geçen herhangi bir bireye soru sorulduğunda, genellikle ortaya çıkacak cevaplar, kırsal alanı, çiftliklerin olduğu, ekip biçilen, rençberlik yapılan yerler olarak

nitelendirmekten öteye geçemeyecektir. Fakat daha derinlemesine analiz edildiğinde, kırsal alanda çiftçiliğin dışında da mesleklerin yer aldığı görülecektir. Örneğin; madencilik, ormancılık, balıkçılık, imalat ve kurumsal üretime dönük çiftlikler gibi birçok uğraşı alanı geleneksel aile çiftçiliğinin yanında kırsalda da söz konusu olmaktadır. Ekolojik ölçüt ise kır-kent ayrımının çizilmesinde kullanıldığı gibi, insan topluluklarının nüfus büyüklüğü ve yoğunluğuna, onların göreceli olarak izolasyon/ayrı durma derecelerine önem atfederek alansal olarak dağılımlarını içermektedir. Çoğunlukla devletler ya da federal devletler, kırsal alanları sadece nüfus büyüklüğü ölçüsünde (1500, 2500, 5000, 20.000 ve 50.000'den az olanlar gibi) sınıflandırmaktadır. Tek bu ölçüt özelinde yapılan tanımlamalar ise eleştiriye oldukça açık bir durumdadır. Son olarak sosyo-kültürel ölçüt ise daha çok Louis Wirth'in önerdiği kültürel öğeler listesinden yola çıkılarak; iş bölümü, heterojenlik, kişisel olmayan resmi ilişkiler, kişisellikten uzak statü gibi temel beş öge üzerinedir. Bu olguların daha çok rastlanıldığı alanlar, yani tersine olguların var olduğu alanlar kırsal olarak değerlendirilmektedir.

1960'lı yılların ortalarında Bealer ve meslektaşlarının geliştirmiş olduğu kırsal alan tanımının günümüz koşullarında yeniden güncellenmesi büyük bir gereklilik olarak kabul edilebilir. Örneğin Wirth'ün 1930'lu yıllarda kent-kır ayrımı bağlamında ortaya koymuş olduğu olgular, o dönem için kırsal alanları kentlerden daha keskin bir biçimde ayırmaya yararmış olsa da özellikle 1980'lerden sonra bilgi toplumuna geçiş ve teknolojinin kır-kent fark etmeksizin mekanları etkilemiş ve etkiliyor olması, özellikle sosyo-kültürel ve mesleki ölçütler bağlamında kırsal alanların farklılıklarının tüm dünyada ortadan kalkması sonucunu doğurmaktadır. Özellikle bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı ve etkili gelişmeler, yarım yüzyıl öncesinin izolasyonlu ve görece kapalı bir toplum olarak görülen kırsal alanlarının yapısını değiştirmiştir. Böylelikle kente özgü olarak kabul edilen sosyo-kültürel ve mesleki birçok olgunun kırsal alanlarda da görülmesine (yaşama dair kültürel değerlerin aynışması, sekülerleşme, okuma yazma oranı, eğitim ve yaşam kalitesi gibi) neden olacak bir süreç başlamıştır. Bu bağlamda kırsal alanların tanımlanmasına dönük yeni ölçütlere ihtiyaç olduğu açıktır.

Kırsal alanları ya da kentleri salt kır-kent olarak görmeden, kendi içlerinde de ayrıma tabi tutarak geliştiren tanımlamalar da söz konusudur. Bu bağlamda nüfus büyüklük farklılıkları ve coğrafi konumlanmaları bağlamında ilgili alanların tespiti ABD Tarım Bakanlığı tarafından geliştirilen on kategorili sınıflandırmayla ortaya koyulmuştur.

Burada tüm ABD eyaletleri; metropoliten/ metropoliten olmayan olarak tasarlanmıştır. Daha sonra metropoliten eyaletler; büyük metropoliten, orta metropoliten ve küçük metropoller olarak gruplandırılmıştır. Bu sınıflandırmada, nüfus ve alanların coğrafi olarak büyük metropole bitişik olup olmaması göz önünde bulundurulmuştur. Büyük metropoliten eyaletler, çekirdek (merkez) ya da saçak olarak alt gruplara ayrılmıştır.

Metropoliten olmayan eyaletler, ortalama kent nüfusu (kent merkezinde yaşayan nüfus ölçüsünde) ve metropol eyaletlere yakınlığı (ya da metropole çalışmak için gelen işgücünün en az yüzde bir oluşu bağlamında) ölçüsünde, kentleşmiş mücavir alan, kentleşmiş izole alan, daha az kentleşmiş mücavir alan, daha az kentleşmiş izole alan, tamamen kırsal mücavir alan ve tamamen kırsal alan olarak alt gruplara ayrılmıştır. Bu eyalet tipolojisi Çizelge 2.2'de gösterilmiştir.

Çizelge 2.2. Metropol ve Metropol Olmayan Alanlar Bağlamında Kır-Kent Tipolojisi.

	EYALET TÜRÜ	Metropol Nüfusu	Toplam Kent Nüfusu	Metropol Alan Sınırına Komşuluk
METROPOL	Büyük Ölçekli Metropol Merkezi	1.000.000 +	-	-
	Büyük Metropol Saçağı	1.000.000 +	-	Var
	Orta Büyüklükte Metropol	250.000 ile 999.999	-	-
	Küçük Metropol	250.000'den az	-	-
METROPOL OLMAYAN	Kentleşmiş Mücavir Alan	-	20.000 +	Var
	Kentleşmiş İzole Alan	-	20.000 +	Yok
	Az Kentleşmiş Mücavir Alan	-	2500-19.999	Var
	Az Kentleşmiş İzole Alan	-	2500-19.999	Yok
	Tamamen Kırsal Mücavir Alan	-	2500'den az	Var
	Tamamen Kırsal İzole Alan	-	2500'den az	Yok

Buraya kadar yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere, kırsal alan kavramı üzerine keskin bir kavramsal ve ampirik tanımlama yapmanın zorluğu açıktır. Fakat bu alanlar söz konusu olduğunda zihinlerde, insan yerleşimleri ve çevrelerinin coğrafi olarak küçük oluşu, bu yerlerin çoğunlukla tarla, mera, otlak, ormanlar, sulak alanlar ve dağlar gibi unsurları içinde barındırdığı gözlemi hakimdir.

Bu gözlemlerden yola çıkarak, ‘kırsal alanları hangi ayrıştırıcı unsurlar belirginleştirir?’ diye bir soru sorulursa; Wiggins ve Proctor’a (2001: 428) göre, bunun üç belirginleştiricisinin olduğu cevabı alınır. Bu üç unsurdan ilki ve genel kabul göreni, bu alanların görece olarak bol toprağa ve diğer doğal kaynaklara sahip olduğudur. Toprak kent dışına gidildikçe görece olarak daha ucuz bir meta olarak görülmektedir. İkincisi ise kırsal yerleşimlerin kendi arasında ve kentsel alanlarla arasında mesafe olarak uzaklıklar barındırması ve yerleşimler arasında dağ ve nehir gibi engellerin yer aldığıdır. Mesafelerin uzaklığı sebebiyle, üretilen ürünlerin taşıma maliyetleri yükselmektedir. Yazarlara göre, kırsal alanı belirginleştiren son unsur ise çoğunlukla bu alanlarla özdeşleşen yoksulluk olgusudur. Kent merkezleri ya da ilçelere göre kırsal alanlarda ortalama gelir daha düşüktür ve yoksulluk sınırının altında yaşayan insan nüfusu oranı daha yüksektir. Orta vadede gelişmekte olan ülkelerde artan kentleşme nedeniyle dünya nüfusunun büyük çoğunluğunun kentlerde yaşayacağı görüşü yaygın olmasına rağmen, halihazırda dünyada yoksulluğun neredeyse yüzde yetmiş beşe yakınının kırsal alanlarda olduğu ifade edilmektedir. Bunun altında yatan temel neden ise kentsel nüfusun kırsal alanlarda ikamet edenlere kıyasla finansal ve fiziksel kaynaklara, insan gücüne ve sosyal sermaye erişiminin daha güçlü oluşudur.

Farklılık ve zıtlıklar üzerinden temellendirilen kırsal alan tanımlamaları bağlamında kır-kent ilişkisini farklı boyutlar üzerinden ele alan bir çalışma, Hugo ve diğerleri (2001) tarafından ortaya koyulmuştur. Bu doğrultuda, Çizelge 2.3’te dokuz boyut etrafında kırsal ve kentsel alanların farklıları analiz edilmiş, kırsal alan tanımının kapsamına ışık tutulmuştur. Dolayısıyla çok parametrelili bir yaklaşımla tasnifin yapılması, iki farklı alanın birkaç ayırıcı unsur etrafında açıklanır olmasının ötesine geçmektedir.

Çizelge 2.3. Kırsal ve Kentsel Alanlar Arasında Genel Kabul Gören Geleneksel Kalıplaşmış Farklılıklar (Hugo, Champion ve Lattes, 2001).

Boyutlar	Kırsal Alan	Kentsel Alan
1. Ekonomi	Ağırlıklı Olarak Birincil Sanayi ve Onu Destekleyen Faaliyetler	İkincil ve Üçüncül Faaliyetlerin Hakimiyeti
2. Mesleki Yapı	Tarım ve Diğer Birincil Sanayi Meslekleri	İmalat, İnşaat, İdari ve Hizmet Faaliyetleri
3. Eğitim Düzeyleri ve Karşılığı	Ulusal Ortalamalardan Daha Düşük	Ulusal Ortalamalardan Daha Yüksek
4. Hizmetlere Erişim	Düşük	Yüksek
5. Bilgiye Erişim	Düşük	Yüksek
6. Nüfus	Yüksek Doğum ve Ölüm	Düşük Doğum ve Ölüm Oranı
7. Siyaset	Muhafazakar ve Değişime Dirençli	Liberal ve Radikal Unsurların Daha Fazla Temsili
8. Etnisite	Daha Homojen	Çeşitli
9. Göç Düzeyleri	Yüksek ve Genellikle Kır Dışına	Düşük ve Genellikle Kent Dışına

Çizelge 2.3'te görüleceği üzere, kırsal alanlar ekonomik boyutta birincil sanayi faaliyetlerine hammadde tedarikinin yapıldığı, mesleki yapının hakimiyeti bağlamında tarım ve ona bağlı uğraşların sürdürüldüğü alanlardır. Ayrıca eğitim düzeyi noktasında, ülke ulusal ortalamasından daha düşük bir seviyede yer alan, kamusal hizmetlerden ve bilgiye erişimden kentlere göre daha düşük yararlanan, bununla da bağlantılı olarak yüksek doğum ve ölüm oranlarının olduğu, muhafazakar ve değişime daha kapalı toplumsal bir yapıya sahip, homojen bir etnik düzeyi olan ve son olarak çoğunlukla yerleşim dışına göç veren yerler olarak tarif edilmiştir. Çizelgeye göre kentler ise ifade bulan bu tanımlamaların zıtlıkları temelinde açıklanmıştır.

2.2. Kırsal Alanı Yeniden Tanımlamaya Dönük Çabalar

20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren özellikle bilgi ve teknoloji ağlarının hızla tüm yeryüzünü sardığı su götürmez bir gerçektir. Küreselleşme söylemleriyle birlikte sıkça duyulmaya başlanılan birçok kavram, olgu ve yenilik hem idari bağlamda hem de sosyal, ekonomik ve kültürel bağlamlarda toplumları ve devlet yapılarını derinden etkilemeye başlamıştır. Aslında artan nüfusla birlikte fazlalaşan ve farklılaşan ihtiyaçların giderilmesi için bir anlamda bu yeni dönem ihtiyaçlara cevap verebilmenin uygun koşullarını da beraberinde getirmiştir.

Değişim ve dönüşümün etkilerinin her alana yansıdığı bu dönemde kırsal alanlarda da bazı farklılaşmalar görülmeye başlamıştır. Kırsal alanlara yönelik ortaya çıkan bu farklılaşmaların analiz edilmesi amacıyla bu başlık altında, öncelikle geleneksel kır ve kent kavramlarının geçerliliği sorgulanmakta, ardından da bu yeni süreci Ağ Toplumu (Network Society) Yaklaşımı etrafında temellendiren Manuel Castells'in görüşlerine yer verilmektedir.

2.2.1. Kır-Kent Bulanıklaşması ve Kırsalı Yeniden Tanımlamak

Birçok açıdan kavram ve kuramların yetersizliklerinin tartışılmaya başladığı 20. yüzyılın son çeyreği, kırsal alanlar açısından da bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Bunların başında, kırsal alan tanımının ve sınırlarının belirlenmesinde ortaya çıkan zorluklar gelmektedir. Bu zorluklar, temelde kır-kent yaklaşması üzerinden ele alınmaktadır. Kentleşmiş gibi kabul edilen kırsal alanlar, dünyanın pek çok ülkesinde ortaya çıkan bir anomali olarak görülmeye devam etmektedir. Örneğin Isserman; metropoliten alan olarak kabul edilen Büyük Kanyon'da bir milyondan fazla çiftçinin bulunmasının, yanlış kabul edilen bir kırsal alan tanımı nedeniyle olduğuna dikkat çekmektedir (2005). Kırsal alanların nereler olduğuna dönük eş zamanlı bakılan iki karşıt perspektiften yola çıkılarak verilen kararlar, kır-kent ayrımının başarısızlıkla sonuçlanmasına zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla kırsal alanları yanlış tanımlamak, bu bölgelerde yapılan araştırmalardan yanlış neticeler ortaya çıkabilmesine, hükümet programlarında bu bölgeler ve insanlar için planlanan hizmetlerin amacına uygun yürütülememesine, neticede de ulusal çıkarların zarara uğratılabilmesine neden olabilecektir.

Isserman'a (2005) göre, kırsal alan tanımlamasında ABD için en ideal yol, üç büyük veri sağlayıcısı olan Nüfus Sayımı Bürosu, Ekonomik Analiz Bürosu ve Çalışma İstatistikleri Bürosu tarafından yapılacak ortak çalışmalarla ortaya koyulacaktır. Bu bağlamda pragmatik bir strateji izlenmelidir. Stratejinin ilk ayağı, metropoliten olmayan illerde önem atfedilen kırsal ve bölgesel araştırmaların yeniden yapılmasıdır. Yapılacak araştırmalar bilgisayar tabanlı ve kırsal-kentsel yoğunluk kodu analiziyle daha kolay bir şekilde yürütülebilir. Kırsal-kentsel bütünleşme ve farklılaşma üzerinden iki önemli boyut bağlamında yola çıkılarak, hem il (county) hem de metropoliten iller düzeyinde; kırsal nüfus oranı, metropoliten illere çalışmaya gidenlerin sayısı ve yerleşim yerlerinin yoğunluğu gibi sürekli değişkenler yardımıyla ölçüm yapılabilecektir. Ölçüm sırasında ilden ile farklılıklar söz konusu olabilecektir. Stratejinin ikinci ayağı ise hizmet sunumu için yapılan politik düzenlemelerin hedeflenen kitleye ulaşıyor olduğundan emin olmaktır.

Kırsal problemlerin çözümünü hedef alan kamu politikaları oluşturulurken, kırsal alanı sadece metropoliten iller dışında tutmak, bu politikalardan milyonlarca insanı dışlamakla sonuçlanabilir. Ayrıca kır-kent ayrılaşması veya bütünleşmesi üzerinden kırsal alanlar açısından olabildiğince doğru çıkarımlar ortaya koyularak, il bağlamında oluşturulan tipolojiler bu analizlerle canlandırılmalıdır. Son ve muhtemelen en önemli strateji ayağı ise tüm bu süreç yürütülürken ideal veri sistemlerinin doğru ve yerinde kullanımını tesis etmektir. Günümüzün veri transfer ve yönetim teknolojileri, coğrafi kodlama ve kurumsal düzenlemeler sayesinde alt yerleşim coğrafyalarına ilişkin kapsamlı istatistiklerin oluşturulması mümkün kılınmaktadır. Bu veriler yardımıyla; ABD'de kırsal-kentsel alan ayrımlarının incelenmesi ve tanımının öğrenilmesi, kentsel ve kırsal entegrasyonun boyutlarının saptanması, değişimin dinamiklerinin belirlenmesi ve kırsal-kentsel alan geçişlerinin öğrenilmesi söz konusu olacaktır. Daha iyi istatistiksel sistem ve daha iyi bilgilerle yapılan kamu politikaları ve kamusal fonların daha iyi tahsisi kırsal alanlardan yola çıkarak ulusal çıkarların korunması için zorunludur (Isserman, 2005).

İdari sınırlar üzerinden kırsal alanların tanımlanmasında ortaya çıkan sorunların giderilebilmesi ve günümüz koşullarına uygun olarak yeniden tanımlama çabaları bağlamında, coğrafi tabanlı verilerden yola çıkılarak geliştirilen uygulamalar söz konusudur. Bu yönde bir çalışma, Mailu ve Rusanen (2004) tarafından Finlandiya'da idari sınırları görmezden gelerek yapılan kırsal-kentsel alan tasnifi üzerinedir. Kırsal

alanların günümüzde tanımlanmasında geleneksel anlayışlardan ziyade çağın gereklerine daha uygun olarak, temel harita koordinatlarıyla belirli coğrafi konumlara bağlı ve bu nedenle, idari sınırlardan bağımsız veri kümelerinden yararlanılabilmektedir. Bu durum, coğrafi olarak merkeze en uzak alanda konumlanan ve kırsal alan tanımı içinde kalıp kentsel karakterler barındıran yerleşim yerlerinin ya da merkezin hemen yanı başında olup kırsal özellikler taşıyan mekanların ayrımının yapılmasında büyük üstünlük sağlamaktadır. Böylece kentsel ve kırsal alanların tanımlanması sürecinde “bulanık” bölgelerin incelenmesi adına önemli bir fırsat ortaya çıkmaktadır.

Genel olarak kırsal alanlar, üç pratik etrafında kategorize edilmişlerdir: Nüfusun yoğun olduğu merkezlere yakın olanlar, temel ya da birincil üretime konu olan alanlar ve son olarak uzak alanlar. Bu ayrım, görünüş itibarıyla AB'nin planlama amaçları için yeterli olsa da ulusal düzeyde ve özellikle de kalkınmada kaynakların tahsisini planlama adına yeterli görülmemektedir. Bu yüzden koordinat tabanlı coğrafi veri sistemlerinin kullanılması, bu üçlü bölümlendirme içinde kişinin istediği gibi hareket edebilmesini ve istenen ayrıntı düzeyinde veri sağlanmasını olanaklı kılmaktadır. Dolayısıyla, kırsal alanların yapısında, nüfus, mesleki yapı ve gelir düzeyi bakımından ölçülebilen veriler ile kilometrekare gibi standardize olmuş birimleri de kullanarak kırsal alan kavramının farklı bir bakış açısıyla yeniden tanımlanması mümkün olabilecektir. Aynı zamanda coğrafi tabanlı veriler, kırsal alanların iç yapısıyla ilgili çok çeşitli sorulara, sadece değişkenlerin aralığını genişleterek cevap aramak için de kullanılabilir. Örneğin, kırsal nüfusun demografik yapısı nedir? Ne tür alanlarda yeni doğmuş bebeklerin, çocukların veya yaşlıların sayısında artış-azalış görülür? Kırsal alanların hangi kısımları doğrudan gelir transferi ya da ödenek aktarımından yararlanmaktadır? Akıl sağlığı ya da genel hastalık oranlarının en yüksek olduğu alanlar nerelerdir? şeklinde üretilebilecek sorulara coğrafi tabanlı veri analizleri sayesinde cevap bulunabilecektir. Benzer şekilde, nüfus yoğunluğu ölçütünü, mesafe veya konum faktörleriyle değiştirerek ya da tamamlayarak, farklı özelliklerdeki kırsal alanlarda hizmetlerin kullanılabilirliğini sınamak söz konusudur (Mailu ve Rusanen, 2004).

Özellikle 20. yüzyılın sonlarından itibaren kırsal alanların ayırt ediciliğinde (bilhassa başlı başına “kırsal dünyalar” olarak öne sürülmesi fikri) hızla bir aşınma süreci ortaya çıkmıştır. Artık internet ve arama motorları, televizyon, mobil iletişim ve akıllı telefonlar çağında bilgi hızla yayılmakta ve artan sayıda insanın erişimine açılmaktadır. Bu durum,

insanların davranışlarında, isteklerinde ve gerçeklerin temsilinde belirli standartların oluşmasına yol açmakta, daha önceden kabul edildiği gibi kırsal alanda ayrı bir toplumsal kategorinin artık geçerli olmadığı düşüncesinin yerleşmesine imkan sağlanmaktadır. Nitekim kırsal nüfusun istek ve beklentileri, “küresel köy” fenomeni ve bazı Avrupa ülkelerinde yaşlı nüfusun kentten uzak alanlara göç etmesiyle birlikte kentlerde yaşayan insanlarla benzerlikler göstermeye başlamıştır. Bununla birlikte, kırsal alanlar, kentsel topluluklarda olduğu gibi yoksulluğun artışı ve turizme ayrılmış alanların fazlalaşmasıyla birlikte, geçmişte olduğundan daha fazla bir şekilde parçalanmaya ve karmaşıklaşmaya uğramaktadır (Torre ve Wallet, 2016).

Günümüzde kırsal, çoğunlukla kavramsal bir kategori olarak kabul edilmektedir. “Kırsallığı Kavramsallaştırmak” düşüncesiyle hareket edilirse, kırsallığın inşasının, kavramı aydınlatan ve karmaşıklığını daha iyi anlamaya yardımcı olan birbirine bağlı üç anlayışa dayandığı görülmektedir (Torre ve Wallet, 2016)

Bu anlayışlardan ilki, doğası gereği işlevseldir ve toprağın yaygın olarak kullanılması (genellikle çiftçilik maksadıyla), dağınık yerleşim yerlerinin küçüklüğü ya da kırsal alanda yaşamayla ilişkili çevresel ve davranışsal niteliklere saygı gibi hususlar bağlamında “kırsal” olanın göstergelerini belirlemeye yaramaktadır. İkincisi ise daha çok politik ekonomi perspektifinden yola çıkmaktadır. Bu perspektif, huzur veren bir çevrenin turistleri, emeklileri ve ekonomik olarak aktif olmayanları cezbetmesi; bu alanların yeterli altyapısının olmayışının eksikliğinden dolayı kolay ulaşılabilir alanlar olmadığı kabulü veya gönüllülük esasına ve kendi kendine yeter olma davranışına verilen büyük önem gibi ayırt edici özelliklerinden dolayı kırsal alanların farklılaştığı esasına dayanmaktadır. Üçüncüsü ve son anlayış çerçevesi ise kırsal alanları toplumsal bir yapı olarak ele almaktadır. Kültürel olana, yani kırsal alanlarla ilişkili sosyal, kültürel ve ahlaki değerlerle kırsal yaşama vurgu yapmaktadır. En nihayetinde gerçek şudur ki kırsal alanlar giderek hibritleşmektedirler. Çünkü geçmişteki bütünlüklerini yitirmekteler ve farklı hizmet faaliyetleri ile tarımsal ve endüstriyel üretime ev sahipliği yapmaktadırlar. Bu ev sahipliğini yapan alanlar gerek kente uzak bölgelerde gerekse de tarihi ve yeni nüfuslanan kentlere yakın bölgelerde yer alabilmektedir.

Kırsal ve kentsel alanlar arasındaki ilişki tüm dünyada hızlı bir değişim içerisinde bulunmaktadır. Tarımsal üretim sistemlerinde meydana gelen değişimler gibi temel bazı olgular evrensel olurken, değişimin diğer dinamikleri ülkelere veya bölgelere göre

farklılaşabilmektedir. Değişime konu olan ülkelerde artık kırsal ve kentsel toprak kullanımını birbirini dışlayan bir yapıdan çok birbirine bağlı ve karşılıklı etkileşime konu olmaktadır. Bu etkileşimin büyük bir bölümü, daha önceden tarımın egemen olduğu kentsel alanın çevrelerinde (peri-urban) değişen toprak kullanım biçimlerinde ve yaşam tarzı değişimlerinde ortaya çıkan çatışmalarda vücut bulmaktadır. Kırsalda ve kentin çevresindeki alanlarda tarım dışı büyüme, toprağı elde etmek için tarımla rekabet içine girdikçe, çiftçiler ve çiftçi olmayanlar arasında gerilimler ortaya çıkmaktadır. Çevreciler ve tarım arazilerinin korunmasını savunanlar, banliyölerin ve kentin uzağında ortaya çıkan yerleşimlerin genişlemesine karşı, bazen de birbirlerine karşı savaş verebilmektedirler. Son tahlilde değişime konu olan toprağın kullanım biçimindeki farklılaşma ne sadece kırsal alanların kentleşmesi ne de salt çevreciler, şehir plancıları ve tarım arazilerinin koruyucuları arasındaki çatışma olarak görülemeyecek kadar dinamik ve karmaşık bir olguyu ifade etmektedir (Mylott, 2009).

Kırsal alanlar ile kentlerin coğrafi olarak birbirine yaklaşması, fiziki sınırların giderek yok olmaya başlaması, sosyo-kültürel yapının homojenleşme sürecine girmesi, işgücünün yaklaşarak istihdam düzeninin ortaklaşa hale gelmesi, benzer ekonomik uğraşlarda çalışanların artması ve benzer üretim yapılarına entegre olma gibi gelişmelerin sonucunda artık eskisi gibi bir kırsal-kentsel alan tasviri yapmak geçerliliğini yitirmiştir. Bu bakımdan ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarda yaşanan değişim ve dönüşümler, kır ve kent arasında fiziki sınırların giderek silikleşmesine ve belki de zamanla tamamen yok olmasına dönük bir sürece yol açabilecektir. Kırsal ve kentsel alan tanımlamalarında ise bu durum, çoklu dokudan etkileşimli ve geçişli bir dokuya doğru dönüşümün fitilini ateşlemiştir (Nerse, 2017). Netice itibariyle kırsal alanı, idari, demografik, sosyal kültürel ya da coğrafi açılardan tanımlarken kullanılan ayırıcı unsurların büyük bir kısmı, küreselleşme süreci, teknoloji çağı ve bilgi toplumu gibi kavramların altının çizilerek seslendirildiği günümüz koşullarında hızlı bir aşınma sürecine girmiştir.

2.2.2. Ağ Toplumu Kuramı (Network Society) ve Kırsal Alanlar

Tarihsel süreçte ilkel toplumlardan sonra insanlığın ilerlemesi genel olarak üç temel aşama bağlamında ele alınmaktadır. Bu aşamalardan ilkinin, sadece temel ihtiyaçların karşılanması amacıyla üretim yapan ve böylece hayatlarını sürdüren insanlardan oluşan tarım toplumu oluşturmaktadır. İkinci aşamada ise üretilen ihtiyaç fazlası mal ve hizmetin

sunulduğu, artı değer kavramının yaygınlaştığı sanayi toplumu aşaması gelmekte, son aşamayı ise fiziki sermaye yerine beşerî sermayenin daha çok ön plana çıkmaya başladığı enformasyon toplumu oluşturmaktadır. Dünya üzerindeki bu üç aşamalı süreçler yaşanırken kentler, ekonomik, siyasi ve toplumsal ihtiyaçları giderebilmek için bir dizi değişim ve dönüşüm süreci içindedirler. Bunu yaparken kentler, gücü biçime, enerjiyi kültüre, ölü maddeyi sanatın canlı simgelerine ve biyolojik üremeyi toplumsal yaratıcılığa evirmektedirler (Mumford, 2013).

Mumford'un da ifadesiyle insanlığın tarihsel süreçte ilerlemesinin üçüncü aşamasını oluşturan ve genel olarak enformasyon çağı ya da küreselleşme fırtınası olarak kabul görmeye başlayan süreç, araştırmanın ana odağını oluşturan kırsal alan kavramına yönelik olarak da bazı etkileri meydana getirmiştir. Bu doğrultuda sürecin temel dinamiğini anlamlandırmak ve adlandırmak için literatüre bazı katkılar koyulmuştur. Bunlardan Manuel Castells'in Ağ Toplumu (Network Society) Yaklaşımı, içerdiği analizler itibariyle kırsal alanlara yönelik önemli çıktılar sunmaktadır.

1990'lı yılların sonlarına doğru özellikle iletişim teknolojilerinde ortaya çıkan hızlı gelişmelerin bir yansıması olarak küreselleşen sanal ağlar, beraberinde sanal toplulukları da getirerek sosyal bilimler alanında incelemeye değer konu alanları içerisine girmiştir. Bilgisayar teknolojilerinin baş döndürücü gelişimi, toplumsal alanda da dönüşümleri içerisinde barındırmasıyla birlikte, sosyal bilimler alanında bu konuyu derinlemesine araştırmaya koyulan ilk bilim insanlarından birisi Manuel Castells olmuştur.

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişle birlikte, bilgisayar bağlantıları ve internet vasıtasıyla zaman ve mekan kavramları esneklik kazanmaya başlamıştır. Bu doğrultuda mekan ve zaman olguları arasında keskin sınırları ortadan kaldıran küreselleşmenin etkisiyle, teknoloji dünyasındaki ilerlemeler ve ortaya çıkan yeni iletişim araçlarının çoğalmasının bir sonucu olarak gelişen yeni toplum düzeni, Castells tarafından "Ağ Toplumu" (The Network Society) olarak adlandırılmıştır. Teknoloji paradigmasında ortaya çıkan ve ekonomik yapıdan politik alana, kültürden sosyal konulara kadar hayatın her alanında etkisini hissettiren bu gelişmeler, zaman ve uzama ilişkin çok yönlü dönüşümleri beraberinde getirmiş ve yeni algı kalıpları ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda günümüzde toplumsal ve gündelik yaşamda, ekonomik, kültürel ve sosyal düzeyde, düşünce ve eylem biçimlerini dönüştüren, zihin çerçevelerini belirleyen ve kişiler arası sürekli etkileşime imkan tanıyan teknolojik tabanlı bir ağ yapısının varlığı söz konusudur

(Sucu, 2016). Tüm dünyayı bir örümcek ağı gibi saran bu ağ, nihayetinde yeni dünya düzeninin temel algoritmalarını içerisinde barındırmakta ve değişimin yönünü tayin ve tespit edebilmek için araştırmalara konu olmaktadır.

Ağ toplumu kavramı, Castells tarafından 1996 yılında yayınlanan “Network Toplumunun Yükselişi, Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür” (The Rise of the Network Society, The Information Age: Economy, Society and Culture) adlı kitapta yer bulmuştur. Bu kitapta, dünya üzerindeki farklı kültürlerin ve kurumların çeşitliliği temelinde ortaya çıkan ve farklı biçimlerde ilerleme gösteren yeni bir toplumsal yapının oluşumu açıklığa kavuşturulmak istenmiştir. Castells'e göre ortaya çıkan bu yeni toplumsal yapının temel dinamiklerini, yirminci yüzyılın sonlarına doğru gittikçe belirginleşmeye başlayan kapitalist üretim düzeni ve buna bağlı olarak gelişme gösteren enformasyon toplumu oluşturmaktadır. Yine Castells'e göre, ağ toplumunun ortaya çıkmasına neden olan enformasyon toplumuna giden süreç, tarihsel perspektifte toplumların kendi siyasal ve sosyal yapılarına göre şekil almış olan üretim, tüketim ve iktidar ilişkileriyle açıklanmaktadır. Enformasyon toplumunda, günlük yaşama dair tüm işlevler ve süreçler, ağlar etrafında örgütlendiği için bu yeni toplum düzeni ağ toplumu olarak adlandırılmıştır. Enformasyon toplumunun ortaya çıkardığı bu ağlara dayalı toplumsal düzen son derece açık ve devingen bir sistem görünümü ortaya koymaktadır. Mikro elektronik işlemciler tabanlı iletişim ve bilgi teknolojileri ile desteklenen yeni gündelik yaşam serencamı, doğu ve batı toplumları ya da sanayi toplumu gibi daha önceye dair toplum kavramsallaştırmalarından farklılık göstererek, yeknesaklık içinde küresel bir toplumun tanımlanmasına giden süreci ortaya koyduğu için önem arz etmektedir (Castells, 2013).

Tarihsel olarak ağların gücünü ortaya çıkaran teknolojik ilerlemenin temelini, 1940 ve 1950'li yıllarda mikro elektronik alanında ortaya çıkan buluşlara dayanan bilgi ve iletişim teknolojilerinin dönüşümü oluşturmaktadır. 1970'li yıllara gelindiğinde ise özellikle ABD'de bu alanda radikal ilerlemelerin fitili yakılmış ve dünyaya bu ülkeden hızlı bir şekilde yayılan yeni bir teknoloji paradigması ihracı başlamıştır. Sosyal yapısı mikro elektronik tabanlı bilgi ve iletişim teknolojilerinden hareket alanı kazanan ağın toplumsal yapısını, insanların kültürel kodları tarafından ortaya koyulan üretim, tüketim, üreme, deneyim ve güç ilişkilerindeki organizasyonel düzenlemeler oluşturmaktadır. Esasen bir ağ düzeni, birbirine bağlı düğümler kümesi şeklindedir. Burada yer alan düğümler ağ için değişkenlik gösterebilir. İnsanların ilgi düzeylerine bağlı olarak düğümler, daha önemli

bilgileri çekerek ya da bunları daha verimli bir şekilde işleyerek ağ için önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu noktada bir düğümün göreceli önemi, onun spesifik özelliklerinden değil, daha çok ağın hedeflerine katkıda bulunma yeteneğinden kaynaklanmaktadır. Bir ağ yapısındaki tüm düğümler, ağın genel başarısına etki etmektedir. Düğümler gereksiz ya da işe yaramaz hale geldiğinde ağlar kendilerini yeniden yapılandırma yoluna götürmekteler ve bu bağlamda bazı düğümleri silerek veya yerine yenilerini ekleyerek gelişme eğilimi göstermektedirler (Castells, 2004).

Tüm bunların yanı sıra ağ toplumunu ortaya çıkaran tarihsel gelişmelerin öne çıkan temel dinamikleri Castells'e göre (2010) şu şekilde ifade bulmuştur:

Bilişim teknolojisi devriminin derinleşmesi ve genişlemesi, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve ardından uluslararası düzeyde komünist hareketin çöküşü, yarım asra damgasını vuran Soğuk Savaş'ın sona ermesi, kapitalizmin yeniden yapılanması, küreselleşme süreci, Pasifik bölgesinin dünya ekonomisinin en dinamik bölgesine dönüşmesiyle doğrudan ilişkilidir. Öte yandan milliyetçiliğin yükselişi ve egemen ulus-devletin krizi, demokratik siyasetin krizi, dönemsel skandallar ve meşruiyet krizi, erkek egemenliğinin krizi ve feminizmin yükselişi, ekolojik bilincin yayılmasıyla küreselleşmeye karşı direnişten kaynaklanmaktadır.

Enformasyon toplumu sürecinde yeni teknolojik ortamdan yararlanan ağlar; esneklik, ölçeklenebilirlik ve sürdürülebilirlik özelliklerinin bir getirisi olarak verimli ve organizasyonel bir hale gelmiştir. Burada esneklik, ağların bileşenlerini değiştirirken var olan hedeflerin korumasına ve değişen ortam koşullarına göre yeniden yapılandırılabilir olmalarına gönderme yapmaktadır. Ölçeklenebilirlik ise küçük kesintilerle ağların boyutlarını genişletebilmelerini veya daraltabilmelerini açıklamaktadır. Son olarak sürdürülebilirlik ise ağların herhangi bir merkezi olmaması ve çok çeşitli yapılandırmalarda çalışabilmeleri nedeniyle düğümlerine ve kodlarına karşı yapılan saldırılara direnebilmelerine atıfta bulunmaktadır (Castells, 2004).

Ağ toplumu kuramında sıkça üzerinde durulan bir kavram olarak "uzam", internet platformu üzerinde cereyan eden ve sosyal uygulamalara imkan tanıyan maddi bir yapıyı tanımlamaktadır. Bu yapının temel işlevi, eş anlı olarak kullanıcılar ve uygulayıcıları bir araya getirmek, karşılıklı hizmet akışını tesis etmektir. Toplumsal perspektifte uzam kavramına anlam veren ise bir maddi yapı olarak uzamdan yararlananların sınır tanımaksızın eş zamanlı olarak iletişim kurabilmeleridir. Yine kurama göre, toplumsal

düzen akışlar etrafında inşa edilmiştir. Akış olgusu ise internet platformu üzerinde yapılan iletişim veya işlemlerin bütünüdür. Akışı sadece sosyal medya ya da toplumsal örgütlenmenin bir aracı olarak düşünmek yerine, küresel sermaye akışı, bilgi akışı, teknoloji akışı, sesler, görüntüler ve semboller akışı olarak düşünmek de yerinde olacaktır. Ağ toplumunu karakterize eden ve ona egemen olan özelliği ise akışlar uzamıdır. Akışlar uzamı (space of flows), akış üzerinde hareket eden ve aynı zamanda realize olan toplumsal pratiklerin maddi örgütlenmesi olarak ifade bulmaktadır. Diğer bir ifadeyle ağ üzerinde, anlık işlem yapabilme ve çıktı görebilmeye hizmet eden fiziksel bir yapıdır. Online hizmetlerinin yerine getirilmesine imkan veren akışlar uzamının ilk katmanını oluşturan bu yapı, mikro elektroniğe dayalı aygıtlar, bilgi işlem ve yayın sistemleri ve hızlı ulaştırma devreleri gibi elektronik tabanlı fiziksel bir katmandır. Aynı zamanda bu ilk katman içerisinde sosyal uygulama platformlarının da açık desteği söz konusudur. Castells'in ağ toplumu kuramı bağlamında ağın çalışma mantığı içerisinde temellendirdiği bir hareket mekanizması olarak akışlar uzamının ikinci katmanını ise ağ üzerindeki düğüm noktaları, limanlar ve merkezler oluşturmaktadır. Esasen limanlar ya da merkezler ile katmanda ifade olunan bu unsurlar gündelik yaşamdaki karşılığı olan mekansal alanlarla mantıksal açıdan eşlenik olarak düşünülebilir olsa da akışlar uzamındaki haliyle bu mekanlar, fiziksel bir çıktı olarak değil, daha çok amaca hizmet eden soyut mekanlar olarak karşılık bulmaktadır. Dolayısıyla akışlar uzamının elektronik bir ağa dayalı olması, sosyal, kültürel, fiziksel ve işlevsel açıdan öne çıkan mekanların ağ üzerinde birbirine bağlanması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Akışlar uzamının üçüncü ve son katmanını ise bu ağı yöneten ve onların temel çerçevesini çizen moderatörler ya da sistem yöneticileridir (Castells, 2013).

Akışlar uzamının çalışma pratikleri etrafında, ağ toplumunun ortaya çıkışı sürecinde bundan etkilenen mekansal alanlar küresel bir görünüm sergilemektedir. Dolayısıyla ağ toplumu hem kentsel hem de kırsal alanlar üzerinde pratik olarak hakim bir etki gösterebilmektedir. Cleveland (1985)'a göre; ağ toplumuyla mekansal olarak sınırların ortadan kalkması ve uzaklık-yakınlık tanımlamasının anlamsızlaşması neticesinde kent-kır ayrımında kenti merkez alan ve kıyı uzak olarak değerlendiren yaklaşım dönüşüme uğramaktadır. "Uzaklığın aşılması" olarak yeni süreci karakterize eden yazara göre, bu süreçte kentsel alanlardan uzakta kalan tarım arazilerine, borsaların, siyasi otoritelerin ve küresel pazarların merkezi korteksine hızlıca bağlanabilecekleri bir altyapı sunulmuştur.

Bu altyapı ise ağ toplumun temel dinamiklerini oluşturan mikro işlemcilerle temelli elektronik sistemler ve küresel telekomünikasyon etrafında dizayn edilmektedir.

Hudson ve Parker'ın (1990) telekomünikasyon hizmetlerinde ortaya çıkan hızlı yayılma sürecinin kırsal alanlar üzerinde ne gibi etkileri olacağına yönelik yaptığı bir araştırmaya göre, ağ toplumunun temel çıktılarında olan bilgiye erişimin her alanda kolaylaşması ve hızlanması, tarım, imalat, ulaşım, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler olmak üzere çok çeşitli açılardan kırsal faaliyetlerin anahtarı olmuştur. Anlık iletişimin tesis edilmesi, kırsal alanlar bağlamında üretim maliyetlerinin azaltılmasında, üretim etkinliği, kalite ve verimliliğinin artırılmasında etkili olmuş, böylelikle de toplumsal eşitliğin sağlanmasında önemli bir yer etmiştir. Araştırmanın sonuçları içerisinde şaşırtıcı bir şekilde kırsal alanlarda telekomünikasyon teknolojilerine olan talebin daha fazla olduğu, bu hizmetlerin kullanım giderleri bağlamında ödemelerin kentsel alanda yaşayanlara kıyasla daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Alaska ve Kuzey Kanada'da, kırsalda ikamet eden insanlar genellikle ortalama gelirleri kentlerde yaşayanlardan daha düşük olmasına rağmen, kentlilere nazaran üç katından fazla şehirlerarası iletişim harcamaları yapmışlardır.

Endüstriyel ekonomilerdeki yapıların aksine ağ toplumunda hammadde olarak bilgi ön plana çıkmaktadır. Bilginin işlenmesi konusu ise günümüzde daha çok teknoloji alanındaki ilerlemelere bağlıdır. Bu bağlamda, 20. yüzyılın sonlarından itibaren değişimlere konu olan yeni ekonomik yapı, enformasyona dayalı, küresel ve ağ tipi örgütlenmeye dayalı bir görünüm sergilemektedir. Ayrıca bilgi teknolojileri ve bilhassa da veri iletişimiyle ilgili olan yayılım, daha çok şehirlerarası bir ilişkiye gönderme yapmakta ve kalkınma büyük ölçüde ekonomik çekirdek alanlarda yoğunlaşmaktadır. Bu çekirdek alanlarda katma değerli hizmetlerin arzı yaygındır ve bu alanlardan çevreye hizmet ihraç edilmektedir. Tüm bunların yanında bilgi teknolojisi, kırsal alanlara yönelik olarak hem tehdit hem de bazı fırsatlar sunmaktadır. Başlıca tehdit, çekirdek alanların menfaatleri uğruna kırsalı oluşturan çevrenin kaynakları üzerindeki piyasa potansiyelini emerek ya da tele-çalışma yoluyla sömürerek kullanmalarından kaynaklanan "teleklonyalizm"dir. Kırsal alanlara bilgi teknolojilerinin hızla nüfuz etmesi, esasen bu alanların ekonomik olarak gelişmesini veya sosyo-kültürel koşullarının güçlendirilmesine yönelik açık bir garanti olarak kabul edilmemektedir. Hatta bilgi teknolojilerinin

ilerlemesi ve piyasaya görünür olması, kırsal alanlarda geçmişten gelen bazı mesleklerin yok olmasına da imkan verebilmektedir (Grimes, 1992).

Tüm bunlarla birlikte, teknolojik alandaki hızlı gelişmeler çevreyi oluşturan kırsal alanların mekansal uzaklık temelli dezavantajlarının ortadan kaldırılması için önemli bir potansiyel de sunmaktadır. Piyasalara, çevreye, idari yapılara ve her şeyden öte bilgi kaynaklarına erişimde uzaklık engelini bilgi teknolojisi vasıtasıyla aşmak oldukça kolaydır. Bu noktada kırsal alanlar için en büyük sorun ve zorluk, dağınmış ve küçük ölçekli bir pazarda bilgi teknolojileriyle ilişkili farklı hizmetler için gereken talebin nasıl yaratılacağı konusudur. Avrupa genelinde kırsal alanlarda önemli değişimler ortaya çıkmakta, özellikle tarımsal üretimde gözle görülür düşüşü tersine çevirebilmek için yeni ekonomik faaliyet biçimlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda "Kırsal Toplumun Geleceği" (1988) adlı belge, kırsal alanların yaşamsal işlevleri hakkında önemli açıklamalar ortaya koymaktadır. Kırsalın sadece tarımsal üretim veya rekreasyon alanı olarak değil, sosyo-kültürel bir varlık olarak kır yaşamının sürdürüldüğü ve coğrafi gereklere uygun olarak çok sayıda iş kolunu ve kültürel imkanları içinde barındıran alanlar olarak kabul edilmesi bunlardan öne çıkanıdır. Aynı zamanda kırsal alanların geleceği, küçük ve orta ölçekli işletmelerin temelini oluşturacak olan kırsal ekonomilerin çeşitliliğine bağlı olacaktır. Kırsal kalkınmanın önünde engel olarak görülen merkezi pazarlara, karar verme merkezlerine olan mekansal ve sosyo-kültürel uzaklık, bilgiye kolay erişim eksikliği, kamu hizmetlerinin eksikliği, kırsal işgücü için eğitim programları, tesisler ve diğer işletmelerle olan bağlantı eksiklikleri, esasen bu alanlarda yüksek kaliteli telekomünikasyon hizmetlerinin sağlanmasıyla ortadan kaldırılabilir (Qvortrup, 1998).

Bilgi teknolojileri, özellikle yarım asırdır ekonomik faaliyetlerin yeniden düzenlenmesinde etkin bir görev üstlenmiştir. Bu yeniden yapılanma içerisinde özellikle işgücünün ve hizmet sektörünün yeniden yapılandırılması bu alanda bir genişlemeyi de beraberinde getirmiştir. Yine bilgi teknolojileri sayesinde büyük organizasyonlar ve özellikle çok uluslu şirketler çalışma bölgelerinde ve küresel pazarlardaki mekansal farklılaşmalardan yararlanarak faaliyet alanlarını çevre ülkelere doğru genişletebilmişlerdir. Bununla birlikte Grimes ve Lyons'a (1994) göre; ekonomik faaliyetlerin yeniden düzenlenmesi sürecinde seri üretimden esnek uzmanlaşmaya geçişle birlikte ciddi sorunlar da ortaya çıkmıştır. Esnek üretim süreci ise kimilerine göre kentsel

bölgelerdeki ekonomik faaliyet yoğunluğuna ek bir ağırlık olarak görülürken, kimilerine göre de kırsal kalkınma ve bölgeler arası eşitsizliklerin giderilebilmesi için bir fırsat olarak görülmüştür. Esasen yakın gelecekte kırsal alanlara dair egemen politika, temel amacı yerel girişimciliğin teşvik edilmesi ve güçlü bir kalkınma politikası olarak bilgi teknolojilerinin yoğun kullanımını esas alan bir zeminde yükselecektir. Böyle bir politik zeminin yokluğu ise kırsal alanların sunduğu pazara dönük fırsatların çok uluslu şirketler tarafından bir araç olarak kullanımının sürdürülmesine hizmet edecektir. Amerikalı sigorta şirketlerinin birçok ofisini İrlanda'nın kırsal bölgelerine kaydırması buna bir örnek teşkil etmektedir. Bu noktada kırsal kalkınma ajansları, yeni teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı potansiyeli en üst düzeyde kullanabilmeleri için kırsal alandaki girişimcilere vereceği desteklerle önemli bir görev üstleneceklerdir.

Ağ toplumunun yükselişi sürecinde, dünyada kırsal alanlar bağlamında ilk etkiler ise 1990'lı yılların başlarında yaşanmaya başlamıştır. Bu tarihlerde bilgi teknolojilerinin ilerlemesine bağlı olarak kentsel alanlardan uzakta ve iletişim olanakları kullanılarak tasarlanan “tele-kır evleri” (tele-cottages, tele-centres) kurulmaya başlanmıştır. Bununla amaçlanan, bilgi teknolojileri kullanılarak ekonomik kalkınmaya katkı sunmak ve kırsal alanlara yönelik sorunların ortadan kaldırılmasıdır. Tele-merkezler olarak da literatürde yer alan bu alanlar, fiziksel altyapının geliştirilmesi, ekonomik kalkınma, idari reformlar ve kurumsal değişiklikler ile sosyal ve kültürel gelişme başlıkları etrafında ele alınmışlardır. Fiziksel altyapı başlığı; dijital köprüler oluşturarak mesafeler arasında bağlantıların kurulmasını ve böylece kırsal alanların yol ve ulaşım gibi geleneksel altyapı eksikliğinin üstesinden gelinmesini amaçlamaktadır. Ekonomik kalkınma başlığı ise doğrudan veya dolaylı istihdam yaratarak ekonomik kalkınmayı etkilemeyi; özel mal ve hizmet alışverişinin hızlandırılmasını, kalkınma ajanslarının işlem maliyetinin düşürülmesini ve pazar bilgilerine erişim, daha iyi tarım uygulamaları, istihdam olanakları vb. sağlayarak geçim kaynaklarının artırılmasını içermektedir. İdari reformlar ve kurumsal değişiklikler başlığında, tele-merkezlerin e-yönetişim bağlamında vatandaşlar için yerelde bir ara bağlantı mekanizması işlevi görerek etkin yerel katılımı, denetimi, şeffaflığı ve hesap verilebilirliği sağlamada rol üstleneceği ifade edilmiştir. Son olarak sosyal ve kültürel gelişme başlığında ise tele-merkezlerin sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere yerelde erişimi daha güçlü hale getirerek insanların kapasitesini ve istihdam edilebilirliğini artırması ele alınmıştır (Oestmann ve Dymond, 2001).

Mekansal olarak kentsel alanların dışında kırsal alanlarda yer alan ve uzaktan çalışma (tele-working) esaslı altında var olan merkezler, toplumsal kalkınmaya yönelik olarak pratik bir sorunu çözmek için pragmatik ve ampirik bir girişim olarak doğmuştur. İlk tele-kır evi, İsveç'in kuzeyinde dağlık bir bölgede kurulan "Harjedalens Telestuga"dır. Tele-kır evi, kabul edilmiş eğitim ve öğretim ilkelerine ve internet çağının gerekliliklerine uygun olarak tasarlanmıştır. İskandinav ülkeleri başta olmak üzere İrlanda, İskoçya, Almanya, İngiltere, Fransa, Portekiz, İspanya ve Brezilya gibi Avrupa'da ve ötesindeki pek çok ülkede uygulama alanı bulmuştur. Tele-kır evi son derece teknolojik bir bilgi ve servis merkezidir. Genel olarak kırsal bir bölgede bulunur ve gönüllüler tarafından yönetilir. Topluma, şirketlere ve bireylere yerel bilgi ve veri işleme hizmetleri sağlar. Temel kaynaklarını yetişkinlerin ve çocukların eğitim ve öğretimi oluşturur. Telekomünikasyon ekipmanlarının ve bilgisayarların kullanımını öğretir. Yerel ihtiyaçlara göre iş adamlarına seminerler, çalıştaylar, istişareler düzenlemektedir. Eğitim merkezi, kütüphane, veri işleme hizmet bürosu, iletişim merkezi ve atölye olarak da işlev görmektedirler. Yakın köylerde yaşayanların gayri resmi tartışmalar için bir araya geldikleri köy buluşma yerleri olma işlevi de söz konusudur. Birçok farklı yerde hayata geçirilen bu merkezler, kuruldukları toplumsal yapının ihtiyaçları doğrultusunda şekillenebilmektedir (Sangam, 2008).

Tüm bunların yanında ağ toplumunun kırsal alanlar bağlamında ortaya çıkardığı bir diğer gelişme ise teknolojik tabanlı gelişmeler neticesinde özellikle hizmet sektörü içinde istihdam edilen işgücünün mekânsal olarak kentsel alanlarda belirli bir merkezi çatı altında iş görür olmaktan çıkmasında yatmaktadır. Böylece yeni teknolojik gelişmeler sonucunda bir çalışanın yapması gereken görev, uzaktan çalışma anlayışında iş yeri dışındaki herhangi bir alandan sürdürülebilir hale gelmektedir. Bu nedenle, artan bir eğilim, işgücünün parçalanmasına ve sanal iş ağlarının oluşumuna yönelik daha geniş bir eğilimin parçası olarak tam veya kısmi "evden çalışma" ve serbest çalışanların çoğalmasındadır. Bu, ofis işinin tamamen bittiği anlamına gelmez, aksine, özellikle en dinamik profesyonel kesim için, nüfusun büyük bir kısmı için durumun değişeceği anlamına gelmektedir (Castells, 2013). Castells'in ifade ettiği ve özellikle ABD'de yaygın hale gelmeye başlayan iş yaşamının mekansal formuna dönük bu dönüşümlerin kırsal alanlar açısından en öne çıkan yanı, kent ve kır tanımında temel bir ayrımı oluşturan ekonomik uğraşların niteliksel farklılıklarının erimesini beraberinde getirecek olmasıdır. Çünkü bu gelişmeler ışığında artık kentsel alanlarda yürütülen ekonomik uğraşlar,

mesafelerin ortadan kalkmasıyla birlikte kentsel alanların dışında kalan ve kent formu özelliği göstermeyen alanlardan da sürdürülebilir hale gelecektir. İstihdam olanakları ve koşulları nedeniyle kentsel kovanlarda bir arada yaşamayı zor bulan geniş insan kitlelerinin merkezden çevreye ve çevreden merkeze hareketini sağlayacaktır. Bu, kentsel alanlardan kırsal alanlara kadar teknolojik olanaklardan maksimum düzeyde yararlanılmasını sağlar. Bu durumda köy ve şehrin keskin ayrımı, kentsel izlerin kıra doğru hareketi ile sona ermeye başlayacaktır.

Bu nedenle ağ toplumu inşa ederken kırsal alan bağlamında dikkat çeken bu konu, tele çalışma koşullarındaki olumlu değişimlerin kır-kent etkileşimine yansması üzerinden ele alınmalıdır. Çünkü mevcut iletişim altyapısının izin verdiği ölçüde, birçok faaliyet belirli bir yerde mümkün olanın ötesine geçmiştir. Sonuç olarak, özellikle hizmet sektöründe çalışan birçok işçi, bu aktivitede sadece şehir merkezinde olmanın ötesine geçebilecek, böylece işlerin bir kısmı kentsel çevrenin dışında, kentsel doğanın dışında da yapılabilecektir. Kırsal alanda da uygulanabilecek iş modellerini teşvik eden bir gelişmedir.

Özellikle son zamanlarda yaşanan küresel COVID-19 salgını, insanların işten ve işlerinden uzakta yaşayabilmeleri için birçok işletmeyi uzaktan çalışmaya zorlamıştır. İlk akla gelen kırsal alanlar çekici bir konumda yer almaktadır. Deneyimler, önerilen bilgi ve iletişim yapıları ile kırsal alanlarda, kaotik kentsel atmosferden uzak, kentleşmenin sürdürülebilir olduğunu göstermektedir. Bu, kırsal kesimdeki geleneksel binaların bombalanmasına yol açan olaylara yol açmıştır.

USDA 2021 Uzaktan Çalışmayı Anlama genel bakışı, söz konusu modelin en son durumu hakkında önemli bilgiler içermektedir. Bu anketin amacı, özellikle COVID-19 pandemisinin ardından işgücünün uzaktan çalışmaya hızlı geçişinin etkisini ve sonuçlarını belirlemektir. Rapora göre, ankete katılanların %86'sı pandemi nedeniyle uzaktan çalışma modelinin başarıyla desteklendiğini söylemiştir. Kalan %7'nin bu konuda hemfikir olmadığı, kalan %7'nin ise tarafsız olduğu belirlenmiştir. İş kollarından yaklaşık 93.000 kişinin katıldığı bu ankette, başarılı tele çalışma ve hibrit çalışma modelinin gelecekte devam edeceği düşünülmüştür. Ancak anket, haftada dört veya daha fazla gün uzaktan çalışmanın hâlihazırda %55, yani COVID-19'dan önce yaklaşık %3 ve 2018'den önce %4 arttığını göstermiştir.

Böylece mevcut süreçte uzaktan çalışma modelinde köklü bir artış olmuştur. Çalışmanın kırsal alanlar bağlamındaki vurgusu altyapı tesislerine yapılmıştır. Rapora göre, pandemi döneminde tele-çalışma modelinin ortaya çıkmasıyla birlikte işgücü, belirli bir mekânsal noktaya odaklanmak yerine genel bir yayılma eğilimi göstermiştir. Başka bir deyişle, bu model yapının izin verdiği ölçüde en uzak kırsal alanlarda çalışmak mümkün hale gelmiştir. Örneğin, bu pozisyonlardaki katılımcılar işlerini sürdürmek için daha istikrarlı ve güçlü bir internet ağına ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Rapor, çalışan verimliliğinin bağlantı sorunları, yavaş internet hızları ve yavaşlamalardan olumsuz etkilendiğini ve görüşülen kişilerin işlerin nasıl yürüdüğü konusunda ilk elden deneyime sahip olduğunu göstermektedir. Şehir veya ülke fark etmeksizin her yerde etkilidir. Sanal istihdam modelinin pandemi sonrası geleceğe hâkim olacağı, böylece kırsal kalkınma, iklim ve eşitlik hedeflerinin ileriye taşınacağı ve daha iyi bir iş-yaşam dengesinin kurulacağı sonucuna varılmıştır (USDA, 2021, Telework Survey Insight Report).

Ağ toplumu yaklaşımının kırsal bağlamda bir başka etkisi de yeni tarımsal üretim yöntemlerinin ortaya çıkmasıyla ilgilidir. Buna göre, ağ toplumunu karakterize eden yeni ve akıllı bağlantılar (üreticiler, endüstriler, hammaddeler, enerji ve atık akışları, paydaşlar ve bunların değer sistemleri arasındaki) aracılığıyla daha rekabetçi ve iddialı tarımsal üretim ortaya çıkmaktadır. Daha iddialı ve rekabetçi bir tarımsal üretim sistemi, artan kentleşmeye ve artan nüfusun değişen ve artan ihtiyaçlarını sürdürülebilir bir şekilde karşılamaya dayanmaktadır. Bu şekilde gerçekleştirilen tarımsal üretim, çöküntü bölgesinin bir parçasıdır ve Hollanda Deltası yığılmasında olduğu gibi, birbirine bağımlı ve karşılıklı olarak birbirini güçlendiren konumsal avantajlar sağlayabilir. Çünkü üç kuzey eyaleti dışında Hollanda'nın illerini kapsayan yeni bir şehir türü olan Delta metropolü kendine has bir yapıya sahiptir. Metropol, yüksek teknolojisi ve yoğun ağ yapısı ile köyler, şehir merkezleri, banliyöler, sanayi siteleri, limanlar, havaalanları, ormanlar ve orman gölleri, meralar ve tarım arazilerini içeren geniş bir alanı kapsamaktadır (Timmermans ve diğerleri, 2005). Böylece ağ toplumu akış bölgesine hâkim olduğunda, tarımsal üretim süreci hiç olmadığı kadar verimli ve kontrollü bir şekilde yürütülebilmektedir (Smeets, 2010). Bu nedenle tarımsal üretimde teknolojinin etkin kullanımı, geçmişteki ve günümüzdeki sorunların çözümü için çok önemli fırsatlar açmaktadır. Örneğin, üreticiden tüketiciye tarımsal üretim zincirinin izlenmesi ve kontrolü, araçların kim olduğunu ve fiyat oyma sürecini ne ölçüde etkilediğini netleştiren teknolojilerle mümkün olabilir.

Ayrıca ağ toplumunun gelişmesiyle birlikte kırsal alanlardaki tarımsal üretim, dünya genelinde endüstriyel hammadde temini, birincil üretim ve endüstriyel işlemeyi kapsayan zincirlerin bir parçası haline gelmektedir. Tüm bu zincirler, Castells'in tanımladığı küresel ağda birbirine bağlıdır. Ayrıca tarımın sanayileşmesiyle birlikte mega kentlerin mekansal gelişimi de şekillenmektedir. Şu anda, küresel ağ sistemi, yerel düzeyde kırsal alanlarda tarımsal üretimde büyük gelişmeler getirmektedir. Çünkü en yakın metropolden gelen yüksek talep, yerel üreticilerin dünya sahnesindeki rekabet gücünü zayıflatabilir. Kısaca nüfus artışı ve ağ bağlantılı kentleşme sonucunda mevcut kırsal alanların bu nüfusu beslemesi ve üretim sağlaması giderek zorlaşmaktadır. Ayrıca kentleşme nedeniyle artan lüks mal ve gıda talebi de bu kıtlığı artırmaktadır. Sonuç olarak, tüketici talebi değiştiğinde bu ürünlerin daha az üreticisi hayatta kalmakta ve daha da önemlisi tarımsal üretim aracı olan tarım arazilerinin alanı her geçen gün azalmaktadır (Smeets, 2010).

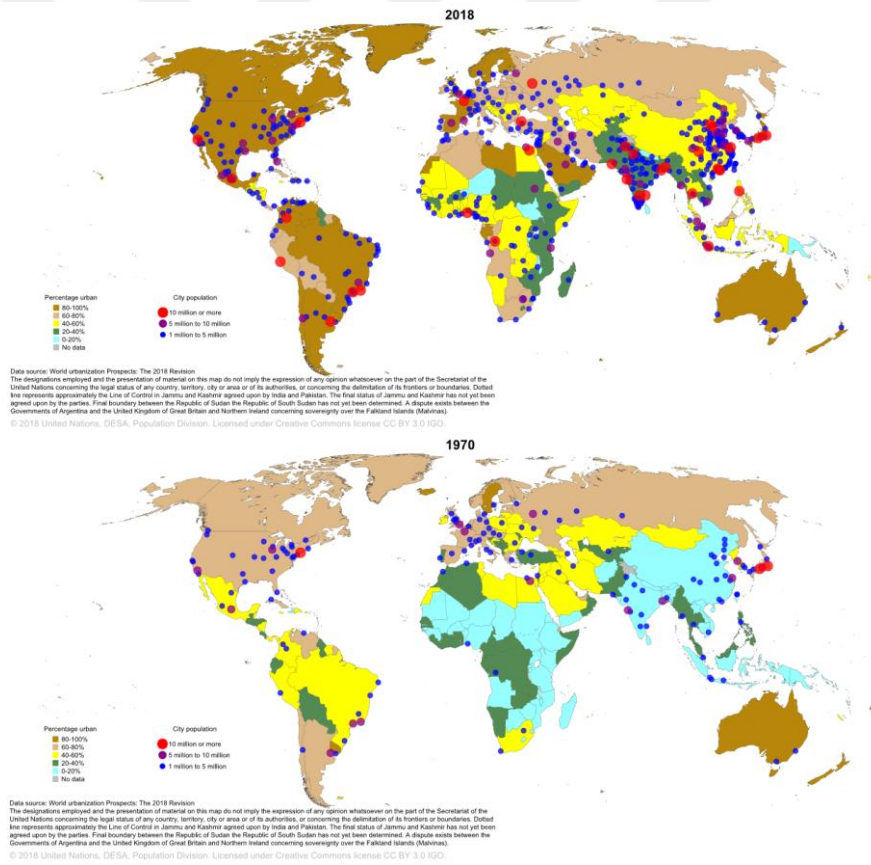
Sonuç olarak ağ toplumunda mesafelerin ortadan kaldırılmasına hizmet edecek gelişme ile kırsalda esas etki kırsal merkezden kente olan mesafesini çözümlenme sürecine doğru itmek olacaktır. Böylece kent dışındaki alanlarda kentsel ekonomik aktivitenin sürdürülebilirliği bir gerçeklik haline gelmeye başlamıştır. Böylece kırsal alanda yaşayan ve kent ekonomisine özgü faaliyetleri uzaktan gerçekleştirebilen insanlar, yerleşim kalıpları konusunda radikal kararlar alabilmektedir. Bu durumda, bitişik bölgede, kentsel alanın dışında yeni yerleşimler ortaya çıkmaktadır. Bu tür yerleşimler, literatürde kırsal alanlarda kentsel yayılma olgusu etrafında tanımlanmaktadır. Özellikle ağ bağlantılı kentsel yığılmaların genişleyen sınırları içerisinde sıklıkla meydana gelen bu kentsel yayılma eğilimleri, bu aşamada kırsal ve kentsel erozyonun gelişmesinde temel bir rol oynamaktadır.

2.3. Metropoliten Alanlar ve Sınırsız Kentler

Tarihte şehirlerin gelişimi, merkezileşme ve genişleme şeklinde gerçekleşmiştir. Bu gelişim, kırsal varlıklarını genişletmek isteyen tarım bölgelerine sahip şehirlerin büyümesine ve ayrıca uzak pazarlarla rekabet edebilecek ticari şehirlerin yaratılmasına yol açmıştır. Bu sayede ticari şehirler yakın çevresinde varlıklarını ve gelişimlerini sürdürebilmiş, ulaşım altyapısının yaşatılmasına büyük önem verilmiştir. Bu nedenle, bu tür şehirler, nehirlerin ve okyanusların birleştiği yerlere yakın bölgelerde ve denize yakın bölgelerde ortaya çıkmıştır. Ancak Sanayi Devrimi'nden sonra demiryolu ve karayolu

altyapısının yaygınlaşmasıyla bu model daha az fark edilir hale gelmiştir. Böylece, yeni ulaşım ağları, büyük bir şehrin merkezi etrafında inşa edilen şehirler ve kasabalar dâhil olmak üzere kentsel aktivitenin ölçeğini artırmış ve çok merkezli yığılmalara yol açmıştır (Smeets, 2010).

Dolayısıyla bugün insan yerleşimleri söz konusu olduğunda, yerleşimler için öne çıkan gelişmeler, giderek artan kentsel nüfus ve hızlı kentleşme olgusu ile kentlerin farklı formlarda kırsal alanların sınırlarını baskılaması etrafında açıklanmaktadır. Kentsel alanların, kırsal alanlar üzerinde gösterdiği bu baskı ve yayılcı hareket tarzı, esasen insanların yaşamlarını sürdürebilmelerini tesis edecek bir düzeyde kır-kent dengesini bozuma uğratmalarıyla sonuçlanmaktadır. Neticede bu dengenin bozumu, doğada üzerinde insan izi taşıyan her tahrip gibi bir etki içerecektir.

Şekil 2.1. Dünya haritası üzerinde kentsel nüfus popülasyonunun 1970-2018 yıllarında değişimi (United Nations, 2018).

Kırsal alanlar üzerinde söz konusu edilen baskının en önemli çıktılarının başında ise sağlıklı, güvenilir ve yeter düzeyde tarımsal üretimin teminin giderek zorlaşması gelmektedir. Sürdürülebilir yaşam perspektifinden olguya yaklaşıldığında, bu yönüyle tarımsal üretimin ne derece hayati olduğu ve kır-kent dengesinin doğru tespit edilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Şekil 2.2’de Dünya haritası üzerinde United Nations’un 1970 yılında ve 2018 yıllarında kentsel nüfus yüzdelerini göstermektedir. Bu haritalara göre yarım yüzyılda kentsel nüfusun artışı görülmektedir.

Tüm bunların karşın, günümüzde tüm dünyada kentsel alanların sınırların hızla arttığı yadsınamaz bir gerçektir. Bu süreçte ise metropoliten alan ve metropolitenleşme olguları öne çıkmaktadır. Aynı zamanda yukarıda ifade olunan kentlerin yayılcı hareket tarzları bağlamında, gelecekte sınırsız kentlere doğru bir gidişin yaşanıp yaşanmayacağına yönelik tartışma ve yaklaşımlar da dile getirilmeye başlanmıştır. Bu minvalde, ilgili başlıkla bağlantılı olarak öncelikle metropoliten alan kavramının ne olduğuna yönelik tespitlere yer verilecek ardında da sınırsız kentlere yönelik tartışmalara geçilecektir.

2.3.1. Metropoliten Alan Kavramı

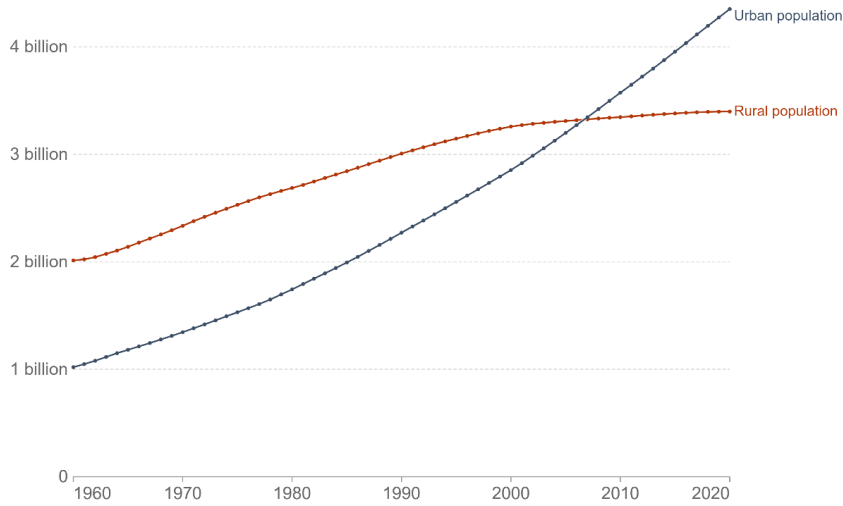
Literatür incelendiğinde; “metropol”, “metropolis”, “metropoliten alan”, “anakent” gibi farklı kavramlarla idealize edilen ve ortak bir tanımının yapılmasında uzlaşımın zor olduğunun kabul edildiği metropoliten alanlar, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünyanın karşı karşıya kaldığı hızlı kentleşme gündemiyle birlikte daha görünür hale gelmeye ve içerisinde barındırdığı sorunlar itibariyle daha çok tartışılmaya başlanmıştır. Keleş’e göre (2014) metropoliten alan, belirli bir büyüklüğün üzerine çıkan, örneğin nüfus ölçütü bağlamında 1 milyonun üzerinde insanın yaşadığı coğrafi alanları tanımlamak için ilk bakışta kullanılabilir. Bununla birlikte, metropoliten sözcüğünün analizi bağlamında ise Antik Yunan kökenli metropolis kavramı işaret edilmekte ve bunun da “anne” (mother, maitre, metro) ile “kent” (polis) sözcüklerinin bir araya gelmesiyle ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Burada Yazar’a göre, kent sözcüğünün başına anne vurgusunun gelmesi, büyük kent formlarını ortaya çıkaran farklı büyüklüklerdeki ve parçalı yapıdaki küçük yerleşim birimleri üzerinde metropoliten

kavramıyla anneliğe özgü koruma, kollama ve sevecenlik gibi nosyonlara olan bir göndermenin varlığı varsayılabilmektedir.

İspir'in (1991) tanımlamasına göre ise metropoliten alan, nüfus yoğunluğunun görece fazla olduğu, iktisadi, idari ve sosyal yönlerden kapsam bakımından o bölgenin odağı konumunda olan "merkezi şehir veya şehirlerin" çevre kentsel alanlarla birlikte ortaya çıkardığı bir birimdir. Yine Görmez'e göre (1993) ise metropoliten alan, merkezi konumda bulunun bir kent ile çevresi arasında kalarak bu bağlamda sosyo-ekonomik ilişkiler gösteren diğer kent yerleşimlerinin oluşturduğu bir bütün olarak ifade edilmiştir.

Metropoliten alanlar esasen nüfusun ve ekonomik aktivitelerin paylaşımının yoğunlaşmasına sahne olan yerleşimlerdir. Yığın ekonomisinin ortaya çıkardığı ölçek ekonomileri bağlamında bu alanlar, ülkelerin ulusal büyümelerinin itici gücü olabilmektedirler. Örneğin OECD ulusal GSYİH'sinin yüzde 53'ü, nüfusu 500.000'in üzerinde olan 261 metropol alanı tarafından üretilmektedir. Yine Kanada, Japonya, Kore ve ABD gibi ülkelerin GSYİH'sinin ve nüfusunun yarısından fazlası metropol ya da büyük metropol alanlarda yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda kentlerin, ülkelerin ve bölgelerin ekonomik ve sosyal performansındaki rolü, politika yapıcılarının metropoliten alanları stratejik yerler olarak algılamalarında farkındalık düzeylerini artırmıştır (OECD, 2012).

Metropoliten alan kavramı ile kırsal alanlar arasında oldukça yakın bir ilişki söz konusudur. Çünkü kırsal alanlara dair demografik değişimler ve yeni ekonomik yapılanmalara ilişkin anlayış, kentin coğrafi olarak büyüklüğü, ilin nüfus yoğunluğu ya da bir ilin metropoliten alana bitişik olup olmamasına bağlı olarak şekillenmektedir. Alanları, metropoliten alan büyüklüğüne, kent veya kentsel nüfus büyüklüğüne ya da bir metropoliten alana bitişik olup olmamasına göre sınıflandırmak kır-kent sürekliliğinin anlaşılması ve görünür kılınmasına yardımcı olmaktadır. Böylelikle büyük kent merkezlerinin olmadığı ve metropoliten alan özelliği göstermeyen izole edilmiş yerleşim yerlerinden büyük kentsel formasyonlara kadar uzanan kırsal-kentsel süreklilik formu olarak idealize edilen bir kavramsallaştırma ortaya çıkarılmaktadır (Cromartie ve Swanson, 1996).

Şekil 2.2. Dünya Kentsel Kırsal Nüfus Değişimi (UN).

Kır-kent süreklilik izleri bağlamında metropoliten alanları tasnif etmeye ve anlamlandırmaya dönük çalışmalar söz konusu olmuştur. Bunlardan birisi Cromartie ve Swanson (1996) tarafından yapılan: “Metropoliten Alanları Tanımlamak ve Kır-Kent Sürekliliği” adlı çalışmadır. Bu çalışmada, ABD’de seçilen üç eyalet Arizona, Minnesota ve Güney Carolina incelenmiştir. Bu eyaletlerin alt birimlerini oluşturan ilçeler (county) bağlamında araştırmalar sürdürülmüş ve yerleşimlerin tasnifi yapılarak kırsal-kentsel alanlar ile metropoliten alanın kapsamı ortaya koyulmak istenmiştir. Çalışmanın kır-kent sürekliliği adlı başlığında ise seçilen eyaletlerdeki ilçeler arasında kartografik ve istatistiksel temelli karşılaştırmaları daha kolay kılabilmek ve kırsal-kentsel yerleşimlerin süreklilik izlerini anlamlandırabilmek için beş düzeyli bir bileşim üzerinde durulmuştur. Bunlar (Cromartie ve Swanson, 1996).

i. Metropoliten Çekirdek: Her metropoliten alan, meskûn mahal alanının genişliğini ve dağılımını tanımlayan istatistiksel olarak türetilmiş bir kentsel alanla başlar. Birim nüfusunun yüzde 50’si veya daha fazlası kentsel alanda bulunuyorsa, bu durumda hem ilçeler hem de o kapsamdaki araziler metro çekirdeğinin bir parçası olarak kabul edilir.

ii. Metropoliten Çevre: Bir dizi çekirdek alanın oluşturulmasının ardından, bu alanın yakınlarında yer alan ilçeler veya yerleşimlerin çekirdek alanla arasındaki yüksek dereceli ekonomik ve sosyal entegrasyona odaklanılmaktadır. Dış alandan çekirdeğe olan gidiş-geliş yönlü etkileşimler (her iki yönde gidiş geliş konu olan yerleşik çalışanlar) bu entegrasyonun düzeyini ölçmek için kullanılır. Buna ilaveten, kentlerin yüzde ve nüfus yoğunluğunda artış ile son on yıldaki nüfus yoğunluklarındaki değişimi ölçülerek

birimlerin ne derece metropoliten karakter gösterip göstermediği ortaya koyulmak istenmektedir.

iii. Metropoliten Dışı Bitişik: Kır-kent sürekliliğinin hem ilçe hem de arazi parçaları bakımından bitişik olan birimlerdir. Bunlar bir metropoliten alanla fiziksel olarak sınırdaş konumda bulunurlar ve bu alandaki yerleşik işgücünün en az yüzde 2'si metropoliten çekirdekle ilişki içindedir.

Herhangi bir metropoliten alanla sınırdaş olmayan diğer tüm birimler ise iki ayrı kategoride ele alınmaktadır:

iv. Metropoliten Alana Sınırı Olmayan, Metropol Dışı Kent: Bu kategori, metropoliten alana bitişik olmayan ancak 10.000 veya daha fazla nüfusa sahip bir kentin tamamını veya bir kısmını içeren tüm birimleri kapsar.

v. Metropoliten Alana Sınırı Olmayan, Metropol ve Kent Dışı: Son kategori ise hem metropoliten alana bitişik olmayan hem de 10.000 ve üzerinde yerleşime konu olmayıp bir kent özelliği de göstermeyen yerleri ifade eder.

Yukarıda beşli tasnife göre yapılan metropoliten alan sınıflandırmasında birbiri içine geçmiş halkalar biçiminde en merkezde genel nüfusun yüzde 50'sini barındıran çekirdek alan yer almaktadır. Bu çekirdeğin dışında kalan alanlar, kademeli bir şekilde merkezle olan etkileşimleri üzerinden açıklanmaktadır. Böylelikle merkeze yakın ilçelerin yer aldığı metropoliten çevre, aynı zamanda çekirdek merkez ile yoğun insan etkileşiminin olduğu alanlar olmaktadır. Metropoliten çevreye sınırı olan alanlar ise metropol dışı bitişik olarak tasnif edilmekle birlikte, bu alanlardan en az yüzde 2 nüfusun çekirdekle etkileşimde olduğu ifade edilmiştir. Metropol dışı bitişik, çoğunlukla kırsal alan özellikleri gösteren yerleşim yerleri olabilmektedir. Ancak çekirdek ve çevreyle sınırlı da olsa etkileşimi nedeniyle, kentsel saçaklanma eğilimlerine ilk maruz kalacak olan alanlardan olduğu çıkarımı yapılabilir. Günümüzde, kırsal alanların ev sahipliği yaptığı tarım arazilerinde mülkiyet dönüşümü olarak adlandırılacak bu süreç, tarım arazilerinin metropol çekirdek ya da çevresinden gelen bireylerce satın alınarak amaç dışı kullanımlarına evrilmesiyle somutlaşmaktadır. Dolayısıyla metropolitenleşme bu organik saçaklanma eğilimleriyle kentlerin sınırları giderek daha ileriye taşıyabilmektedir.

Tarihsel olarak değerlendirildiğinde ise yerleşim formlarına metropoliten olma vasfının verilmesinin 19. yüzyılın ikinci yarısının başlarına tekabül ettiği ifade edilmektedir. İlk

olarak Londra’da ve daha sonrasında ise ABD’de bazı eyaletler bağlamında metropoliten alan çalışmaları yürütülmüştür. Bunlardan birisi de 1952 yılında Economic Geography dergisinde yayımlanan ve ABD’de metropoliten alanları tanımlamak üzere kriterler geliştiren “The Definition of Standard Metropolitan Areas” başlıklı çalışmasıyla Robert C. Klove olmuştur. Bu çalışmada Klove (1952); bir ilçenin (ABD’de eyaletaltı idari birimler) metropoliten alan sınırına dahil olup olmadığını anlayabilmek için üç ilkenin varlığından söz etmiştir:

i. Her ilçe, tarım dışı işgücüne dahil 10.000 nüfusa veya standart metropoliten alandaki tarım dışı işçilerin yüzde 10’una veya kilometre kare başına 150 ve üstü bir nüfus yoğunluğunun ikamet ettiği bitişik sivil yerleşim bölümlenmelerine sahip olmalıdır.

ii. Her ilçenin tarım dışı işlerde çalışan toplam işgücünün en az üçte ikisine sahip olması gerekir.

iii. Her ilçe, standart metropoliten alandaki en büyük kenti içeren ilçe ile ekonomik ve sosyal olarak entegre olmalıdır. Bir ilçe nüfusunun en az yüzde 15’i veya üstü çalışmak için bölgedeki en büyük kent ile etkileşim içindeyse ya da ilçede çalışanların en az yüzde 25’i veya fazlası bölgenin en büyük kentinde yaşıyorsa ya da ilgili ilçeden abone başına en büyük kente her ay ortalama dört veya daha fazla telefon çağrısı yapıyor ise bahsedilen entegrasyon sağlanmış kabul edilir.

Metropoliten alan, esasında bir coğrafi kapsamı ifade etmektedir. Bu kapsam içerisinde merkezi konumda bulunan bir büyük kent (örneğin yarım milyonun üzerinde nüfusa sahip) ve bu kent merkeziyle belli bağlamlarda etkileşim içerisinde olup gelişme süreci içine giren yöre kent ya da diğer bir tanımla banliyöler hızlı bir gelişme göstermektedirler. Merkezi konumdaki kent ile çevre yerleşmelerin oluşturduğu bu sinerji sonucunda, eğer çevre yerleşmelerin gelişme hızı merkezdeki kente yaklaşmış ve hatta onu geçer bir konuma ulaştıysa, bu durumda merkez ile çevre yerleşmeleri kapsayan bir bütün olarak metropoliten bölge adı verilen bir kentsel bütün ortaya çıkmaktadır (Keleş, 2014).

Dünyada metropoliten alanların gelişme eğilimleri, Batı ülkelerinde ve az gelişmiş ülkelerde farklı bir seyir izlemektedir. Batıda kent merkezinde çalışma faaliyetleri dışında günlük yaşam koşullarının çekici olmaktan uzaklaşmasıyla birlikte insanlar, merkezden çevreye doğru konut alanlarını genişletmeye başlamışlardır. Bunda kent hayatının gürültülü ve kaotik yapısından kaçış etkili olmuştur. New York, Londra, Paris, Tokyo ve

Los Angeles gibi kentlerde kent merkezinden uzaklaşmak, yirminci yüzyılın öne çıkan bir eğilimi olarak görülmüştür. Örneğin New York metropoliten alanında 1500 yerel yönetim biriminin yer aldığı ifade edilmektedir. Bu tip büyük kentlerde zaman içinde merkezde bulunan idari birimler nüfus kaybına uğrarken bunların çevresinde yer alan belediyelerin nüfuslarında ise dikkat çeken bir artış saptanmıştır. Bir diğer tabirle yörekentleşme (banliyöleşme) olarak da adlandırılan bu gelişme, ekonomik olarak refah düzeyi yüksek olan kitlelerin bir hareketi olarak yorumlanmaktadır. Bununla birlikte az gelişmiş ülkelerde ise bu süreç farklı cereyan etmektedir. Bu ülkelerde çoğunlukla kentlerin sınırlarına yakın ve özellikle kent sınırları dışında yer alan kırsal topraklar, zaman içerisinde kamu kuruluşlarının tepkisiz kalmalarının kolaylaştırıcılığıyla kent merkezine yakın olup çalışma hayatına akredite olabilmek isteyenlerin elde ettiği ve hukuksuz yapılaşmalar kurduğu alanlar olmuştur (Keleş, 2014).

Tüm bunların yanında günümüzde metropoliten alanların kapsamı içerisinde yer alıp farklı bir sürece konu olan kırsal topraklar da söz konusudur. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra kırsal alanlardan kentlere doğru olan göçün sonucunda, merkezde bulunan kentler ve o merkeze yakın alanlar, birincil evrede kademeli olarak genişleyerek metropoliten alanı ortaya çıkarmaya başlarken, daha sonraki süreçte kentsel alanların doyum noktasına yaklaşmaya başlamasıyla birlikte kentlerin, kırsal alanları da içine alacak bir dönüşüme başladığı ikinci evreye geçilmektedir. Bu dönüşümde belirginleşen en önemli yansıma, kentsel alanda belirli bir refah düzeyini elde etmiş olanların kentten bir ölçüde uzaklaşma cabaları sonucunda “de facto” olarak kırsal nitelikler taşıyan alanlara doğru bir hareket içinde olmaya başlamalarıdır. Esasında bir anlamda ilk evrenin tamamlayıcısı gibi görülebilecek olan bu süreç, beraberinde giderek artan bir şekilde dünyada “sınırsız kentlere” doğru yönelişin olduğuna yönelik savları da güçlendirmektedir.

2.3.2. Metropolitenleşmenin Küreselleşmesi: Sınırsız Kentler

Dünyada 19. yüzyıla kadar hem yerel hem bölgesel ulaşım alanındaki sınırlılıklar, kentlerin büyümesine karşı doğal bir engel oluşturmuştur. Roma, İskenderiye, Babil ve Antakya gibi büyük kentler bile bu doğal engelden nasibini almışlardır. Fakat 19. yüzyılın ortalarında, Mumford'un deyimiyle metropol tekeli oluşturulmasına dönük eğilim, kömür ve demirin bu yönde etkili bir şekilde kullanılması ve demiryolu ulaşım ağının yaygınlaşmasıyla önemli ölçüde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda metropol uygarlığının ilk

adımları atılmıştır. Fiziksel gereklilikler nedeniyle yerleşimler daha çok kömür ve maden yataklarının yakınlarında kurulmaya başlanmış ve bu demiryolu ağı ile desteklenmiştir. Böylece kent kütlelerinde bir yoğunlaşma ve yaygınlaşma trendi ortaya çıkmış, il ve ilçeler bir bütün halinde kentleşme eğilimi göstermeye başlamış ve ortaya çıkan yeni oluşumu geçmiş kent yapılarından ayırmak için ise “bileşik kent” adı önerilmiştir. İlerleyen süreçte eğilimin evrensel bir bileşik kente doğru olacağı düşüncesi, aslında yarım yüzyıl önce Geddes tarafından ortaya koyulmuştur. Günümüzde bu tehlikenin önemini yeniden anlamlandıranlar, Geddes’in tasvir ettiği bileşik kent olgusuna, aslında bu yeni oluşuma hiç de uygun olmayan bir karşılık olarak “megapolis” terimini atfetmişlerdir. Ancak Mumford’a göre megapolis kavramı, aşırı büyümüş bir kent yapısıyla birlikte tarihsel bir dokunun varlığına ve bir bütünlüğün temsiline karşılık gelmektedir. Bileşik kent ise yayıldıkça bir hiçlikten ibaret kabul edilmektedir. (Mumford, 2013). Dolayısıyla bu iki kavramın birbiri yerine geçemeyeceği, salt genişleme ve büyüklüğün bir kenti megapolis olarak tanımlamada yetersiz kalacağına altı çizilmiştir.

Metropolitenleşme uygarlığının kurulma sürecinin başlarında otoyol, demiryolu, gayrimenkuller ile otomobilleri kentten kırsal alana doğru gözü kapalı bir şekilde pompalayan güçler, esasında biçimsiz bir kentsel sızıntıya sebep olmuşlardır. Nihayetinde kırsal alanlara kentsel izlerin hızlıca taşınmasının bir sonucu olarak bu alanlar, sahip oldukları kişilikleri ve cazibelerinin birçoğunu kaybetmeye başlamışlardır. Böylece kırsal alanlar, kırsal izler taşıyan bir yerleşim birimi olmaktan çıkarak; çevresi bileşik kentle sarılmış olan ve kendisi de bileşik kenti saran geniş ve düşük yoğunluklu bir kütle haline gelmiştir. Giderek artan bir şekilde kırsal arka planı ve kendine özgü o küçük yapısı aşınmaya başlayan bu alanlar, kentten uzaklaşmak isteyenlerin bir hedefi olmaktan öteye giderek, kente eklemlenmeye başlamışlardır. Bu öteye gitme noktası ise artık ilgili alanların, metropolün “ahtapot kollu kent” (la ville tentaculaire) benzetmesinin bir parçası haline geldiği ifade edilmiştir (Mumford, 2013). Ahtapot kollarına eklemlenen kırsal alanlar, kentsel forma evrilmeye başlayarak kent potası içinde eritilmekte, hedef olarak kentten kaçışın adresi olarak gösterilen yeni kırsal alanlar ise benzer süreçlerden geçerek gelecekteki kent sınırları içerisinde kalma yoluna girmektedirler. Bu döngü ise tüm dünyanın tek bir bileşik kent olacağı varsayımını ifade eden “ekümenopolis” kavramına anlam kazandırmaktadır.

Kentleşme ve metropolitenleşmenin küresel bir hal alması durumu, 20. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan teknolojik devrim süreci ve enformasyon toplumunun gündeme gelmesiyle farklı bir boyut kazanmıştır. Artık bilginin üretimi ve enformasyon, ortaya çıkan yeniliklerin süreklilik göstermesini tesis etmekte, insanlığın elde ettiği bu yenilikler de yeniliğin kullanımına yönelik süreçlerin yönetimini zorunlu kılmaktadır. Bundan dolayı, içinde bulunulan yeni dönem, daha önceki sanayi toplumlarında ortaya çıkan teknolojik yeniliklerin çıktılarından farklı değerlendirilmeyi ve "kentsel olan" üzerinde göstereceği etkileri incelemeyi elzem kılmaktadır. Castells'e göre, enformasyon çağı ve toplumsal yapısının ortaya çıkaracağı küresel kent olgusu, sadece birkaç kentin üstünde hiyerarşik olarak kabul görüp yer edinen bir yapıdan çok şu şekilde ifade edilmiştir (Castells, 2004).

Birleşmiş Milletlere göre, 2007 yılından bu yana dünya nüfusunun yarısından fazlası kentsel alanlarda yaşamaktadır. Kaldı ki 1950 yılında bu oran yüzde 30 iken 2000 yılında yüzde 51,6'ya yükselmiştir. Muhtemelen bu artış 2030 yılında yüzde 60'a ulaşacaktır. Dünyada metropolitenleşme süreci büyük bir hızla devam etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin yüzde 75'ini ve küresel kentsel nüfusun ise yüzde 53'ünü paylaşan Asya Bölgesi (özellikle 700 milyon kentsel nüfus ağırlığına sahip Çin ve Hindistan) gelecekteki kentsel büyümeye en büyük katkıda bulunacak ülkeler arasındadır. Beş milyondan fazla nüfusu sahip yerleşim yerleri olarak megakentler, dünya çapında bu kentleşme ve metropolitenleşme sürecinin en belirgin çıktısıdır. Megakentler, yeni gelişme dinamikleri ve farklı demografik, sosyal, politik, ekonomik ve ekolojik süreçlerin yoğun ve karmaşık etkileşimiyle karakterize edilmektedirler. Gelişmekte olan dünyada megakentlerde nüfusun artış hızı, altyapının gelişme hızından daha hızlı bir ilerleme göstermektedir. Nüfusun artış hızına ayak uyduramayan altyapı ile parçalanmış ve kontrolsüz bir kentsel saçaklanma ise trafik yoğunluğu, endüstriyel üretimin plansız yoğunlaşmasını, ekolojik aşırı yükleri, çevresel bozulmayı, kayıt dışılığı, düzensiz toprak gelişimi ve emlak / konut pazarlarını tetikleyebilmektedir (Krass ve diğerleri, 2013).

Dünyada metropoliten alanların yaygınlaşması, tarım arazi ve meralar üzerinde ortaya çıkaracağı etkiler bağlamında önem arz etmektedir. Çünkü dünyada tarım arazileri ve meralar, kara yüzeyinin yaklaşık yüzde 40'ını kaplamaktadır. Bu alan neredeyse ormanların kapladığı alana eşittir. Antropojenik faaliyetlerin sürekliliği bağlamında kentleşme ve metropolitenleşmenin artışı, insan egemenliğinde arazi kullanımını geri

döndürülemez biçimde etkileyen bir süreçtir. Bunun yanı sıra toprak örtüsü, hidrolojik sistemler, biyojeokimya, iklim ve biyolojik çeşitlilikte ortaya çıkabilecek değişiklikler de kentsel alanların artışıyla yakından ilişkilidir.

Dünya çapında metropoliten genişleme, habitat kaybının ve türlerin yok olmasının temel nedenlerinden biridir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan kentsel genişleme, birincil tarım arazilerinde ortaya çıkan kayıplarla karşılanmaktadır. Örneğin ABD’de konut alanlarının geliştirmesi şeklinde ortaya çıkan kentsel genişleme, korunan alanlar için büyük bir tehdit olarak görülmektedir. Kentsel alanlar, yüzey ısı, su kaynaklarının buharlaşması, artan aerosoller ve antropojenik ısı kaynaklarının modifikasyonu ile yerel iklimini etkilemekte, bu da yüksek sıcaklıklara ve yağış düzenlerinde değişikliklere neden olmaktadır (Seto ve diğerleri, 2011).

1970-2000 yılları arasında dünya genelinde kentsel arazi alanları 58.000 kilometrekare artış göstermiştir. Özellikle Hindistan, Çin ve Afrika, kentsel arazi genişlemesinde en yüksek oranları kaydetmişlerdir. Toplam kentsel alan artışı bağlamında boyut olarak en büyük değişiklik Kuzey Amerika’da meydana gelmiştir. Tüm bölgelerde otuz yıl boyunca, kentsel arazi genişleme oranları, kentsel nüfus büyüme oranlarından daha yüksek ya da eşit olmuştur. Bu da kentsel büyümenin kompakt bir hal olmaktan çok daha geniş hale geldiğini göstermektedir. Kentsel alanların artışında kişi başına düşen GSYİH’deki yıllık büyüme önemli bir parametre olarak ifade edilmektedir. Örneğin Çin’de bu yönlü metropol alanlarının artışının yarısı kişi başına düşen gelirin artışının etkisiyle şekillenmektedir. Fakat Hindistan ve Afrika’da ise kişi başına gelirin kentsel büyümede etkisi daha az anlamlı olmakta, bunun yerine esas etken olarak kentsel nüfus artışı gösterilmektedir. Gelişmiş ve gelir düzeyi yüksek ülkelerde ise metropoliten alanların yayılma hızı daha yavaş gerçekleşmektedir. Ancak, Kuzey Amerika’da nüfus artışı, kentsel genişlemeye Avrupa’da olduğunda daha fazla katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda kentsel genişlemede gözlenen varyasyonların salt nüfus, GSYİH veya diğer değişkenlerle izahı kolay değildir. Bu durum ise metropolitenleşmenin, uluslararası sermaye akışları, kayıt dışı ekonomi, arazi kullanım politikası ve genel ulaşım maliyetleri dahil olmak üzere, küresel düzeyde kapsamlı bir şekilde gözlemlenmesi zor ve çeşitli faktörlerle ilişkili olan dinamik bir görünüm sergilediğini gözler önüne sermektedir (Seto ve diğerleri, 2011). Metropolitenleşmenin artışında ve kırsal alanların kentsel kullanıma dönük hale gelmesinde öne çıkan nedenler arasında artan sanayileşme, sürdürülebilir

olmayan tarımsal üretim yöntemleri ve iklim değışikliği sayılabilir. Örneğin sadece Çin'de her yıl yaklaşık 3.000 ila 6.000 kilometrekare tarım arazisi kaybolmaktadır. Afrika'da muhtemelen benzer bir ölçekte zarar görmektedir. Bu gelişmeler aynı zamanda kırsal nüfusun bir kısmının kentsel alanlara yönelmesine de neden olmakta, böylece kent için kırsal alanların dönüştürülmesi daha kolay hale gelmektedir (Just ve diğerleri, 2008). Tüm bunların yanında, iklim değışikliği karşısında en savunmasız alanlardan olan kırsal alanların, bu nedenle verimli tarım arazilerini kaybetmeye başlamış ya da başlayacak olmaları da öne çıkan nedenler arasında sayılabilir.

2.4. Kırsal Alanlarda Kentsel Saçaklanma Olgusu

Sanayi Devrimi sonrasında tüm dünyada kırsal ve kentsel alanlar bazında hem nicelik hem de nitelik olarak büyük değışim ve dönüşüm süreçleri yaşanmaya başlamıştır. Bu süreçler içinde en dikkat çekici olanı, kırsal alanlardan kent merkezleri ve çeperlerine yönelik gerçekleşen büyük bir göç hareketidir. Bu göç hareketiyle birlikte artık tersine döndürülemez bir süreç yaşanmaya başlamıştır. Kırsal alanlardan kentlere çalışma olanaklarının sunduğu cezbedici koşulların da etkisiyle baş döndürücü bir nüfus aktarımı söz konusu olmuş ve artan nüfusla yeni kentler kurulmaya, var olan kentlerde ise hacimsel olarak farklı şekillerde coğrafî genişleme süreçleri yaşanmaya başlamıştır.

Tüm bunlarla birlikte, devam eden süreç özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren öyle bir yöne evrilmiştir ki kentsel alanların izlerini taşıyan formasyonlar, mekansal olarak yayılma ve sıçrama sürecine hız vererek gittikçe azalan kırsal alanlar için güçlü bir tehdit oluşturmuştur. Üst perdeden kentsel büyüme, alt formasyonlarda kentsel saçaklanma olarak farklı kavramlar altında realize edilen bu süreç, kendi içerisinde belirli ayrıntılarla farklılaşıyor olsa da en nihayetinde tümü kırsal alanlara yönelik gelişen bir sürecin sonucudur. Bu başlık altında ise kentsel büyümenin kent sınırlarının ötesinde izlediği yol açığa çıkarılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, kentlerin kırsal alanlarla kavuşma noktalarından başlayarak devam eden ve farklı formlarla ilerleyerek kırsal alanlarda etkilerini gösterdiği saçaklanma olgusuna değinilmektedir.

2.4.1. Kentsel Saçaklanma Kavramı

ABD’de 1956 yılında çıkarılan Federal Karayolu Yasası, saçaklanma olgusunun belirginleşmesinin ve tüm ülkede hız kazanmasının önünü açan bir metin olarak kabul edilmektedir. Bu yasada hem mekansal açıdan hem yaşam alışkanlıkları bağlamında insanların hayatlarında bir devrim gerçekleştirmek amacıyla fabrikalar ve mağazalar gibi formların dağıtılması kurgulanmıştır. Yasanın çıkmasından sonraki bir yıl içinde yazar ve sosyal eleştirmen William H. Whyte, bu dağıtım süreci karşısında ortaya çıkan neticelerden kaygı duymaya başlamış ve karayolu ağının kentler için çevredeki kırsal alanlara doğru hızla genişleme imkanı sunduğunu tespit etmiştir. Ayrıca Fortune Dergisinde, Ocak 1958’de yayınlanan ve “Kentsel Saçaklanma” adını taşıyan kısa bir makalede Whyte, “bir zamanların yeşil kırsal alanlarının büyük parçalarının dumanla kaplanmış çöllere dönüşerek artık ne kent ne banliyö ne de kasaba olduğunu” ifade etmiştir. Yine aynı makalede, bu durumun tek başına kırsal alanların silinişi olarak yorumlanmaması gerektiğinin altını çizmiştir. Bunun, iki farklı kentin alt bölümlerinin kavuşmaya başladığı noktada ortaya çıkan büyük metropolitenleşme hareketinin bir parçası olarak görülmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Bundan yaklaşık yarım yüzyıl sonra ise saçaklanma terimi Amerikan literatüründe yaygın olarak dillendirilmeye başlanmıştır. Başlangıçta bedensel bir pozisyona atıfta bulunarak “kollar ve bacaklar yayılmış halde uzanmak ya da oturmak” şeklinde kullanılan sözcük, sonraları daha geniş bir anlam kazanarak “düzensiz yayılmak ya da gelişmek” olarak kabul görmüştür (Frumkin ve diğerleri, 2004).

Esasen saçaklanma olgusu, kentlerde, kent tarihinin başlangıcından bu yana kalıcı bir özellik olmuştur. Tarih boyunca kentler, ekonomik olarak geliştikçe ve müreffeh hale geldikçe, farklı yoğunluklarda olmak kaydıyla dışa doğru yayılma eğilimine girmişlerdir. Fakat 20. yüzyılda saçaklanma olgusunu farklı kılan husus, kentsel yayılmanın büyük bir fenomen haline gelmesi olmuştur. Ekonomik olarak zenginleşen kentlerdeki yoğunluğun azalması durumu, içinde bulunduğumuz çağın kentsel gelişiminde yer alan en önemli olgudur. Örneğin Mezopotamya’da kentsel formasyonların yoğunluk izlerine bakıldığında, aradan onlarca yüzyıl geçmesine rağmen, kilometrekareye düşen insan sayısı bağlamında, günümüzde çok az kentin Mezopotamya’daki kentsel formasyonlara benzer yoğunluklarda olduğu ifade edilebilir (Bruegmann, 2006). Dolayısıyla çağlar boyunca kentlerde nüfus artış süreci devam ederken, ekonomik ilerlemenin de etkisiyle

kentler yoğunluk olarak optimum düzeyine ulaştıkça genişlemeye ve böylece tekrar yoğunluk dengelemesine gitmişlerdir.

Kentsel saçaklanma (urban sprawl), fiziksel olarak genişleyen kentsel alanları tanımlamak için yaygın olarak kullanılan bir kavramdır. Avrupa Çevre Ajansı'na göre saçaklanma olgusu, pazar ekonomisi koşullarında, çoğunlukla kırsal alanları içine alacak şekilde büyük kentsel alanların düşük yoğunluktaki bir fiziksel genişleme biçimine gönderme yapmaktadır. Saçaklanma, kentsel büyümenin sınırına ilişkindir ve toprak bölümlenmesinin kontrolünü bir ölçüde planlı sürdürmeye dikkat çekmektedir. Esasen kentsel gelişme, yamalı, dağınık ve süreksizliğe meyillidir. Bazen kentsel gelişme, sıçramalı bir süreç izleyebilir ve bu durumda kentin çeperlerinde bulunan kırsal alanların tarımsal verimlilikleri etkileyebilecek bir sonuçla karşılaşılabilir (Hennig ve diğerleri, 2016).

Bir başka tanımlamayla saçaklanma, bir yandan kent tipi yapıların banliyö ve tarım alanlarına aktarılmasına, diğer yandan tarımsal bölgelerdeki (ayrı çiftlikler, çiftlik işçilerinin evleri, ikincil yerleşim bölgeleri) ve erken sanayileşmiş veya ticari olarak nüfuz edilen alanlardaki yerleşim yerlerinin düzensiz büyümesine gönderme yapmaktadır. Ayrıca bu terim aynı zamanda saçağa konu olan alanda, evlerin (hafta sonu kullanımına uygun ikincil konutlar) ve yerleşime kapalı alanların etrafında geçici olarak işgal edilen ev gruplarının sistematik olmayan bir şekilde konumlandırılmasına işaret etmektedir (Akademie für Raumforschung und Landesplanung, 1970; Hennig ve diğerleri, 2016).

Esasen saçaklanma, bir arazi parçası üzerinde görsel olarak algılanabilen olgudur. Kentsel saçaklanmadan etkilenen bir arazi parçası, kentsel gelişmenin sızıntılarına uğramakta ve böylece mekansal olarak parçalı meskenlerin yer aldığı, kişi başına nüfusun ve mesleklerin çeşitliliğinin yükselmeye başladığı alanlar ortaya çıkmaktadır. Belirli bir peyzajda daha fazla alan (inşaata maruz kalan alan miktarı) ve bu inşa edilmiş alanın peyzajda dağılması (mekansal konfigürasyon) ile yerleşim bölgelerinde inşaya konu olan alanlarda meskenlerin kentsel alanlardakine oranla daha düşük yoğunlukta kullanımı arttıkça saçaklanma derecesi yükselmektedir. Kentsel saçaklanmanın nedenleri ve sonuçları ise saçaklanma olgusundan ayrılmakta ve bu nedenle tanımın bir parçası olarak kabul edilmemektedir (Jaeger ve Schwick, 2014; Hennig ve diğerleri, 2016).

Tekeli'ye göre (2016); kentsel saçaklanma kavramının kullanılmaya başlanmasıyla birlikte, kır-kent ayrımı berraklığını kaybederek bulanıklaşmaya başlamıştır. Çünkü

sanayi toplumu süresince, mekansal yerleşmelerin temsili için kullanılan kent ve kır kavramları belli bir karşıtlık içerisinde bulunmuşlardır. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişle birlikte ise bu iki karşıtlık büyük ölçüde çözülme ve aşınma sürecine girmiştir.

Böylelikle kentler, büyük kent dokularının eklenmesiyle, mevcut dokuları arasında boşluklar bırakarak, atlamalı ya da sıçramalı genişlemeler göstererek büyüme sürecine girmiştir. Bu formda bir büyüme ise kır-kent arasında keskin ve net tanımlanabilir bir çizgi oluşturabilme imkanını ortadan kaldırmıştır. İşte bu durum, kent planlama literatüründe kentsel saçaklanma olgusunun kullanılmasıyla eş zamanlı gerçekleşmiştir. Bu çözülme sürecinin fitilini ateşleyen ise kentsel faaliyetler içerisinde ele alınan üretim ve hizmet sektörlerinin kentsel alan dışında konumlanmaya başlamasıyla olmuştur. Böylece kırsal alanların ağırlıklı olarak tarım ve ormancılık faaliyetlerine yönelik ayırıcı yapısı yara almaya başlamıştır. Bu yara alma sürecinin başlangıcında süreci karakterize eden saçaklanma olgusu, uzak durulması gereken olumsuz bir gelişme olarak kabul edilmiştir. Fakat günümüze gelindiğinde saçaklanma kavramının kaçınılmaz bir süreç olduğuna yönelik tespitler de söz konusudur.

Güncel akademik literatür göz önünde alındığında, araştırmacılara göre saçaklanma olgusu, salt nüfus artışına bağlı olarak herhangi bir peyzaj boyunca sıradan bir yayılma hareketi olmanın çok ötesindedir. Bu bağlamda mekansal saçaklanmanın ortaya çıkardığı dört boyut ifade edilmektedir. Bunlardan ilki düşük yoğunluklu gelişim içerisinde yaygın olarak dağılmış bir nüfustur. İkincisi ise keskin bir şekilde ayrılmış evler, mağazalar ve işyerleridir. Üçüncü boyutta yeterli bağlantı yollarının olmamasıyla ulaşımın zayıflığı ve kent merkezi ile çarşı gibi iyi tanımlanmış gelişen etkinlik merkezlerinin eksikliği gelmektedir. Son olarak ulaşım alternatiflerinin eksikliği, konut seçeneklerinin görece olarak tekdüze olması ve yürüyüş alanlarının azlığı gibi unsurlar, saçaklanma olgusuyla ilişkilendirilmiş ve bunun bir sonucu olarak görülmüşlerdir. Bu anlayışa dayanarak araştırmacılar, ölçülebilen ve analiz edilebilen dört faktöre dayanan bir yayılma endeksi oluşturmuşlardır. Bu dört faktörden ilki yerleşim alanlarının yoğunluğudur. İkincisi konutlar, meslekler ve hizmet merkezlerinin birbirine yakınlığı olmaktadır. Üçüncüsü ise merkezi yerlerin ve aktivite alanlarının yaygınlığı olurken sonuncu sırada sokak ağının erişilebilirliği gelmektedir. Bu dört faktör üzerinden metropoliten alanların kentsel

saçaklanma skorları oluşturulmakta ve saçaklanmanın derecesi belirlenebilmektedir (Ewing ve diğerleri, 2002).

Tüm bunların yanında kentsel saçaklanma skoruna küresel risklerin varlığı da eklenebilir. Örneğin tüm dünyayı etkisine alan bir salgın hastalık riskinde kentsel alanlar, bireylerin izole olmalarında zorlaştırıcı bir formdadırlar. Dolayısıyla sağlık riskleri ve olası salgınlardan korunmak amacıyla insanların kırsal alanlarda ikincil konut edinme eğilimlerinde güçlü artışlar ortaya çıkabilmektedir. Görece yatay mimari ve yerleşim yoğunluğunun parçalı yapısıyla kırsal alanlar bireysel izolasyonlarda avantajlı konumdadırlar.

2.4.2. Saçaklanma Kavramının Genel Özellikleri ve Kırsal Alanda Sonuçları

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, tüm sektörel alanlar için kent merkezinin sınırlarının büyümesinin arkasında yatan en önemli nedenlerin başında teknolojik gelişmeler gelmektedir. Bunun dışında; kent merkezinde konut alanları bulunan üst gelir grubuna sahip kişilerin daha sonraları kentin çeperlerinde konut edinme ihtiyacı içerisinde olmaları; kentsel merkezde giderek artan hava kirliliği, gürültü, suç oranlarında kaydedilen artış ve açık alanlarda görülen yetersizlikler; kentsel alanda sunulan arsa arzının giderek sınırlı bir hale gelmesi ve fiyatların yükselmeye başlaması; konut üretiminde kazanılan yeni teknolojiler ve toplu konut sektöründeki yaygınlaşmalar; bireylerin kendilerini daha özgür hissedecekleri geniş konut ve yaşam alanlarına olma taleplerindeki artış; kırsal alanda tarımsal üretimden kaynaklanan gelirin azalmasıyla tarım toprağına üreticilerin bağlılığının aşınması; kentsel kullanıma dönüşecek tarım arazileri değerlerinin, tarımsal üretime ayrılmasından daha yüksek gelir getireceği düşüncesi; tarımsal amaçlı kullanılan toprakların ilerleyen zamanlarda fiyatlarının yükseleceği hesaba katılarak satın alınması ve böylece ortaya çıkan arazi spekülasyonu; etkin ve sınırlandırıcı, akılcı planlamadan yoksun ve isabetli vergilendirme politikalarının oluşturulmaması gibi nedenler kentsel saçaklanmanın ortaya çıkışında önemli rol üstlenmektedir (Bentick, 1980).

İfade edilen bu nedenler dolayısıyla kentsel saçaklanma, kapsama aldığı araziler üzerinde ve ortaya çıkardığı mekansal yapılar bağlamında bazı özellikler göstermektedir. Bunlar; saçaklanmanın lineer bir yol izlemekten ziyade sıçramalı, dağınık, gelişmiş ve gelişmemiş tarımsal arazileri kapsayacak şekilde ilerlemesi, heterojen bir yapıya sahip olması, kent merkezindeki mekansal yoğunluğa nazaran daha düşük bir yapılanma yoğunluğu olması

ve bu kapsamda konut, sanayi, alışveriş merkezleri ile çeşitli hizmet kuruluşları gibi formların buralarda yer edinmeye başlamalarıyla açığa çıkmaktadır. Bu özellikler neticesinde, metropoliten alanlarda görülen kentsel saçaklanma olgusunun nüfuz ettiği alanlarda başta doğal peyzaj bozulmaya başlamaktadır. Ayrıca saçaklanma, sıçramalı bir şekilde gelişme eğilimi gösterdiği için kentsel özellikler gösteren yerleşimler arasında kalan kırsal alanlardaki tarım arazilerinin zarar görmesine ve amaç dışı kullanıma tahsis olmaya başlamasına da neden olmaktadır. Tüm bunların devamında ise düzensiz bir yerleşim deseni ortaya çıkmaya başlamakta, toplumsal yapıda ayrışmalar gözlenmekte ve kırsal alanda tarımsal arazilerinin spekülasyona konu olması gündeme gelmektedir (Özdemir, 1993).

Nihayetinde kentsel saçaklanma kavramı, kırsal özellikler gösteren mekansal formlar üzerinde aşındırıcı bir etkide bulunmaktadır. Bu etki, her şeyden önce kırsal alanda tarım arazilerinin hedefe alınmasını kolaylaştırıcı üretim yapılarında çözümlerle açıklığa kavuşturulmalıdır. Çünkü tarımsal üretimde dönüşümün varlığı, bu çalışmanın da temel argümanlarından olduğu üzere, kentsel saçaklanmalara konu olan tarımsal arazi mülkiyetinde dönüşümle anlaşılır olmaktadır. Kırsal alanda üretim temelinde el değiştiren mülk sahipliği, kentsel saçaklanmanın öznesine dönüşmektedir.

Şekil 2.3. Kentsel Saçaklanmanın Tarımsal Alanda Etkileri (URL-1).

Kentsel saçaklanmanın kırsal alanda tarımsal araziler ortaya çıkardığı etkiler, Şekil 2.1’de ABD’de bir eyalet olan Chicago örneği üzerinde ortaya koyulmaktadır. Buna göre, benzer ya da farklı konut tarzları içerisinde verimli tarımsal araziler, yukarıda ifade edilen nedenler ve ortaya çıkan özellikler bağlamında kentsel alana dahil olma süreci içerisine girmektedirler. Metropoliten alanların, sınırlarının genişlemeye başlamasının somut bir

karşılığı olan bu süreç, kontrolsüz bir şekilde ilerlemeye konu oldukça küresel gıda arzında kesintiler ve krizlerin yaşanması artan nüfus karşısında orta-uzun vadede kaçınılmaz olacaktır.

Kırsal alanda amaç dışı kullanıma dönük satın alma yönlü doğrudan bir talep ve dolaylı olarak kır-kent çeperlerinde yer alan tarım arazilerinin pazar değerlerinin artış eğilimi göstermesiyle kentsel saçaklanma olgusu, tarım arazilerinin mülkiyetini elinde bulunduran üreticilerin satma motivasyonunu tetiklemektedir. Böylece bu alanların tarım dışı amaçlarla değerlendirmesine yol açacak el değiştirme eğilimi gelişme göstermektedir. Kentsel baskı, artan pazar değeri ve yükselen vergiler, bu eğilimin ana nedenleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda tarım alanlarının tarım dışına çıkarılmalarını önlemek amacıyla irtifak hakkı bağlamında doğrudan ödemeler ve tarımsal üretim alanlarını korumak için vergi ertelemelerinin uygulanması önemli sonuçlar ortaya koyabilecektir (White ve diğerleri, 1975).

Tüm bunların yanında, kentsel saçaklanmanın çevresel, ekonomik ve sosyal etkileri de söz konusudur. Saçaklanmanın çevresel etkileri bağlamında peyzaj üzerinde üç ana süreci tetiklediği görülmektedir. Bunlar ise dönüşüm, bozulma ve parçalanmadır. Çevresel etkiler bağlamında, daha önce saçaklanma kaynaklı doğal özelliklerini yitirmemiş alanların bozuma uğrayarak dönüşümü veya tarımsal arazilerin konut alanlarına evirilmeye başlaması, görsel olarak bunun en belirgin çıktılardan biridir. Ayrıca konut alanlarının mekansal olarak dağılmasıyla birlikte doğal ve yarı doğal kaynaklar bölünmeye ve küçülerek yok olmaya yüz tutmaktadırlar. Bu parçalanma ise ekolojik direncin kırılmasına neden olmaktadır. Çünkü parçalanmış küçük insan yerleşmeleri, izolasyona, yeterli gıda kaynaklarının eksikliğine ve habitat yapısında değişikliğinin azalmasına daha çok yatkındır. Ekonomik etkiler bağlamında ise kentsel saçaklanma genel olarak avantajlı bir konum ifade etmektedir. Çünkü ekonomik büyümenin büyük bir kısmı kentsel arazi kullanımının genişlemesinden kaynaklanmakta ve bu genişleme ise daha çok ucuz tarımsal arazilerin olduğu yerlerde yükselmektedir. Kentsel saçaklanmanın sosyal etkileri ise evler, iş yerleri ve diğer faaliyetler için mekanlar arasında seyahat edilen sürelerin artışıyla açıklanmaktadır. Bu bağlamda toplu taşıma ağı ve araçlarının zayıflığı büyük bir araç bağımlılığına neden olmaktadır. Son zamanlarda yapılan bazı çalışmalar, artan araç bağımlılığının sağlık üzerinde, özellikle de yüksek hareketsizlik nedeniyle obeziteye yakalanma sıklığı arasında önemli bir korelasyon olduğuna işaret

etmektedir. Aynı zamanda saçaklanmayla birlikte tarım alanlarının kaybı neticesinde, bu bölgelerde yaşayan kişilerin geçim düzeylerinin azalması ve ithal gıdalara daha fazla bağımlı hale gelmesi söz konusudur. Saçaklanma, ayrıca peyzajın algısına dönük etkiler de ortaya çıkarmaktadır. Bu alanlarda yükselen kentsel konut tipleri, doğal ve geleneksel kültürel peyzaj üzerinde negatif etkiler oluşturmaktadır (Hennig ve diğerleri, 2016).

2.5. Türkiyede Kırsal Alan Tanımı

Kırsal alanlar tanımlanırken odağa alınan kriterler, ülkeden ülkeye farklılıklar içerebilmektedir. Her ülke, kendi demografik, coğrafi ve sosyo-ekonomik nitelikleri nispetinde ölçütler ortaya koyabilmekte, bu doğrultuda yaklaşımlar geliştirebilmektedir. Türkiye özelinde ise kırsal alanlar bağlamında genel kabul gören ve TÜİK tarafından da göz önünde bulundurulmuş kır-kent tanımlamaları söz konusudur. Ortaya koyulan bu tanımlamalarda, kır ve köy kavramları bazen birbirlerinin yerine de kullanılabilmiştir. Halbuki Şahin'in de (2013) belirttiği gibi, kıra ve kırsal alanlara yönelik yaklaşımlar geliştirilirken kır köyle eş tutmak yanılğılara sebebiyet verebilecektir. Çünkü kır, köyden daha geniş bir alanı içine almaktadır. Köy ise daha çok yönetsel anlamda idari bir birime tekabül etmektedir. Oysa kırın, kent sınırları içinde olmayan ve bir köy idari sınırının dışında kalan alanları da kapsayabilmesi muhtemeldir. Dolayısıyla kır ve kırsal alana dair yapılan tanımlamalar, köyü de içine alan bir çıkarımı ortaya koyarken köy kavramı daha çok kırsal alanların bir alt kümesi şeklinde yorumlanmalıdır.

Nüfus faktörünün değişen dinamizmi etrafında Türkiye'de kırsal alanların tanımlanmasına yönelik çok farklı hukuki ve idari düzenlemenin yıllar içerisinde ihdas olunduğu görülmektedir. Türkiye'de kırsal alan tanımı, ilk defa 1960 yılı genel nüfus sayımında ortaya koyulmuş ve bu doğrultuda kır-kent nüfus eşiği 10.000 olarak belirlenmiştir. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da kent ve köy ayrımı noktasında 10.000 nüfusun bir sınır olarak tespit edildiği ifade edilmiştir. Bu nüfus eşiği, sanayileşme, tarım dışı faaliyetler, enerjiye dayanan üretim, uzmanlaşma, kurumsallaşma, ailenin küçülmesi, iş bölümüne dayalı dayanışma, dikey ve yatay hareketlilik gibi birçok ekonomik ve sosyo-kültürel değişken odağa alınarak tespit edilmiştir. Yapılan bu tanım, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983) döneminde yürütülen bir araştırmaya kadar genel kabul görmüştür (Agah, 2018).

Planlı dönemin başlarından 1985 yılına kadar geçerli olan bu kabule göre; nüfusu 10.000 ve üzerinde olan yerleşimler kent, diğer yerleşimler ise kır olarak sınıflandırılmıştır. 1982 yılında DPT tarafından yürütülen bir araştırmayla 10.000’den büyük nüfuslu 288 yerleşim yeri için yapılan bir çalışmada; nüfus, istihdam alanları, şirket sayısı, banka şube sayısı, telefon hattı aboneliği ve benzeri 28 kriter üzerinden kent olabilme eşik değerinin, araştırmaya konu olan yerleşim yerlerinin yüzde 80’inde 20.000 üzerinde ortaya çıkmıştır. Böylelikle kent olabilme eşik değerinin artması ve kent sayılabilmenin demografik olarak 20.000 ve üzerinde nüfusa sahip olmayla örtüşebileceği çıkarımına varılmıştır. 20.000 nüfus kriteri günümüzde de TÜİK tarafından kırsal ve kentsel alanları ayırmada geçerli bir nüfus eşiği olarak kabul edilmektedir (Kırsal Kalkınma Planı, 2010-2013).

Benzer şekilde, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi’nde (UKKS, 2014-2020) ise Türkiye’de farklı kamu kurumlarınca uygulanan faaliyetlerin hedefi ve içeriğine göre farklılaşan kırsal alan tanımlamalarının varlığına dikkat çekilmiştir. UKKS, 2014-2020 belgesinde iki pencereden bir kırsal alan tanımı söz konusudur. Birinci tanım için ortaya koyulan temel ölçüt, yerleşim yerinin idari statüdür. Buna göre il ve ilçe merkezleri dışında kalan tüm yerleşimler köy (beldeler dahil) kabul edilmektedir. Bu tanıma binaen, TÜİK tarafından köy ve kent ayrımlarına dair istatistikler hazırlanmaktadır. Ortaya koyulan kırsal alan istatistikleri, operasyonel nitelikli kırsal kalkınma programlarında kullanılmakta ve kırsal alana yönelik geliştirilecek plan, program ve uygulamalarda esas kabul edilmektedir. İkinci tanım ise temel kriteri nüfus eşiği olarak kabul etmektedir. Yukarıda ifade edildiği üzere, 1982 yılında yürütülen araştırmayla son şekli verilen 20.000 nüfus ölçütü (Kent Eşiği Araştırması) bağlamında TÜİK, 1998 yılından itibaren kır-kent ayırımında istatistikler ortaya koymaktadır. Türkiye’de kırsal alanlara yönelik geliştirilen politikalarda esas tanım, ifade edilen iki boyutlu kır-kent ayırımı etrafında şekillenmekte, dolayısıyla kırsal alanlar, nüfusu 20.000’den az il ve ilçe merkezleri ile beldeler ve köyleri kapsamaktadır.

Kırsal alanın çerçevesinin çizilmesine ilişkin Türkiye’de yapılan sınıflandırmalar, OECD ülkelerine benzer şekilde gerek hukuki düzenlemelerde gerekse kalkınma planlarında farklı ölçütler üzerinden yapılmıştır. Esasen TDK tanımlamalarında kırsal alan, üretim etkinliği bağlamında tarıma dayalı üretimin egemen olduğu tespiti üzerinden yola çıkılarak, “iktisadi belirleyicilik” kriteri temelinde ele almış olsa da 2000 yılında

yapılan genel nüfus sayımında, kır-kent ayrımı yönetsel statüye bağlı olarak şekillendirilmiştir. Böylelikle Türkiye'de “köy nüfusu”, köy ve bucak nüfuslarına, “kent nüfusu” ise il ve ilçe merkezleri belediye sınırları dahilindeki nüfusa tekabül etmektedir. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ise kırsal ve kentsel alanları ayırmada salt nüfus kriteri üzerinden hareket etmiştir. Bu plan, nüfusu 20.000 ve üzeri yerleşimleri kentsel alan olarak kabul etmiştir. Yine 8. BYKP, Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu’nda kırsal alan; yaşam ve ekonomik faaliyetlerin önemli ölçüde doğal kaynakların kullanım ve değerlendirilmesine bağlı, ekonomik ve sosyo-kültürel gelişme aşamalarının hızının yavaş, geleneğin yaşamın biçimlenmesinde etkili, yüz yüze ilişkilerin korunduğu, teknolojik gelişmenin gündelik hayata ve üretime kentlere göre daha yavaş sirayet ettiği ve son olarak sosyo-ekonomik nitelikleri bağlamında “kentsel alanlar dışında kalan mekanlar” olarak tanımlanmıştır (Kayıkçı, 2009; 9. Beş Yıllık Kalkınma Politikaları Alt Komisyon Raporu).

OECD tarafından ülkelerin kırsal alanlarını karşılaştırma hedefiyle ortaya koyulan ve nüfus yoğunluğunu temel olarak kullanılan tanım; Türkiye’de 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Politikaları Özel İhtisas Alt Komisyonu Raportörleri tarafından Türkiye'nin coğrafi olarak büyüklüğü ve mekansal yerleşimlerin idari sınırlarının (il-ilçe) bu değere göre büyük olması sebebiyle tutarlı sonuçlara karşılık gelemeyeceği düşüncesiyle temel ölçüt olarak kabul görmemiştir. Burada, sosyo-ekonomik perspektifte asgari olarak kentsel fonksiyonların belirginleştiği 20.000 ve üzeri nüfusa sahip yerleşimler dışındaki alanlar, kırsal alan tanımının karşılığı olmuştur. Böylelikle nüfus büyüklükleri ve tarıma dayalı iktisadi yapıları üzerinden birçok ilçe merkezi dahi kırsal alan vasfına tabi tutulmuştur. (Kayıkçı, 2009). Bu durum göstermektedir ki idari bağlamda bir mekansal yerleşimin ilçe olması, oranın kentsel alan olacağını garanti edecek yegane ölçüt olmamaktadır. İlçe olsa da nüfus eşinin 20.000 ve altında olması ve temel sosyo-ekonomik yapının egemen gücünün tarıma dayalı üretim olması bu yerleşimin kırsal alan niteliği taşıdığını gösterecektir. Tanımın sınırlarının belirgin olması ise uygulanacak kırsal alan politikalarının hedefine daha iyi ulaşması noktasında büyük işlerlik sunacaktır.

Hukuksal zeminde Türkiye’de kırsal alanların tanımına dair esasen ilk gelişme, 1924 yılında çıkarılan 442 sayılı Köy Kanunu’dur. Tanımlamada nüfus ölçütünü temel alan düşünce, ilk olarak bu yasada kendini göstermiştir. 442 sayılı Köy Kanunu’nun 1.

maddesine göre; nüfusu iki binden aşağı olan yerlerin köy, 2000 ila 20.000 arası kasaba ve 20.000'den çok nüfusa sahip yerlerin ise kent olarak kabul edilebileceği ifade edilmiştir. Bunun yanında nüfusu 2000'den aşağı olsa bile belediye teşkilatı mevcut olan nahiye, kaza ve vilayet merkezlerinin kasaba gibi kabul edileceği ve belediye kanununa tabi olacağı anlaşılmaktadır. Aynı kanunun 2. Maddesinde, köy olarak kabul edilen yerleşim yerlerinin sınırları çizilmiştir. Buna göre; cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi ortak malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar, bağ, bahçe ve tarlaları ile birlikte bir köyü meydana getirmektedirler (URL-2). Köy kanunundan altı yıl sonra, 1930 tarihinde çıkarılan 1580 sayılı Belediye Kanunu'nda da benzer anlamlara cevaz verecek şekilde, bir yerleşim yerinde belediye kurulabilmesi için asgari nüfus şartının 2000 olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla 2000 nüfus kriteri, idari anlamda kır ve kent ayrımı için bir eşik olarak kabul edilmiştir (URL-3).

Köy kanununda kırsal alanı tanımlamak için öngörülen 2000 ve altı nüfus şartı, uzunca bir süre geçerliliğini korumuştur. Daha sonraki yıllarda 2000 nüfus kriterinin kır-kent ayrımını yeterince yansıtamayacağı düşüncesinden hareketle, bu şartın artırılması gerekli olduğu dile getirilmişse de bunun resmi olarak hayata geçirilişi, 2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu ile olmuştur. Kanunun 4. maddesi, 2005 yılından itibaren bir yerleşim biriminde belediye kurulabilmesi için o yerleşim yerinin 5000 nüfus ve üzerinde olmasının asgari şart olduğunu belirtmiştir. Yapılan yeni düzenlemeyle birlikte, köylerin, kentsel alanda varlık gösteren bir yönetim birimi olan belediye teşkilatına sahip olabilmesi için toplam nüfusunun en az 5000 olması gereklidir. 5393 sayılı yasayla, 5000 ve üzeri nüfusa sahip yerleşim yerlerinin kent olarak kabul edilmesi, esasen köy kanunu ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinin kırsal alanı belirlemede kullandığı nüfus kriteri ile de kesiştiği ifade edilebilir. Bu perspektiften bakılırsa, bugün UKKS ile kırsal alanı tanımlamada kabul edilen 20.000 nüfus şartı, 1924 yılında yürürlüğe giren Köy Kanunu'nun kırsal tanımlamasına da benzer bir yapıdadır. Hassaten Köy Kanunu'nun 1. Maddesi, köy, kasaba ve kent tanımlarını nüfus kriteriyle yapmıştır ve kanuna göre 20.000 ve üzeri yerleşim yerleri kent, altında nüfuslu yerler ise köy ve kasaba olarak görülmüştür. Böylelikle UKKS'de olduğu gibi 20.000' e kadar olan nüfus şartı, köy kanununda da benzer olarak, köy ve kasaba olma kriteri eşliğini içine alacak şekilde bu iki birimin kırsal alanı oluşturacağı hükmüyle uyumaktadır (Kayıkçı, 2009).

Tüm bunların yanında, Türkiye'de kırsal alan tanımı geçmişten günümüze önemli bir sorun ve tartışma alanı olarak görülmüştür. Bunda şimdiye kadar kırsal alanın temel dinamiklerini ortaya koyan, teori ve pratiği en iyi şekilde yansıtan özgün bir kırsal alan tanımının yapılamamış olması başı çekmektedir. Haddizatında kırsal alanın tespitinde genel nüfus sayımı, hane halkı işgücü anketi, hane halkı bütçe anketi ve genel tarım istatistikleri gibi veriler toplanmakta, ortaya çıkan istatistiki bilgiler ışığında farklı kırsal alan tanımlamaları işlerlik kazanmaktadır. Nüfus sayımında il ve ilçe merkezleri dışında kalan yerleşim yerleri, hane halkı anketlerinde 20.000'den az nüfusa sahip yerler ve tarım istatistiklerinde ise tüm köyler ve 5000'den az nüfusa sahip olan ilçe merkezleri, "kırsal alan" olarak telakki edilmektedir. Türkiye'de kentsel alan olarak kabul edilen fakat bunun yanında istihdam ve ekonomik yapısı ağırlıklı olarak tarıma dayanan, kırsala özgü yaşam biçimlerinin hüküm sürdüğü bazı il ve ilçelerde yerleşim birimlerinin olduğu aşıkardır. Ayrıca kırsal alan statüsünde kabul edilen bazı yerleşim birimlerinde de sanayi ve turizm sektörleri bağlamında ilerlemiş egemen bir iktisadi düzenin var olduğu görülebilmektedir (Gülçubuk, 2006). Buradan da anlaşılacağı üzere, Türkiye'de yerleşim yerlerinin kırsal ve kentsel alan olarak tasnifinde "de jure" ve "de facto" uyumsuzluklar söz konusu olmakta, kırsal kentsel alan ayırımında güncel ve gerçekliğe daha yakın tanımlamalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye'de kırsal alanların tasnifi ve tespitinde genel olarak nüfus faktörünün ön plana çıktığı görülmektedir. Nüfus faktörünün sınırları çizilirken TÜİK tarafından yapılan istatistiki çalışmaların itici güç olduğu kabul edilmektedir. Bu doğrultuda yapılan tanımlamalara dair genel bir analiz yapıldığında aşağıdaki tespitleri yapmak mümkün olacaktır (Agah, 2018).

- Şimdiye kadar yapılan genel nüfus sayımlarında, köy ve bucaklar, köy nüfusu olarak kabul edilmekte, il ve ilçe merkezleri ile belediye sınırları içindeki tüm yerleşimler ise kent nüfusu olarak kabul edilmektedir. Bir başka ifadeyle idari sınırlar dikkate alınmakta ve böylelikle yerleşim yerinin statüsünde nüfus eşiği ekseni kilit bir rol üstlenmektedir. Burada nüfus eşiği 20.001 kabul edilmektedir. 20.000 nüfus ve altı yerleşim yerleri ise idari birimi ne olursa olsun kırsal alan diğerleri ise kentsel alan olarak saptanmaktadır.
- Köy envanteri incelendiğinde ise nüfus faktörüne bakılmaksızın köy statüsündeki tüm yerleşim yerleri kırsal alan olarak kabul edilmektedir.

- 2001 yılında yapılan Genel Tarım Sayımına göre, “köy genel bilgi anketi” ile “tarımsal işletme listelerinde” tüm köyler ve 25.000’in altında nüfusa sahip olan yerleşimler; “tarımsal işletmeler anketinde” ise tüm köyler ve nüfusu 5000’den az olan il ve ilçe merkezleri kırsal alan kapsamında kabul edilmiştir.
- Hane halkı işgücü anketlerine göre ise nüfusu 20.000’in altında olan yerleşim yerleri kırsal alan olarak değerlendirilmiştir.
- Son olarak nüfus ve sağlık araştırmasına göre (2003) idari bağlamda statüleri dikkate alınmaksızın 10.000’den az nüfusa sahip tüm yerleşimler kırsal alan olarak tespit edilmiştir.

Türkiye’de kırsal ve kentsel alan ayrımında kurumsal düzeyde ortaya koyulan tanımlamalar, geçmişten günümüze sürekli bir güncelleme arayışı etrafında şekillenmiştir. Hangi yerleşim yerlerinin kırsal, hangilerinin kentsel statüde bir çerçeveye oturacağını tespiti hayati bir öneme sahiptir. Uzunca bir dönem ortaya koyulan tanımlama arayışları, kamu politikalarının alansal işlevliğini maksimize etme adına “kabul olunan ile gerçeklik arasında köprü” görevi görmüştür. Fakat son yıllarda bu anlamda yoğun bir tartışmanın olduğu görülmektedir. Bu tartışmalar ise ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınacağı üzere, 6360 sayılı kanunun getirdiği değişiklikler etrafında süregelmektedir. Mevcut tanımlamalar kapsamında 6360 sayılı kanun sonrası, daha önceden TÜİK tarafından ortaya koyulan kır-kent ayrımı istatistiklerinin büyük açmazı girdiği su götürmez bir gerçektir. Dönemin TÜİK başkanı Birol Aydemir’in 2014 yılında düzenlenen bir basın toplantısında, ortaya çıkan son gelişmelerle birlikte kır-kent ayrımı noktasında tespit edilmiş olan ölçütlerin anlamını yitirdiğine ilişkin tespiti şöyle olmuştur.

Kasaba ve kır arasındaki ayrım anlamını yitirmiştir. Şehir ve köy tanımı 1924 yılında yapılmıştır. Yeni büyükşehir uygulaması ile anlamını tamamen kaybetmiştir. OECD ve Eurostat tarafından kullanılan hücre sistemi adı verilen kentsel ve kırsal alanlar arasında yeni bir ayrım uygulayacağız. Çevre ve Şehircilik Bakanlığımız yılsonuna kadar çalışmalarını tamamlayabilirse 2015 yılında AB standartlarına uygun yeni bir şehir ve köy ayrımına geçeceğiz. Bir zamanlar köy olan yer şimdi bir şehir. Büyükşehirlerde kırsal gösterge yüzde 3’e düşmüştür. Çoğu metropolde kırsal alan kalmamıştır. Ama düne kadar hepsi kırılmıştı, aslında hala yıkılıyorlar. Bu, tüm istatistiklerimizi değiştirir. Numunenin analizine bağlı olarak çok farklı sonuçlar elde edilebilir. İstatistikte tutarlılık önemlidir.

Dolayısıyla bu istatistikleri aynı şekilde kullandığımızda onları kaybediyoruz. Şehir ve ülke arasındaki uçurum hakkında veri vermeyi bırakıyoruz.

Yeni dönemde sürdürülecek çalışmaların yol haritasına ilişkin de bilgi veren Aydemir'e (2014) göre; öncelikle tüm ülke genelinde idari sınırların eksiksiz ve net olarak tespit edilmesi gereklidir. Çünkü halihazırda idari sınırları üzerinde tam olarak mutabık kalınamayan ilçeler hatta iller bile bulunabilmektedir. Bu şartlar altında coğrafi bilgi sistemlerini kullanarak neticeler almak da zor olacaktır. Dolayısıyla öncelikle oto-foto uygulamasına geçilmeli ve tüm yerleşim yerlerinin havadan fotoğrafları elde edilerek boyutları belirlenmeli ve böylelikle ilerleyen süreçte bu yerleşim alanlarının ayrı ayrı adresleri, koordinatları tespit edilerek hazırlanacak haritalara yerleştirilmelidir. Bu uygulama sadece kır-kent ayrımı adına değil, emniyet, sosyal güvenlik, maliye ve birçok açıdan bakanlıklara da uygun zemin tesis edecektir. Örneğin bu uygulamanın iyi işlediği bir ülke olan Hollanda'da istatistiklerin yüzde 95'i idari kayıtlardan alınmakta, yüzde beşi için ise araştırmalar yapılmaktadır. Birçok verinin işlenebildiği ve birleştirilebildiği oto-foto uygulaması sayesinde, elde edilecek kayıtlarla, Avrupa Birliği standartlarına uygun yeni bir kır-kent tanımına ulaşılması hedeflenmektedir.

Bu doğrultuda mevcut kırsal alan tanımının değişen idari, yönetsel fonksiyonlar ve toplumsal yapının dinamizmi etrafında yeniden ele alınması söz konusu olabilecektir. Buradan hareketle yeni bir kırsal alan tanımlamasına yönelik çalışmaların ise Kalkınma Bakanlığı (yeni yapısı ile T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı), İçişleri Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı ile ilgili diğer kamu kurumlarının da katkısıyla TÜİK koordinasyonunda en kısa zamanda sonuçlandırılması büyük önem arz etmektedir.

2.6. Dünyada ve Türkiye'de Kırsal Yerleşmeler

Doğrudan ya da dolaylı olarak temel maddelerin doğal çevreden elde edildiği birincil faaliyetlerin hakim olduğu, doğal ortam koşullarına uyum gösteren bir yapıda bulunan, fonksiyonel yönden fazlaca ilerlememiş alanlar kırsal yerleşmeler olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda kırsal yerleşmeleri niteleyen iki unsur; kırsal alana konu olması ve birincil ekonomik faaliyetlerde, yani tarım, hayvancılık, ormancılık, avcılık, toplayıcılık ve madencilik sektörlerinde öne çıkmasıdır. Kırsal yerleşmelerin bulunduğu arazi parçalarının doğal özellikleri, diğer alanlardan farklı bir görünüm sergilemektedir. Kırsal yerleşmeler, birincil ekonomik faaliyetleri sürdürülebilir kılması nedeniyle daha

çok doğa ile iç içedir. İnsanlığın avcılık-toplayıcılık merkezli hayatta kalma mücadelesinden, üretim tekniklerinin ve gereçlerinin gelişimiyle yerleşik düzene geçmesinde çevresel koşulların uygunluğu büyük rol oynamıştır. Nihayetinde tarımsal üretim düzeninin dünyada işlevsel hale gelmesiyle birlikte insanlar, mekanlar üzerinde sabit meskenler kurarak göçebe toplumdan yerleşik hayata geçişi kırsal yerleşmeler vasıtasıyla mümkün kılmıştır (Taş, 2015).

Kırsal alanları ortaya çıkaran farklı yerleşim birimleri bulunmaktadır. Bu yerleşim birimlerinden öne çıkanlar; kasaba, köy, mezra, oba ve kom olmaktadır. Bu birimler devamlı ve geçici olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Devamlı kırsal yerleşmeler, köyler iken kom, mezra, oba, yaylak ve benzeri geçici yerleşmeler kategorisindedir (Atalay, 2011).

2.6.1. Köyler

Kırsal yerleşme tiplerinden köyler, genel olarak bakıldığında toplu, dağınık, hat ve daire olmak üzere 4 ayrı alt kategoriden meydana gelmektedir. Bunlar (Özensel, 2015).

- **Toplu Köy Tipi:** Dünyada en yaygın görülenidir. Asya, Avrupa Afrika ve Latin Amerika'da en fazla bulunan köy tipidir. Arazi üzerinde meskenler belirli bir alanda toplanmıştır. Fiziksel görünümü ise köyün kümelenildiği çekirdek alan, bu çekirdek alana yakın olan küçük bahçeler, ardından merkeze daha uzak olan tarlalar ve boş kıraç alanlar şeklindedir. Türkiye'de en fazla görülen kırsal yerleşme tiplerindedir. Bu tip köylerde üretime konu olan arazi, miras ve benzeri etmenler yüzünden dağınık olarak köy çevresinde konumlanmaktadır.
- **Dağınık Köy Tipi:** Her bir tarım işletmesine ait arazi, konut ve diğer yapıların ayrı bir arazide bulunduğu düzendir. Bu köy tipinde, bir çiftliğe ait arazi toplu halde bulunmakta ve çiftliğe ait meskenler de bu arazi içinde kalmaktadır. Böylece çiftliklerin yan yana gelişimiyle dağınık görünümlü kırsal yerleşmeler meydana gelmektedir. Örnekleri ise daha çok ABD'de bulunmaktadır. Türkiye'de ise daha çok Doğu Karadeniz Bölgesi'nde örneklerine rastlanılabilmektedir.
- **Hat Köy Tipi:** Bir yolun ya da nehrin iki yakasında bir hat boyunca çiftliklerden oluşan yapılaşmanın meydana geldiği bir köy tipidir. Yabancı kültür ve etnik gruplaşma ile kentleşmenin etkileri bu yerleşmelerde büyük rol üstlenmektedir. Örnekleri daha çok Güney Amerika'da bulunmaktadır. Ulaşım imkanlarının

fazlalığı, yakın komşuluk ilişkileri ve geniş çiftliklerden ziyade ince uzun arazi yapıları bu tipi niteleyen özelliklerdendir.

- Daire Köy Tipi: Meskenler ve diğer yapıların bir daire etrafında oluşturduğu köy tipidir. Bunlar yerleşimin tarihsel süreçte doğal gelişiminin aksine belli bir plan dahilinde oluşturulmasıyla öne çıkmaktadırlar. Buralarda her aileye ait arazi dairesel halkalar gibi merkezden uzaklaştıkça genişleyen biçimde, çiftlik yapılarının arkasında yer almaktadır. Daire tipi, dağınık köyler ile toplu köylerin avantajlı yanlarının bir arada bulunması için oluşturulmuştur. Dolayısıyla hem binalar toplu olarak yakınlık içerisinde bulunmakta hem de köylüye ait araziler meskenlere uzak kalmamaktadır. Böylece birçok yönden tasarruf söz konusu olabilmektedir.

2.6.2. Kırsal Mahalleler

Mahalle, üzerinde tam olarak mutabık kalınan bir kavram olmasa da genel olarak kentin ya da kasabanın coğrafi olarak belirli sınırlara ayrılmış ve kendi başına yaşama imkanları olan en küçük yeri olarak tanımlanmaktadır (Büyük Türkçe Sözlük, www.tdk.gov.tr). Hem bir yönetim birimi hem de sosyolojik boyutlarıyla “topluluk” olgusu etrafında değerlendirilen mahalle kavramı, Yıldırım (1994)’a göre fiziksel yönden küçük ölçekli bir yerel mekan, idari ölçekte ele alındığında ise kent yönetiminin en alt birimi ve sosyal açıdan ise topluluk olgusunun bir dışavurumudur. Kavruk (2004)’un kırsal ve kentsel alan tartışmaları bağlamında, mahallenin konumunun ve genel algısının anlaşılmasına yönelik ifade ettiği “insanlar ya köylüdür ya da mahalleli” sözü ise kırsal alan ve mahalleler arasında bulunan ilişkinin anlaşılması adına önemlidir. Bu ifadeye göre hem köylü hem de mahalleli olmak olası değildir.

Bunun yanında mahalle, Alada (2001)’ya göre, “yakınlık ve komşuluk ilişkileri, ortak tarihsel geçmiş, yerel duygu, bilinç, ortak toplumsal özellikler, mekanın fiziksel özellikleri, ortak faaliyet alanı ve çıkarlar gibi farklılaştırılabilir unsurlarla ifade edilebilir. Aynı zamanda mahalle kentsel yenileme programlarında ve şehircilikte ortaya çıkan yeni planlama yaklaşımlarında, topluluk ve mekan duygusunu geliştirici kamusal alanların tasarımında önemli bir işlevsel alan olarak” tanımlanmaktadır.

Mahalleler, özellikle kentsel ve kültürel mirasın geçmişten bugüne aktarılmasında öne çıkmalarıyla, Türk toplumunun yaşam biçimlerini gözler önüne sermeleriyle ve kentlerin kurucu öğelerinden olmalarıyla da anılmaktadırlar. Literatürde yer alan sosyo-psikolojik

ve yönetsel boyutları yanında mahalleler, coğrafi ve mekansal olarak kentsel alanda yer aldıkları konum itibariyle de büyük önem taşımaktadırlar (Eren, 2012). Haddizatında Osmanlı'dan günümüze mahalleler, kent yönetiminin temel ve kurucu öğelerinden sayılmakta ve kentlerde idari, sosyal ve kültürel bir unsur olarak varlıklarını korumaktadırlar (Eryılmaz ve Şen, 1994).

Kentlerde belediyeye ait işlevlerin toplumsal iş bölümü, birliktelik ruhu ve sorumluluk anlayışı içinde sürdürülmesinde etkin ve etkili bir görev üstlenen mahalleler, daha üst perdeden yaklaşıldığında sistemin yönetsel ve siyasi hedeflerini sonuca ulaştırmada üstlendikleri görevlerle de öne çıkmaktadırlar. Devlet gözünden mahalle; ilk aşamada kayıtlı haneler bağlamında vergi bölüşümü ve tahsilatına konu olan mali bir üniteyi temsil etmektedir. İkinci olarak mahallenin aslı işlevi ise toplumsal denetimde üstlendikleri role gönderme yapmaktadır. Mahallenin, toplumun denetimine imkan verecek şekilde ölçüğe ve ilişki bütünlüğüne sahip olması, devletin yönetilebilirlik gücünü artırmasında önemli bir işlev gördüğü gerçeğini gözler önüne sermektedir (Alada, 2001).

Sosyal ve mekansal alanların tümünde görülen, özellikle iktisadi ve yönetsel yapıyı da içine alan değişim rüzgarları, mahalleye ilişkin yapılan tanımların da değişmesine sebep olmuştur. Önceden mahalle denilince insanların zihninde canlanan kavramsal bütünlük, günümüzde çok katmanlı ve tam olarak nereye oturacağı karmaşasını içinde barındıran bir yöne evrilmiştir. Bu bağlamda yasal düzenlemelerde mahalle, 5393 sayılı Belediye Kanunu'nda 3. maddede yer almıştır. Burada mahalle kavramı, "belediye sınırları içinde ihtiyaç ve öncelikleri benzer özellikler gösteren ve sakinleri arasında komşuluk ilişkileri bulunan idari birim" olarak tanımlanmıştır. Bu yönüyle mahalle, yönetsel olarak örgütlenmede en alt birimi oluşturmakta ve daha da önemlisi kentsel alana ait temel bir alt yerleşim türünü yansıtmaktadır.

Tüm bunların yanında mahalle olgusunun kırsal alanda da yer alması söz konusudur. Kırsal alanda yer alan mahalle, 2012 yılına kadar tek tip bir örgütlenme içerisinde olmuştur. Bu tarihe kadar 442 sayılı kanuna tabi ve kamu tüzel kişiliğine haiz bir köy idaresinin çevresinde yer alan ve köy olma şartlarını taşımayan bir yerleşim yerinin o köye mahalle olarak bağlanması, kırsal alanda karşılaşılan mahalleyi ifade etmiştir. Bu şekilde belediye sınırları dışında, kırsal alana ait ve köy tüzel kişiliği bulunan bir köyün bir ya da birden çok bağlı mahallesi bulunabilmektedir. Bu tip mahalleler, genelde daha önceden köy iken kırdan kente göç, kuraklık ve benzeri sebeplerle nüfusu büyük ölçüde

azalmış yerleşimlerden oluşmaktadır. Fakat konu başlığında ortaya koyulan “kırsal mahalle” kavramıyla içi doldurulmak istenen mahalleler, bu köy bağılısı mahalle olmaktan uzaktır.

Türkiye'de kırsal mahalle kavramına kapı aralayan gelişmeler, 2012 yılında çıkarılan, 2014 yılındaki mahalli idare seçimleri ile yürürlüğe giren 6360 sayılı yasayla olmuştur. 6360 sayılı yasa, esasen 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nda büyük değişiklikleri beraberinde getirmiş, büyükşehir olma şartına ilişkin hükümlerden, hizmet alanı, örgütlenme ve mali düzene ilişkin kapsamlı birçok konuda adeta reform niteliğinde değişimlere neden olmuştur. Bu yasal düzenlemenin en kayda değer yönü, yürürlük tarihine kadar tüzel kişilik hükümlerinden istifade eden bir yerel yönetim birimi olan köyleri mahalle statüsüne dönüştürerek en yakın belediyeye bağlamasıdır.

2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı yasadan sonra Türk yönetim dizgesi içerisinde kullanımı gittikçe popüler hale gelen bir kavram olarak “kırsal mahalle” gündemlerde yer tutmaya başlamıştır. Örneğin İstanbul Büyükşehir Belediyesi Gıda Tarım ve Hayvancılık Daire Başkanlığı tarafından hazırlığı yapılan, “Mahalle Yönetim Modeli” araştırmasında, araştırma alanı mahalle özelinde kırsal ve kentsel mahalleler olarak ikili bir tasnife tabi tutulmuştur. 151 kırsal mahallede, 4563 anket; 168 kentsel mahallede, 1548 anket ve 28 kurumdan veri temini yapılarak sürdürülen araştırmaya 6 ortak akıl konferansı da destek olunmuştur. Modelin kavramsal tasarımında, sürdürülebilirlik, güvenilirlik, çevresel kalite, kırsal kalkınma, ekolojik sistem, enerjinin verimli kullanımı, sosyal iletişim ve ulaşılabilirlik “bilinirlik” odağı etrafında kurgulanmıştır. Bulunan özellik ve potansiyel özelliklerine göre mahalle tipolojileri ise sahil köyleri, balıkçı köyleri, eko köy ve nostaljik köyler, kültür sanat köyleri, gençlik köyleri, glamping köyleri, etkinlik ve festival köyleri, tarihi köyler, gönüllülük köyleri ve örnek köyler olarak belirlenmiştir. Ekonomik faaliyet kollarına göre İstanbul'da kırsal mahalleler ise arıcılık, balıkçılık, hayvancılık, madencilik, ormancılık, tarım ve hayvancılık ile turizm alt başlıklarında tasnif edilmiştir (Mahalle Yönetim Modeli).

Netice itibarıyla, 2012 tarih ve 6360 sayılı 14 İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Türkiye'de yerel yönetim yapılanmasında kapsamlı ve radikal değişimleri beraberinde getirmiştir. Büyükşehir belediyesi olan illerde, bağılı ilçelerin mülki sınırları içerisinde kalan köy ve belde belediyelerinin sahip oldukları tüzel kişilik

kaldırılmış, köyler mahalle yapılarak belediyeler ise belde ismi ile tek mahalle şeklinde sınırları içerisinde oldukları ilçenin belediyesine bağlanmışlardır (6360). 6360 sayılı kanunun 15. maddesi, mahalle olabilmeye ilişkin ölçüğe dair de değişikliklere gitmiş, belediye sınırları içinde 500 nüfusun altında mahalle kurulamayacağını belirtmiştir.

Özetle sonuçta, kırsal yerleşme türleri içerisinde köy, kasaba, mezra, oba, kom gibi kavramların yanında; kırsal mahalle kavramının da 6360 sayılı yasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte büyükşehir belediyelerinin olduğu illerde ortaya çıktığı ifade edilebilir. Fakat eski adıyla köy, yeni adıyla kırsal mahalle olan bu kırsal yerleşimlere ilişkin ortada yasal ve yönetsel anlamda bulanıklığın olduğu da aşikardır. Nihayetinde yavaş yavaş fiili olarak modellenmelerde, eylem planlarında yer almaya başlayan kırsal mahalle kavramı, muhtemel hazırlık süreci içinde olan yeni kırsal alan tanımı ile daha sağlam bir temele kavuşabilecektir.

Bununla birlikte köy tüzel kişiliği kaldırılarak “de jure” olarak mahalleye dönüşen, fakat “de facto” bağlamda kırsal özellikleri barındıran “yeni mahalle, eski köy yerleşimleri” için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 15.04.2021 tarih 31455 sayı ile yürürlüğe giren “Kırsal Mahalle ve Kırsal Yerleşik Alan Yönetmeliği” hazırlanarak bu konudaki bulanıkların giderilmesi hedeflenmiştir.

Bu yönetmelik ile 6360 sayılı yasa sonrası mahalleye dönüşen köylerin durumu açısından bir ara geçiş formu üretilmiştir. Böylece kente özgü bir mekansal form olan mahalle kavramı kırsal ile yan yana getirilerek kırsal mahalle olgusu türetilmiştir.

Bu yönetmelik ile genel olarak, 2014 sonrası statüsü mahalleye dönüşen köylerde bir takım vergi muafiyetlerinin uygulanması hedeflenmektedir. Yönetmeliğin kırsal mahalle tespiti başlıklı dördüncü maddesinde kırsal mahallenin; “büyükşehir belediyeleri sınırları içinde olup 1984 yılı ve sonrasında köy veya belde belediyesi iken mahalleye dönüşen mahallelerde adalet, eşitlik ve genellik ilkelerine uygun olarak tespit edileceği” vurgulanmıştır. Bu bağlamda bir mahallenin kırsal mahalle statüsünü elde edebilmesi için bazı kriterler açığa çıkarılmıştır. Buna göre kırsal yerleşim özelliğinin korunup korunmadığı, kent merkezine olan uzaklık durumu ile ulaşım şartları, belediye tarafından sunulan yol, su, katı atık ve toplu taşıma gibi hizmetlerden en az birine tam kapasiteyle sahip olup olmadığı, halihazırdaki yapılaşma durumunun kırsal niteliğinde bozulmalara gidip gitmediği, imar mevzuatı bakımından yerleşik ya da gelişme alanları içerisinde kalıp kalmadığı, sosyal ve ekonomik açıdan yüksek kırsal nüfusu kapsayıp kapsamadığı,

yüzölçümünün önemli bir kısmının tarım, orman, mera, yaylak-kışlak gibi kırsala özgü nitelere ev sahipliği yapıp yapmadığı ile mahalle sakinlerinin temel geçim kaynağının tarımsal üretim, hayvancılık ve orman faaliyetlerinden oluşup oluşmadığı değerlendirilmeye alınacaktır.

Ayrıca yönetmelik, kırsal mahalle olarak tespit edilmeyen mahallelerin 10.000 metrekareden az olmayan alanlarında kırsal yerleşik alan tespiti yapılabileceğini ifade etmektedir. Bu statünün belirlenmesinde öncelikle ilgili ilçe belediye meclisinde karar teklifi alınacak ve bu Büyükşehir Belediye Başkanlığına gönderilecektir. Teklifin ulaşmasından sonra ise Büyükşehir Belediye Meclisi 90 gün içerisinde kırsal mahalle ya da kırsal yerleşik alan tespitine yönelik karar vermek durumundadır. Bu karar, teklifin aynen ya da değiştirilerek kabulü ile reddi şeklinde olabilecektir.

Böylelikle tespit edilen mahallelerde, ticari, sınai ve turizm maksatlı kullanılan bina, arsa ve araziler için emlak vergisi yüzde 50 indirimli uygulanacak, ayrıca 2464 sayılı kanun ile belirlenen vergi, harç (imar ile ilgili olanlar hariç) ve harcamalara katılma payları yüzde 50 indirimli uygulanmış olacaktır. Aynı zamanda bu mahallelerde içme ve kullanma suyu için belirlenecek miktarın, işyerlerinde uygulanan en düşük tarifenin yüzde 50'sini, meskenler için geçerli en düşük tarifenin yüzde 25'ini geçmeyecek şekilde uygulanacağı hüküm altına alınmıştır (Resmî Gazete, 2021).

Anlaşılabacağı üzere 2014 sonrası mahalleye dönüşen köylerin yeni düzende mahalle gömleğini taşıyamayacağı düşünülmüş ve yoksulluğun gittikçe arttığı kırsal alanlarda bu yerleşim yerlerinin daha fazla içlerinin boşalmaması adına "köymüş gibi" kısmi haklardan yararlanır duruma getirilmesi hedeflenmiştir. Yönetmeliğin sonuçlarının uygulama alanı buldukça yakın zamanda nasıl sonuçlar ortaya koyacağı merak konusu olmaktadır.

2.6.3. Diğer Kırsal Yerleşim Türleri

Bu başlık altında incelenen kırsal yerleşim türleri ise daha çok geçici yerleşim yerleri tasnifi içinde yer alan, oba, kom, mezra, yaylak ve kışlak gibi köy altı yerleşim yerleridir. Bu yerleşim yerlerinde, çoğunlukla hayvancılık faaliyetlerinin sürdürüldüğü ifade edilebilir. Bu geçici yerleşimler detaylandırılacak olunursa, bunlardan ilki komlardır. Kom, temel geçim kaynağı hayvancılık olan, mekansal olarak bir ya da birkaç ev ve bunların yanında konumlanan hayvan ağıllarından müteşekkil bir yerleşimdir. Türkiye'de

örnekleri daha çok Doğu Anadolu'nun dağlık alanlarında bulunmaktadır. İkinci kırsal yerleşim türü ise mezralardır. Mezra, egemen iktisadi faaliyetlerde tarımın başı çektiği, ardından da hayvancılığın geldiği yerleşim yerleridir. Köylerin ortak kullanımında olan alanların dışında, genellikle 50'den fazla nüfusu geçindirmeyecek dar topraklara sahip yerlerdir. Geçici mezralar olduğu gibi daha çok nüfusun yaşadığı hayvancılığın ve çiftlik faaliyetlerinin birlikte yürütüldüğü sürekli mezralar da olabilmektedir.

Üçüncü tür kırsal yerleşim ise obalardır. Oba, çadırlarda yaşamlarını sürdüren göçebe ailelerden meydana gelen topluluğu ifade etmektedir. Kom'a göre benzer özellikleri bulunmaktadır. Günümüzde obalar Anadolu'da göçebe aileleri, göçebe çadırlarını ve beş altı çadırdan ibaret bir göçebe ailesini ifade etmek için kullanılır. Son olarak dördüncü diğer kırsal yerleşim türü ise yaylak ve kışlaklardır. Bunlardan yaylak, Türkiye'de hemen hemen her bölgede bulunabilen, ormanın üst sınırında ve alpin-sub-alpin yaylalar kuşağında, hayvan otlatmak amacıyla meydana getirilen yerleşmelerdir. Özellikle Toros ve Doğu Karadeniz'deki yaylaların bir kısmı, yaşam için birçok ihtiyacın giderildiği büyük yerleşmeleri oluşturmaktadır. Genellikle taş malzemelerin, ormana yakın ise ağaçlardan yararlanılarak kurulan yapılardan müteşekkildir. Kışlaklar ise bilhassa Toroslar 'da hayvancılıkla hayatlarını sürdüren Türkmenlerin ve Yörüklerin kış mevsiminde barındıkları geçici yerleşim yeri olarak bilinmektedir (Atalay, 1989; Özensel, 2015). Özetle, kırsal alana özgü yerleşim yerleri sınıflandırmasında köyler başı çekmektedirler. Türkiye örneğinde olduğu gibi kırsal mahalleler de bir ara geçiş formu olarak burada yer almaktadırlar. Son olarak ifade edilen geçici kırsal yerleşimler ise Türkiye özelinde geçmiş yaşam mirasına ve geleneğe bağlı kökleri içermektedirler.

3. KENTSEL TARIM

3.1. Kentsel Tarımın Tanımı

Kentsel tarım literatürde farklı şekillerde tanımlanmıştır. Tanımlardan bazıları şöyledir; Butler ve Maronek'e göre "Kentsel tarım", 1996 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen Habitat-II Konferansında, kentlerde ve çevresinde yoğun tarım faaliyetleri ve hayvancılık yoluyla gıda ürünlerin yetiştirilmesi, işlenmesi ve dağıtılmasını tanımlamak için popüler hale gelen nispeten yeni bir terimdir (Butler and Maronek, 2002).

Viljoen'e göre kentsel tarım, kent içinde farklı şekil ve boyutlarda, zeminde, cephelerde, sınırlanmış küçük bölgelerde ve çatılarda yapılabilen farklı ölçeklere sahip tarımı ifade etmektedir (Viljoen, 2005).

Mougeot'e göre kentsel tarım, bir kent veya metropoldeki tüketicilerin günlük taleplerine cevap olarak, kentsel ve kentler arası alanlarda dağılmış, toprak ve su üzerinde gıda üreten, işleyen ve pazarlayan bir endüstridir (Mougeot, 2000).

Gelişmiş ülkelerde büyük tarım arazileri tahıl üretimi ve et ihtiyacını karşılamak için gereken hayvan yemlerinin üretiminde kullanılmaktadır. Büyük nüfusa sahip ülkelerde kentleşme ve kentlerin beslenmesi için sürekli olarak arazi ihtiyacı artmaktadır. Bu sebeple kentsel tarıma yönelim oluşmuştur. Kentsel tarım, sürdürülebilir kentlerin bir parçası olarak görülmektedir ve bu bölümde, kentsel tarımın potansiyelleri, kentsel tarımın biçimleri ve sürdürülebilir kent örneklerinde kentsel tarımın yeri anlatılacaktır.

3.2. Kentsel Tarımın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Endüstrileşme sonrası kırsal alanda artan makineleşme ile insan işgücüne duyulan ihtiyaç azalmıştır. Aynı zamanda şehirlerde açılan fabrikalar ile iş alanları çoğalmıştır, kırdan kente yoğun nüfus hareketleri yaşanmıştır. Gelişmekte olan kent ortamı ile nüfus artış hızı gittikçe ivme kazanmıştır. Bu hız zamanla kent içindeki mekânsal boşlukları doldurarak kent çeperinin genişlemesine yol açmıştır. Gelişmiş ülkelerde hızla genişleyen kentler, zamanla kırsal alanları da içine almaya başlamıştır. Doğal alanların hızla imara açılma süreci kentsel alan sorununu çözüme ulaştırırken kırsal alanlardaki kenti besleyen üretim alanların yok edilmesine sebep olmuştur.

Sürdürülebilir kalkınma anlayışı içerisinde, tarımın ve toprağın korunması, geliştirilmesi, sürdürülebilir toplumlar için gıda güvenliği bugün dünya gündeminde oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bu sürecin daha yoğun yaşandığı büyükşehirlerde kentsel yönetim sınırları ve kentsel alan zamanla örtüşmemektedir (Yenigul, 2016). 2000’li yıllarla başlayan ve son on yıllık süreçte hız kazanan bu durum hem yönetim modeli anlayışı hem de büyükşehirlerin yönetim anlayışı ve uygulamalarındaki güçlükleri beraberinde getirmektedir. Kentsel tarım kavramı zamanla plansız ve hızlı kentleşmenin beraberinde getirdiği ekolojik, ekonomik ve sosyal sorunlara karşı geliştirilmiştir. Hızla kentleşen ve çevresel problemlerin ciddi boyutlarda yaşandığı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde oldukça önem kazanmaktadır. Kentsel tarımın yapıldığı alanlar kent içerisinde geçici, kentsel yerleşmelere uygun olmayan ve rekreasyonları olarak da kullanılabilen, öte yandan kentin estetik görüntüsüne de katkı sağlayan ve güzelleştiren bir faaliyet olarak da görülmektedir.

21. yüzyıla girildiğinde ise metropoliten alanlarda hızla artan nüfus ve kentleşme baskısı altında sağlıklı yaşam çevreleri kaybedilmeye başlanmıştır. Tarım topraklarının azaldığı sağlıksız ekosistemlerde ürünlerin genetiği kimyasallarla ve hormonlarla değiştirilmiştir. 1990’lardan sonra bozulan kent sağlığı ile kentsel tarım kavramı gündeme getirilmiştir. Son yıllarda tüm dünyada kentsel tarım, kentsel gıda güvenliğini sağlayan aynı zamanda kapsamlı ekonomik, mekânsal, kültürel ve sosyal açıdan etkileri olan hızla büyüyen bir sektör haline gelmiştir. Kentsel tarım kavramı, çok çeşitli çiftçilik sistemlerini, adaptasyon özelliklerini ve yüksek düzeyde esnekliği yapısında bulunduran dinamik bir yapıya sahiptir.

Kentsel alan içinde farklı birçok ülkede yapılan araştırmalara göre çeşitli yapım şekilleri mevcuttur. Bu çeşitler üretimi planlanan ürünün özelliğine, tarımsal aktivitenin amacına, kimler tarafından yapılacağına ve uzun ya da kısa dönemli üretim şekillerine göre tarıma elverişli her alanda kentsel tarım yapılabilmektedir. En yaygın tanımlamalar ile birlikte farklı bakış açıları olsa da temelde kent içi ve kent çevresi tarımı şeklinde tanımlanabilmektedir. Kent içi tarım, küçük ve orta büyüklükteki parsellerde, satış ve hane içi tüketim amaçlı olarak sebze-meyve üretimi, balık üretimi ve kümes hayvancılığını kapsamaktadır. Bu alanlar başlıca, boş parseller, sınır bölgeler, evlerin arka bahçeleri, balkonlar, konteyner içleri, çatılar, okul bahçeleri, yol kenarları, açık alanlar ve topluluk bahçeleridir. Kent çevresi tarım ise, daha çok ticari amaçla yapılan ve kırsal

alanlara yakın kent çeperlerinde yoğun olarak uygulanan tarım şeklidir. Kent çevresi tarımda üretilen ürün miktarı kent içi tarıma göre daha fazladır. Bu girişimler kent ölçeğinde kentsel atıkların ve atık suların üretken olarak tekrar kullanılmasına, yoksulluğun azaltılmasına, gıda güvencesine, şehirlerin yeşillendirilmesine ve biyoçeşitliliğin sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır.

3.3. Kentsel Tarımın Potansiyeli

Kentler doğası gereği yoğun olmasına rağmen gıda üretimi için büyük bir potansiyele sahiptir. Dünyadaki bazı örnekler bu potansiyeli göstermektedir. 1980 yılında ABD’de tarımsal üretimin ekonomik değerinin %30’unu, kentsel alanlarındaki tarımsal üretimin oluşturduğu belirlemiştir. Bu değer 1990’da %40’a yükselmiştir. Mali’nin başkenti Bamako, tarımsal üretimde kendi kendine yeterlidir ve tükettiği tavukların yarısını kendi üretmektedir. Singapur bir şehir devleti olarak tarımsal ihtiyacının %25’ini kendi karşılamaktadır. Berlin’deki kent içinde topluluk bahçelerini 80.000 kişi kullanmaktadır. Bu veriler, kentsel tarım potansiyelini gösterirken, kentlerin planlanmasında tarımın ihmal edilmemesi gerektiğini de göstermektedir (Smit, 2001).

Kentsel gıda yetiştiriciliğinin dağınık bir iş olduğunun düşünülmesi ve insanların kentlerde gıda üretimine dair bilgi eksikliği kentsel tarımın planlama politikalarına dahil edilmesini geciktirmiştir. Ancak yakın tarih boyunca kent içinde tarım yapılmasının örnekleri mevcuttur. Kriz zamanlarında, savaş ya da durgunluk gibi, şehirlerde yiyecek yetiştirmek kentliler için her zaman gerekli olmuştur. Topluluk bahçesi olarak adlandırılan kentsel tarım biçimi, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Almanya’da, kent halkının aç kalmamak için kendi yiyeceklerini yetiştirmesiyle gelişmiştir. İkinci Dünya Savaşı’nda Britanya’da benzer şekilde kentsel alanların çoğu tarım için kullanılmıştır (Deelstra ve Girardet, 1999).

Kentsel tarım bazı çevresel kısıtlamalara ve kentlerin ekolojik performansını iyileştirecek bazı potansiyellere sahiptir. Başlıca kısıtlarından biri kentlerde tarımsal üretim için yer eksikliğidir. Endüstriyel üretimin azaldığı kentlerde, endüstri alanlarından boşalan alanların tarımsal üretim için kullanılması bir çözüm olarak görülmektedir. Detroit ve New York gibi Amerikan şehirlerinde, işsiz kalan işçilere gıda üretimi için binlerce dönümlük arazi verilmesi, Britanya’da, yaklaşık 20 şehirde terkedilmiş araziler üzerinde şehir çiftliği projeleri kurulması bu çözüme örneklerdir. Ayrıca konut binaları

çevresindeki yeşil alanların ve kent içinde kullanılmayan alanların kentsel tarıma entegre edilmesi, birçok kentte konut inşası için daha az uygun olan alanların gıda üretmek için kullanılmasını mümkün kılmıştır. Kirilenmiş kentsel arazilerin gıda yetiştiriciliğine uygunluğu konusunda da endişeler vardır ve yoğun yollardan on metreden sonrasında başlayacak tarımsal üretimin bunun için bir önlem olabileceği ileri sürülmüştür (Viljoen, 2005).

Kentsel tarım kentlerin sürdürülebilirliğine sosyal, ekonomik ve çevresel olarak çeşitli şekillerde katkıda bulunmaktadır. Kentsel tarım, gelişmiş bir mikro iklim yaratmaya fayda sağlamaktadır. Konut alanları içindeki yeşil alanlar fiziksel iklimi iyileştirmeye yardımcı olmaktadır, çünkü bitki örtüsü nemi artırmaya, sıcaklıkları düşürmeye, ısı adası etkisinin azaltılmasına yardımcı olabilir, kirilenmiş havadan toz ve gazları biriktirerek hava kalitesini iyileştirir. Ayrıca kent içinde tarımsal üretimin ve tüketimin yapılması taşımacılığı azaltarak CO2 salınımının ve çevresel ayak izinin azalmasına katkıda bulunur. Depolama, soğutma ve paketlenme için daha az enerji kullanılır. Böylece iklim değişikliği ve küresel ısınmanın azaltılmasında bir strateji olarak kabul edilmektedir (Smit, 2001).

Doğal ekosistemlerde organizmaların çıktıkları, tüm yaşam ortamını besleyen ve sürdüren bir girdidir; böylece doğal yaşam döngüsü tamamlanmaktadır. Çağdaş kentlerin çoğunun metabolik sistemlerinde bu döngü sağlanmadığından, ekosistemler sürdürülemez durumdadır. Kentsel ekolojide döngünün sağlanması için atık yönetimi ve besin geri dönüşümü önemli bir faktördür. Atık miktarının azaltılması, yeniden kullanılabilenlerin yeniden kullanılması ve geri kalanların geri dönüştürülmesi yaklaşımlarıyla gerçekleştirilmektedir. Kentsel tarım bu yaklaşımlara uygun şekilde; atıkların kentsel tarım arazilerinde yeniden kullanılmasına, organik materyallerin kompostlanarak gübreye dönüştürülmesine, ürünlerin uzak mesafelere güvenli ve zarar görmeden taşınması için kullanılan gıda ambalajlarına gereksinimin azalmasına imkan sağlayabilmektedir.

Su yönetimi kentteki tarımsal faaliyetler ile dolaylı olarak iyileştirilebilir, çünkü geçirgen arazi yüzeylerine sahip yeşil alanlar yağmur suyunun ve akışını yollar ve binalar gibi engellemeyerek toprağa dönmesini sağlamaktadır. Kentlerin mevcut halinde ise yağmur suları atık sulara karışarak kullanılamamaktadır. Yağmur suyunun toplanarak tarımsal alanlarda kullanımı ve atık suların geri dönüşümü; kentsel tarımı besleyecek ve su döngüsünü tamamlayabilecek önemli etkenlerdir (Smit, 2001).

Gıda güvenliği, aktif ve sağlıklı bir yaşam için yeterli ve güvenli gıdaya her zaman erişim olarak tanımlanmaktadır. Geleneksel tarımdan, endüstrileşmiş tarımsal üretime geçiş gıda güvenliğine dair sorunlar oluşturmuştur. Modern fosil yakıt ve tarımsal kimyasallara bağımlı tarım uygulamaları, toprağın tükenmesine, erozyona, suyun kirlenmesine, ekolojik ölü bölgelerin oluşmasına, artan sera gazlarına ve taze ve sağlıklı gıda fiyatlarının artmasına neden olmuştur. Yerel bir üretim şekli olan kentsel tarım daha ulaşılabilir ve sağlıklı gıda üretimi ile gıda güvenliğini sağlamayı hedeflemektedir (Besthorn, 2013).

Dünyanın dört bir yanındaki kentler, kentsel tarımın etkisi konusunda politikalar üretmektedir. Kentsel tarım üzerine yapılan araştırmalar arttıkça, kentsel tarım kamu söyleminin kenarındaki bir konudan merkezindeki bir konu haline geçmiştir. Köklü bir literatür geliştirmekte olan ülkelerde kentsel tarımı belgelemekte ve savunmaktadır (Viljoen, 2005).

3.4. Kentsel Tarım Biçimleri

Kentsel Tarım biçimleri topluluk bahçeleri, gösteri bahçeleri, hobi bahçeleri, gerilla bahçeleri ve bina tabanlı kentsel tarım olarak türlere ayrılmaktadır. Topluluk bahçeleri olarak adlandırılan tarım biçimleri kamusal ya da özel kentsel alanlarda; komşular, iş arkadaşları, bir sivil toplum örgütü üyeleri gibi toplulukların tarım yaptığı alanlardır. Topluluk bahçeleri okul bahçeleri gibi alanlarda eğitim amacıyla kullanılabilir. Dini yapılar, resmi kurumlar, özel iş yerleri gibi yerlerin bahçelerinde eğitim, gıda ihtiyacının karşılanması, sosyal yardım gibi sebeplerle de topluluk bahçeleri oluşturulabilmektedir. Gösteri bahçeleri olarak adlandırılan kentsel tarım türü, eğitim ve rekreasyon amaçlı bitki türlerini sergilemek için halka ücretsiz şekilde sunulan bahçelerdir. Hobi bahçeleri bir arazinin küçük parsellere bölünerek tarım yapılması için belli bir ücret karşılığında kentlilere kiralandığı tarım biçimleridir. Gerilla bahçeleri ise illegal olarak terk edilmiş, atıl halde olan özel ya da kamuya ait kent alanlarını işgal ederek tarım yapılan bahçelerdir (Türker, 2020).

3.5. Sürdürülebilir Kent Örneklerinde Kentsel Tarımın Yeri

Günümüzde dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 58'i kentlerde yaşamaktadır. Birleşmiş Milletlerin verilerine göre 2050 yılında kent nüfusu dünya nüfusunun yüzde 68'ine ulaşması beklenmektedir (United Nations, 2018). 19. yüzyıla kadar etkileri süren Sanayi Devriminin en büyük kırılmalarından biri kentsel etkinlikler ile tarımsal üretimin ayrıştırmasıdır. Kente kırdan yüksek oranlarda nüfus akışı iki yönlü olarak kırsaldaki tarım üretimini olumsuz etkilerken, gıda güvenliği ve güvencesi konuları yeni boyutlarda tartışılmaya başlanmıştır.

20. yüzyıla gelindiğinde gıdaya ulaşımın güçleşmesiyle, tarımsal etkinlikler farklı biçimlere kente entegre olmaya çalışılmıştır. Farklı dönemlerde kentsel tarım gelişim süreçlerine birçok farklı yönelim nedenleri bulunmaktadır. Bunlara başlıca savaşlar, politik, ekonomik krizler ve günümüzde olduğu gibi salgınların ana etkileri bulunmaktadır (Kayasü, Büyükcivelek, Durmaz, Karadoğan ve Akça, 2020).

Bu bölümde doğal yaşamı ve yeşil alanları koruyan, bunun devamlılığı için sürdürülebilirlik politikaları üreten iki kent, Vancouver ve Singapur incelenmiştir. Vancouver'ın sürdürülebilirlik planı olan En Yeşil Kent 2020 Eylem Planı ve kentsel tarımın bu plandaki yeri, Singapur'un da özel coğrafi durumu sebebiyle sürdürülebilirlik planlarına kentsel tarımı nasıl dahil ettiği anlatılmıştır.

3.5.1. Vancouver

Vancouver Kanada'nın Britanya Kolombiyası eyaletinde bulunan bir kenttir. Batı Kanada'nın en büyük, ülkenin de üçüncü büyük metropolüdür. Vancouver tarihi boyunca yeşil alanların yoğun olduğu bir kent olmuştur. Vancouver kentinin 2021 yılında güncel nüfusu 631.486'dır. Öte yandan son 125 yılda nüfusu hızla artmıştır ve bu artış günümüzde de devam etmektedir. Vancouver ayrıca, kilometre kare başına 5.249'dan fazla kişi ile Kanada'nın en yoğun nüfuslu şehri ve Kuzey Amerika'nın en yoğun nüfuslu 4. Şehridir (World Population Review, 2022). Doğal çevresinin güzelliği Vancouver'ın kimliğini belirleyen ve dünyanın en yaşanabilir kentlerinden biri olmasını sağlayan en önemli etkenlerdendir. Ancak dünyanın dört bir yanındaki diğer kentlerde olduğu gibi Vancouver da artan nüfus, iklim belirsizliği, yükselen fosil yakıt fiyatları ve değişen ekonomi konularında zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Vancouver'da bu durum fark edilmiş ve doğayı koruyacak sürdürülebilirlik politikaları oluşturulmaya başlanmıştır.

Vancouver yerel yönetimi tarafından; kentin geleceğini planlamak, sürdürülebilirlik politikaları belirlemek ve sürdürülebilir bir geleceği öngörebilmek için çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda En Yeşil Kent 2020 Eylem Planı oluşturulmuştur. 2020 yılına kadar dünyanın en yeşil kenti olmayı hedefleyen bu plan, kentte sağlıklı ve refah içinde bir gelecek kurmayı amaçlamaktadır. Planın hedefleri; yeşil ekonomi oluşturmak, yeşil binalar üretmek, ekolojik ayak izini azaltmak, iklimi iyileştirmek, yeşil ulaşımı desteklemek, sıfır atık politikasını uygulamak, erişilebilir doğa, temiz su, temiz hava, yerel besin sağlamak olarak belirlenmiştir. Belirlenen hedefler birbirini destekleyerek bir arada ilerlediğinde kentin gelecek sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmasını sağlayacaktır.

Vancouver En Yeşil Kent 2020 Planı'nı oluşturmasındaki ana neden çevresel ayak izidir. Gıda tüketimi, alışveriş, ulaşım, enerji ihtiyacı, günlük olarak kullanılan metal ve plastik gibi malzemeler, solunan hava gibi insan ihtiyaçları karşılanırken nasıl süreçlerden geçildiği kentin çevresel etkisini belirlemektedir. Ayrıca ihtiyaçlar karşılanırken kullanılan verimli topraklar ve su kaynakları kentin ekolojik ayak izinin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Ekolojik ayak izinin dağılımına bakıldığında, gıda tedarik zincirinin taşımacılık ve atık yönetimi ile sera gazı emisyonlarının en büyük kaynaklarından biri olduğu ve böylece ekolojik ayak izinin de üzerinde büyük bir etkisi olduğu anlaşılmıştır. Yerel gıda tüm bu ayak izini düşürecek bir alternatif olarak ve sosyal sürdürülebilirliğe katkısı da önemsenerken En Yeşil Kent 2020 Planı'nın bir parçası olmuştur. Yerel gıda çiftçi ve perakendecileri destekleyen güçlü bir ekonomi oluşturmaktadır. Ayrıca kentsel çiftçi, kentsel arıcı, bahçıvan, yerel gıda işletmecisi, perakendecisi, araştırmacısı ve politikacısı gibi yeşil işler oluşturur. Yerel yiyecekler tüketmek, ekolojik ayak izini azaltmakta, paketleme ihtiyacını azaltmakta, geleneksel bitki çeşitlerinin korunmasını desteklemekte ve gıda güvenliğiyle ilgili endişeleri azaltmaktadır. Sivil toplum kuruluşları gıda üzerine çalışmalar yaparak toplumu gıda üretmek için harekete geçirerek topluluk bahçelerine, çiftçi pazarlarına, kentsel çiftçiliklere ve arıcılığa ilgi oluşmasını sağlamıştır. Ayrıca yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları ortaklığında üreticileri ve tüketicileri birbirine bağlayan etkinlikler aracılığıyla yerel gıda desteklemektedir.

Son yıllarda yerel gıda hareketine olan ilgi önemli ölçüde artmıştır. Topluluk bahçeleri ve diğer kentsel tarım projelerinin sayısı artmaktadır, bu artışı desteklemek için altyapı ve

malzemelerin iyileştirilmesini sağlayacak şekilde birçok bahçeye fon verilmiştir. Şekil 2.4.a) ve Şekil 2.4.b)'de görülen topluluk bahçeleri gibi kentin birçok yerinde kentsel tarım alanları vardır (Broadway, 2011). Çiftçi pazarları da desteklenerek sayıları artırılmaktadır. Bu pazarlara bütçesi yetmeyenler için topluluk pazarları sağlıklı ve uygun fiyatlı gıda sunabilmektedir. Kentteki topluluk bahçeleri, çiftçi pazarı, topluluk gıda pazarı, gübreleme tesisleri, topluluk mutfakları ve kentsel çiftlik sayısının En Yeşil Kent 2020 Planı kapsamında artırılması hedeflenmiştir. 2020 itibariyle 2010 sayılarına göre %51'lik bir artışla bu hedefe erişilmiştir.

Şekil 2.4. a) The Davie Village topluluk bahçesi, b) Vancouver belediyesi topluluk bahçesi (Broadway, 2011).

Yeşil ekonomi; temiz teknoloji ve ürünler, yeşil bina tasarımı ve inşaatı, sürdürülebilirlik danışmanlığı ve eğitimi, geri dönüşüm ve kompostlama, yerel gıda, yeşil ulaşım ve daha birçok işi kapsamaktadır. Yerel gıdayı yeşil ekonominin önemli bir parçası haline getirmek En Yeşil Kent 2020 Planı'nın hedeflerinden biridir. Vancouver'ın yeşil ekonomisi geleneksel sektörlerin iki katı kadar hızlı büyümektedir.

En Yeşil Kent 2020 Planı'nın bir parçası olan iklimin iyileştirilmesi konusunda hedef, toplum temelli sera gazı emisyonlarını 2007 seviyesine göre %33 oranında azaltmaktır. Vancouver sera gazı emisyonlarının %55'i binalardan, %37'si taşımacılıktan, %8'i de katı atıkların depolamasında oluşan emisyonlardan gelmektedir. Bu sebeple iklim stratejisini yeşil bina, yeşil ulaşım ve sıfır atık stratejileri belirlemektedir. Mahalle ölçekli yeni

yenilenebilir enerji sistemleri oluşturmak, taşıt yakıt verimliliğini düzenlemek, doğal gaz yerine biyoyakıt kullanımı gibi yenilenebilir kaynakları kullanmak öncelikli adımlar olarak belirlenmiştir. Kent, konut sakinleri ve ekosistemler için sağlıklı olan, aynı zamanda uzun vadede mali açıdan uygulanabilir ve güvenli olan çevreye duyarlı çözümler üretmek uzun vadeli hedefler olarak belirlenmiştir.

Binaların kullandıkları elektrik ve doğal gaz, Vancouver'ın sera gazı emisyonlarının %55'ini oluşturarak, binaları karbon ayak izinin büyük bir parçası haline getirmektedir. En Yeşil Kent 2020 Planı kapsamında yeni yeşil bina tasarımlarının desteklenmesi hedeflenmiştir. Yeşil binaların tasarımı ve yapımı için eğitimler desteklenmekte, mevcut binaların iyileştirilmesi için teşvikler ve krediler sağlanmaktadır. Ayrıca yönetmeliklerde yapılan düzenlemeler ile 2020'den sonra inşa edilen tüm yapıların karbon nötr olması zorunlu tutulacak, mevcut binalarda enerji kullanımı ve sera gazı emisyonlarının 2007 seviyesine göre %20 oranında azaltılması hedeflenecektir.

Katı atıkları azaltmak için; kent sakinlerinin yiyecek çöpü kompostlamasını sağlamak, geri dönüşüm bilincini geliştirmek, üreticileri paketleme konusunda çevreci olmaya teşvik etmek ve bina yıkımlarını çevreci hale getirmek, depolama alanlarına veya yakma tesislerine gidecek atık miktarını 2008 seviyelerine göre %50 azaltacak stratejiler olarak belirlenmiştir.

En Yeşil Kent 2020 Planı sonucunda Vancouver'ın ekolojik ayak izinin 2006 seviyelerine göre %33 azaltılması hedeflenmiştir ve 2019 itibariyle ayak izinin %20 oranında azaltılması sağlanmıştır.

3.5.2. Singapur

Singapur, coğrafi olarak Malezya yarımadasının güney ucunda Güneydoğu Asya'da yer alan bir şehir devletidir. Singapur'un 2022 yılı mevcut 5.959.386 kişidir. Singapur'daki nüfus yoğunluğu kilometrekare başına 8.358'dir. Toplam arazi alanı 700 km²'dir (Worldometer, 2022). Nüfusun neredeyse tamamı kentseldir. Singapur iki yüz yıl önce, kıyıları mangrov ormanlarıyla çevrili, 1000 kişilik balıkçı nüfusuna sahip yoğun bir tropikal ormandı. İngiliz sömürge döneminden sonra Singapur, bağımsızlığını kazandığında doğal kaynak kıtlığı, ciddi işsizlik ve konut kriziyle karşı karşıya kaldığında, yeni kurulan hükümet bir imalat sanayi kurarak, büyük toplu konut siteleri geliştirerek ve halk eğitimine yatırım yaparak ülkeyi çağdaşlaştırmıştır. 1960'larda,

20.000 çiftlik ile Singapur'un yüzölçümünün yaklaşık dörtte biri sebze, meyve, kauçuk, tütün, baharat ve orkide üretmekteydi, 1970'lerde bu oran %19'a düşmüştür. 70'lerin ortalarında Singapur görece kendi kendine yeterliydi; ancak endüstri ve konut için arazi ihtiyacının artması ve tatlı su rezervlerine duyulan ihtiyaç, tarım arazilerini giderek azaltmıştır. Singapur üretken bir toplumdaki bir tüketim toplumuna geçiş yapmış ve kırsal tarım arazisi hızla kentleşmiştir. Tarım arazileri 1991'de %12'den %2'nin altına 2003 itibarıyla de %1,2'ye düşmüştür. Sonunda Singapur gıda talebini karşılamak için gıdanın % 90'ının ithal etmeye başlamıştır. Singapur ekonomik olarak gıda satın alma gücüne sahip olsa da gıda konusundaki dışa bağlı durumu kendi egemenliği üzerindeki politik kontrolü riske atan bir durumdur. Singapur gıda talebinin %30'unu karşılayacak kadar gıda yetiştirmek için bir vizyon geliştirerek kendi kendine yeterliliği artırmayı amaçlamaktadır (Diehl vd., 2020). Ekilebilir araziler geliştirilerek; yüksek teknolojili, yüksek verimli üretim yapan, toprakla sınırlanmadan topraksız dikey sistemler kullanan çiftliklerde yerli gıda üretimine olan ilgi giderek artmaktadır. Bu sayede yeşil yapraklı sebzeler, balık ve yumurta yerel olarak üretilebilmektedir. Ayrıca Singapur'da kolaylıkla üretilmeyen yüksek talep gören pirinç, tavuk, domuz eti gibi yiyeceklerin depolanması gıda üretimine dair araştırma ve geliştirme çalışmaları ve gıda atıklarının azaltılması tarım politikalarının önemli hedefleridir (Ludher and Kumar, 2018).

Gıda üretimine bir başka yaklaşım da kentsel gıda güvensizliği ve arazi kıtlığı sebebiyle ticari ve konut kullanımlarıyla bütünleşebilen tarım şekillerini uygulamaktır. Singapur, entegre kentsel gıda üretimini destekleyen politikalarıyla kentsel gıdaya karşı artan küresel ilgiye de örnek olmaktadır (Şekil 2.5.a) ve Şekil 2.5.b)) (Diehl vd., 2020).

Şekil 2.5. a) Çatı bahçesi, b) Üretken yeşil çatı (Diehl vd., 2020).

Singapur için en büyük zorluk sınırlı yüzölçümünde artan nüfusa yaşanabilir bir kent sunmaktır. Bunun için sürdürülebilirliğin gıda dışında diğer bileşenleri olan suyun, doğal hayatın ve kentsel iklimin korunması için çalışmalar yapılmaktadır. Singapur su kullanımında sürdürülebilirlik için; yağmur suyunun toplanması, depolanması ve arıtılması, tuzlu suyun arıtılması, kullanılan suyun geri dönüşümü yöntemlerini kullanarak su kaynaklarının korunumunu ve ihtiyacı olan suyun üretimini sağlamaktadır. Orman havzalarını koruyarak bitki ve hayvan çeşitliliğini devam ettirmektedir. Ayrıca tüm kentsel boşluklarda da ağaçlandırma yapılmaktadır. Birçok ulusal parka sahip olan kent parklar arasında yaya ve bisiklet geçişini sağlayacak üç yüz kilometrelik bir bağlantı ağı oluşturmuştur. İmar planı ve yeşil alan kullanımı sosyal faydaları ve kentsel ısı adası etkisini azaltmasıyla kentin yaşanabilirliğini belirlemektedir. Kentsel kirlilik her kentte olduğu gibi Singapur'da da vardır ancak hiçbir zaman yüksek seviyelerde olmamış ve yaşam kalitesini etkilememiştir. Buna rağmen; ekonomik ve çevresel imkânlarıyla cazip bir merkez olan ve bu sebeple nüfusu sürekli artan Singapur; şahsi araçların sayısı ile ilgili sınırlamalar ve toplu taşımının teşvik edilmesi gibi uygulamalar yapmaktadır. Singapur'un coğrafi konumundan dolayı sürdürülebilirlik açısından dezavantajlı olduğu durumlar da vardır. Bulut yoğunluğundan dolayı güneş enerjisine, düşük ortalama rüzgar hızından dolayı rüzgar enerjisine ve jeotermal enerjiye ulaşımı zayıftır. Ayrıca kentin ekonomisi ticaret, hizmet ve uluslararası nakliye ağlarına bağlı olmasını gerektirmektedir. Gemi ve hava taşımacılığına yüksek derecede bağımlıdır. Buna rağmen sürdürülebilirlik politikaları dünya kentlerine örnek oluşturacak şekilde devam etmektedir (Mastny, 2016).

4. MALATYA VE İSTANBUL ÖRNEĞİNDE KENTSEL TARIM İNCELENMESİ

4.1. Malatya Kısa Tarihi

Malatya coğrafi konumu itibariyle eski çağlardan beri Anadolu'nun Orta Doğu'ya geçişini sağlayan kavşak konumundadır. Birçok yerleşim alanlarındaki mağaralara bakıldığında Paleolitik çağdan beri yerleşim yeri olduğu düşünülmektedir. 1979 yılında şehrin doğusunda bulunan Karakaya Barajının kazıları kapsamında şehir merkezine 40 km uzaklıkta İzollu mevkiinde bulunan Cafer Höyük'te M.Ö. 7000 yılında ilk iskân yerlerine rastlanmıştır. M.Ö. 3500 yıllarından itibaren şehrin kontrolü Arslantepe'dedir. Bu dönemde yazılan çizi yazılı metinlerde şehrin ilk adı Melita, Malazia, Malita, Maldia, Maldiya, Maldija şeklinde geçer. Bu isim Hititçe "bal" anlamına gelir (Yaylagül, 2021). Sonraki tarihlerde isim evrimleşerek günümüzdeki Malatya ismini almıştır. Şehir geçmiş tarihlerden itibaren stratejik coğrafi konumu sebebiyle birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Üzerinde bulunduğu ticari yollar sebebiyle devletlerin sürekli savaş verdiği ve savaş sonrası yağmalanmış bir şehir olmuştur (Akçadağ, 2015). Bu istilalar sebebiyle şehir merkezi zaman zaman yer değiştirmek zorunda kalmıştır.

Paleolitik devirde mağaralarda yaşayan yerli halk yerleşik hayata geçince geçim kaynakları tarım ve hayvancılığa dönüşmüştür. Malatya, Akdeniz ve karasal iklim arasında, sert karasal iklim koşullarına sahiptir. Kışları uzun ve soğuk, yazları sıcak ve kurak geçmektedir. Denizden uzaklığı ve yüksekliği sebebiyle iklimi genel olarak serttir. Step bitki örtüsüne sahip, meyve bahçeleri dışında büyük ormanlık alanlara sahip olduğu pek söylenemez. Geçim kaynağının tarım ve hayvancılık olmasının etkisiyle büyük platolara sahiptir. Sert iklimine rağmen büyük tarım arazilerine sahip Malatya'da, çoğunlukla meyve yetiştiriciliği ve buğday tarımı yapılmaktadır.

4.1.1. Malatya'nın Coğrafi Özellikleri

Malatya ili, Doğu Anadolu'nun Yukarı Fırat bölgesinde yer alır ve güneyde Elazığ, güneydoğuda Diyarbakır, batıda Kahramanmaraş, kuzeyde Erzincan ve Sivas, güneyde Adıyaman ile çevrilidir. Malatya 12.313 km² yüzölçümüne sahip olup, 35° 54' ve 39° 03' kuzey enlemleri ile 38° 45' ve 39° 08' doğu boylamları arasında yer almaktadır (Bayındır, 2006).

Malatya, Doğu Anadolu bölgesinde yer almasına rağmen iklim özellikleri bakımından Doğu Anadolu bölgesinde hâkim olan karasal iklim özelliklerini tam olarak sergilememektedir. Akdeniz bölgesinde görülen iklim özellikleri ile Doğu Anadolu bölgesinde görülen karasal iklim arasında geçiş iklimine sahiptir. Bu nedenle daha az soğuk ve daha ılıman bir karasal iklim göstermektedir (Anonim 2020b).

Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün uzun yıllardır iklim verilerine baktığımızda yıllık ortalama sıcaklığın 13,6 °C, yıllık ortalama maksimum sıcaklığın 19,0 °C, yıllık ortalama minimum sıcaklığın ise 8,4 °C olduğunu bildiriyoruz. C, yıllık yağış 382.9 mm'dir (Anonim, 2020b).

4.1.2. Malatya'da Tarım Faaliyetlerinin İncelenmesi

Birçok eksikliğe rağmen, Türkiye'de tarımsal faaliyet önemli bir potansiyele sahiptir. Aynı zamanda tarım sektörü de Türkiye'nin kalkınma sürecinde ekonomiye farklı şekillerde katkı sağlamaktadır (Bayar, 2018). Malatya, tarım sektörünün Türkiye ekonomisine en fazla katkı sağladığı illerden biridir.

Malatya İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'ne göre Malatya'da tarım arazisi alanı 425.450 ha'dır. Bu arazilerin yaklaşık %40'ı şu anda sulanmaktadır. Bunların %51'i sulama potansiyeli olan arazilerdir. Malatya'da tarım arazilerinin sulama potansiyelinin yüksek olmasındaki en önemli etkenler Toma, Sultansuyu ve Fırat nehirleridir. Söz konusu akarsu vadilerinin Malatya'da önemli bir yer tutması, tarım arazilerinin sulama kapasitesinin artmasına neden olmaktadır. Ayrıca barajlar Malatya'da önemli bir arazi sulama seçeneğidir. Bugün Malatya ili sınırları içerisinde 9 adet baraj bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1969 yılında yapımı tamamlanan Kaydırak barajıdır. Bu baraj sulama amaçlıdır. Medik Barajı 1975 yılında tamamlanmıştır ve bu baraj da aynı zamanda sulama amaçlı da kullanılmaktadır. 1990 yılında inşa edilen Polat Barajı, Malatya'da tarım arazilerini sulayan üçüncü barajdır. 1992 yılında Sultan-Suyu deresi üzerine inşa edilen barajda yine sulama amaçlıdır. Kısacası Malatya'daki 9 barajın tamamı tarım arazilerini sulamak için yapılmıştır (Çizelge 3.1).

Çizelge 3.1. Malatya İli sınırları içerisinde yer alan barajlar ve tamamlanma tarihleri (URL-5).

Sıra	Baraj Adı	Tamamlanma Tarihi
1	Sürgü Barajı	1969
2	Medik Barajı	1975
3	Polat Barajı	1990
4	Sultansuyu Barajı	1992
5	Çat Barajı	1996
6	Güzelyurt Barajı	1996
7	Boztepe Barajı	2002
8	Yoncalı Barajı	2002
9	Kapıkaya Barajı	2004

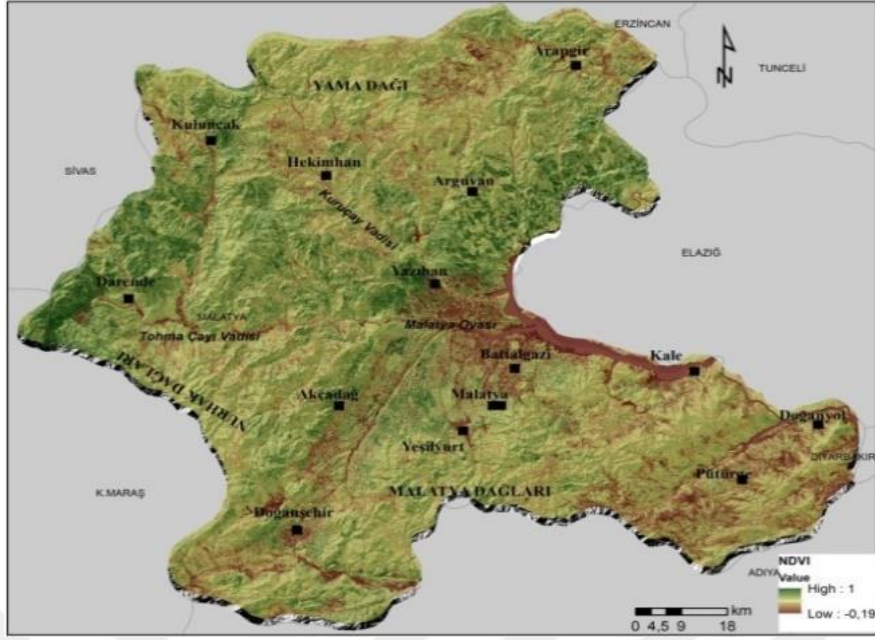
Malatya'da tarım arazilerinin sadece %9'u kuru arazidir. Malatya'nın bitki grupları arasında en geniş alanı çayır ve meralar kaplar. Çayırlar ve meralar Malatya'nın neredeyse yarısını kaplamaktadır (Çizelge 3.2).

Çizelge 3.2. Tarım Orman İl Müdürlüğü'nün verilerine göre Malatya'da arazi örtüsü grupları ve yüzölçümleri (URL-6).

Arazinin Örtüsü	Yüzölçüm (ha)
Hâlihazırda Sulaması Yapılan Tarımsal Arazi	173.389
Sulanabilir Arazi	218.557
Kuru Tarım Alanı	33.504
Çayır ve Mera	580.423
Orman ve Fundalık Alan	149.128
Taşlık Arazi	58.910
Su Yüzeyi	18.022
Yerleşme	9.267
Toplam Alan (ha)	1.241.200

Malatya'da tarım arazisi alanı 425.450 ha olmasına rağmen Malatya Tarım ve Orman İl Müdürlüğü'ne göre Malatya'da tarım arazisi alanı Türkiye İstatistik Kurumu'na (TÜİK) göre 280.048 ha'dır. Bu nedenle Türkiye'nin tüm illerinde olduğu gibi Malatya'da da tarım arazisi mevcudiyeti belirsizdir. Ancak tarım aletlerinin muhasebeleştirilmesi ve zamanında takibi, verim ve tarımsal yönetim açısından önemlidir. Bu bağlamda, tarım arazilerinin izlenmesinde uzaktan algılama metodolojisi ön plana çıkmaktadır. Uzaktan algılama, birçok çalışmada tarım arazileri için önemli bir izleme aracı olarak kullanılmaktadır (Özüpekçe, 2021). Bu çalışma, TÜİK ve il tarım müdürlüğünden elde edilen çeşitli tarım arazisi verilerinin doğruluğunu analiz etmiştir. Bu kapsamda, bir bitki indeks modeli kullanılarak tarım arazileri tanımlanmıştır (Şekil.3.1).

Şekil 3.1. Malatya'nın bitki indeks modelinden belirlenen tarım alanları (Özüpekçe, 2021).

Türkiye'de tarım arazisi mevcudiyeti açısından 4 önemli küme bulunmaktadır. Bunların ilk küme grubu, tarım arazisi mevcudiyetinin en düşük olduğu illere aittir. Artvin, Tunceli, Hakkâri, Bilecik, İstanbul, Gümüşhane, Bayburt, Siirt, Batman, Trabzon ve Kilis gibi yerler, 10.716 ile 196.228 ha arasında değişen tarım arazileri ile Türkiye'nin en az tarım arazisine sahip illeridir. Malatya ile orta grupta yer alan iller: Kars, Adıyaman, Muş, Karaman, Malatya, Mardin, Erzurum, Ağrı, Kahramanmaraş, Gaziantep, Mersin, Antalya. Bu illerde tarım arazisi alanı 196.228 ile 425.233 hektar arasında değişmekte olup, tarım arazisi alanı ortalamasının biraz altındadır.

Afyon, Adana, Manisa, Çorum, Eskişehir, Kayseri, Yozgat ve Sivas gibi illerde tarım arazisi alanı Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bu illerde tarım arazisi alanı 415.233 ile 820.614 hektar arasında değişmektedir. Türkiye'de en fazla tarım arazisine sahip iller Şanlıurfa, Ankara ve Konya'dır. Konya, 1.963.634 ha ile Türkiye'nin en büyük tarım alanına sahip ilidir (Çizelge 3.3). Konya'dan sonra yaklaşık 1 milyon hektar tarım arazisine sahip iller Şanlıurfa ve Ankara'dır (TÜİK, 2019).

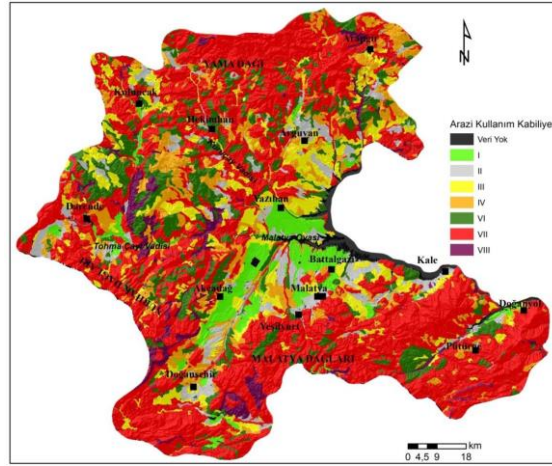
Çizelge 3.3. Türkiye’de illere göre tarım alanlarının dağılışı ve Malatya’nın içerisinde bulunduğu grup (URL-7).

Sıra	Bazı İller	Alansal Aralık (ha)	
1	Artvin, Hakkari, Tunceli, Bilecik, İstanbul, Gümüşhane, Bayburt, Siirt, Batman, Trabzon, Kilis	10.716	196.228
2	Kars, Adıyaman, Muş, Karaman, Malatya, Mardin, Erzurum, Ağrı	196.228	425.233
3	Kahramanmaraş, Gaziantep, Mersin, Antalya Afyon, Adana, Manisa, Çorum, Eskişehir, Kayseri, Yozgat, Sivas	425.233	820.614
4	Şanlıurfa, Ankara, Konya	820.614	1.963.634

Kayısı, Malatya ekonomisinin can damarı olan bir tarım ürünüdür. Malatya'da Çiftçi Kayıt Sistemi'ne (ÇKS) kayıtlı 40.072 çiftçi olmasına rağmen bunların 33.420'si kayısı üreticisidir (URL-5). Bu durum kayısının Malatya ekonomisindeki önemini göstermektedir. Kayısının Malatya ekonomisindeki payı her geçen gün artıyor. Kayısı ihracatta özel bir yere sahiptir. 2000 yılında 139 milyon dolar olan kayısı ihracatı, 2014 yılında 348 milyon dolara ulaştı ve bu rakam her geçen gün artıyor. Bu bağlamda kayısı Malatya'nın tarımsal üretiminin temel taşıdır. Malatya kayısı için de coğrafi işaret kabul edilmiştir. Malatya, kayısı için 2014 yılında Malatya Ticaret ve Sanayi Odası'ndan Avrupa Birliği'ne (AB) coğrafi işaret başvurusunda bulunmuştur. 2017 yılında başvuru yapıldığında Malatya kayısı AB'de coğrafi olarak tanımlanmış bir ürün olarak tescil edilmiştir.

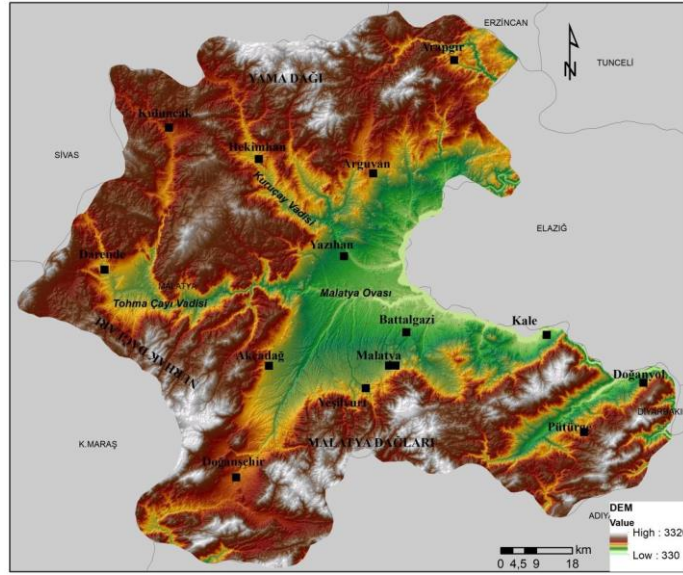
Malatya'da hali hazırda sulanmayan tarım arazilerinin çoğunda hububat yetiştirilmektedir. Bu araziler kullanım sınıfına göre 7 sınıfa ayrılmaktadır. I ve II. Arazi kullanım sınıfına dâhil olan araziler geniş bir alanı kaplamaktadır. Nitekim bu toprakların önemli bir kısmında bahçecilik ve sulu tarım yapılmaktadır. Arguvan ve Doğanşehir ilçelerinin bulunduğu alanlar ova olup, burada arazi kullanım olasılığı II'dir. ve III. bu bir sınıf. Ayrıca Malatya'nın büyük bir bölümünde arazilerin topografik olarak tarımsal faaliyetlere uygun olduğunu söylemek güçtür. Malatya'nın yaklaşık %50'si VII. sınıf, potansiyel arazi kullanımı olan alanlardan oluşur (Şekil 3.2). Bu nedenle Malatya çok geniş tarım

arazisine sahip değildir. Güneyde Malatya Dağları, batıda Nurhak Dağları ve kuzeyde Yama Dağları burada tarımı sınırlayan önemli bir faktördür.

Şekil 3.2. Malatya'nın arazi kullanım kabiliyet haritası (Özüpekçe, 2021).

Malatya'nın topografik koşulları tarımı sınırlayan ana faktördür. Malatya'nın topografik haritasına bakıldığında; Alp kıvrımlı kuşağına ait Güneydoğu Torosların devamı şeklinde sıradağlarla çevrili olduğu görülmektedir. Malatya'nın güneyinde doğudan batıya doğru uzanan Malatya Dağları (Kahta, Besni ve Adıyaman ovalarını çevreleyen) ve Malatya'nın doğusunda uzanan Nurhak Dağları (güneydoğu Torosların kuzey kolu). Batıda Kahramanmaraş ve kuzeyde Yama Dağları, volkanik oluşum dağlar bulunmaktadır (Şekil 3.3). Bu durum Malatya'daki tarımsal faaliyetleri önemli ölçüde sınırlandırmaktadır. Malatya'nın tarım bölgeleri yaylalar, vadiler ve ovalar ile temsil edilmektedir. Ova ve vadi tabanlarında sulu tarım ve bahçecilik yapılırken, güney, batı ve kuzeydeki yaylalarda hububat tarımı yapılmaktadır.

Şekil 3.3. Malatya İli'nin topoğrafya haritası (Özüpekçe, 2021).

Malatya'da kayısı üretimi sürekli artmaktadır. Bu yükseliş eğilimini kıran iklim olayları da bazı yıllarda daha düşük verimlere yol açabilmektedir. Örneğin 2014 yılında yaşanan don olayı Malatya'da kayısı üretimini önemli ölçüde azaltmıştır. 2013 yılında 411 bin ton olan kayısı üretimi, don nedeniyle 2014 yılında 10'da 1'e gerilemiştir. 2011 yılında yaklaşık 409 bin ton olan kayısı üretimi, 2012 yılında 510 bin tona yükselmiştir. 2013 yılında kayısı üretimi 411 bin ton olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılında ise üretim 38 bin ton seviyesinde kalmıştır. Bu, aşırı iklim olaylarının kayısı verimini çok olumsuz etkilediğinin kanıtıdır.

Kayısının yanı sıra Malatya'da birçok meyve ve sebze yetiştirilmektedir. Örneğin Malatya, elma ve üzümün yetiştiriciliğinde alanın büyük bir paya sahiptir. Malatya tarım arazilerinin yaklaşık %2'sinde üzüm, %1'inde elma yetiştirilmektedir. Ayrıca sebze ve meyveler yetiştirilir; sofralık domates, sofralık salatalık, kavun, karpuz, marul, patlıcan, üzüm, elma, armut, ceviz vb. (Çizelge 3.4).

Çizelge 3.4. Malatya’da en fazla üretimi yapılan sebze ve meyveler (Eren ve Gökten, 2018).

Sıra	Sebze	Yüzölçümü (%)	Meyve	Yüzölçümü (%)
1	Kavun	0,93	Kayısı	3
2	Sofralık Domates	0,26	Üzüm	1,94
3	Sofralık Hıyar	0,14	Elma	1,02
4	Patlıcan	0,1	Kiraz	0,19
5	Karpuz	0,1	Ceviz	0,16
6	Marul	0,018	Şeftali	0,05

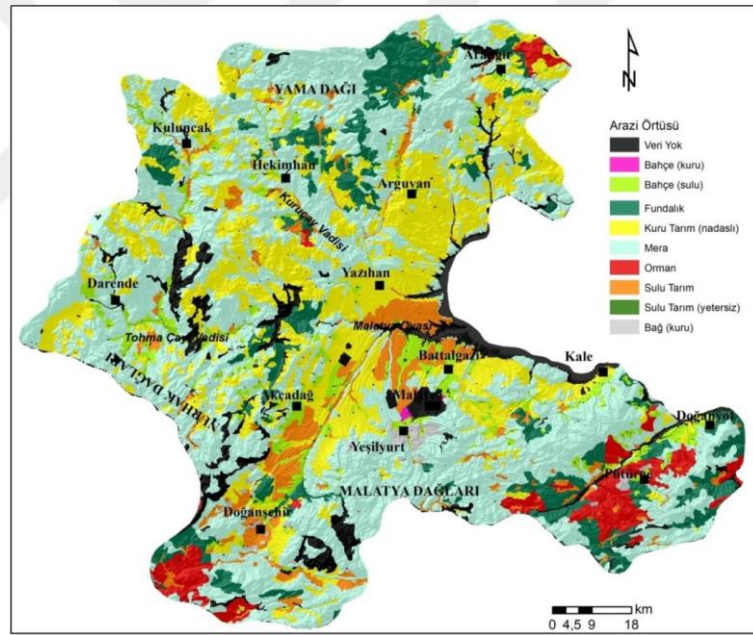
Son 30 yılda hem Türkiye’de hem de dünyada tarımın payının azaldığı, hizmet sektörünün payının ise arttığı bilinmektedir. Tarımın ekonomideki payındaki düşüş eğilimi hem Türkiye hem de Malatya yakın çevresi için tipiktir. Bu eğilimin Malatya için pek geçerli olmadığı görülmektedir. Malatya ekonomisinde tarımın ağırlığını Türkiye ortalaması ile karşılaştırsak, burada tarımın çok büyük bir yer tuttuğu görülecektir (Eren ve Gökten, 2018).

Malatya yılda ortalama 330 bin ton kayısı üretmektedir (Öztürk ve Karakaş, 2017). Yapılan araştırmalar bir ağaçtan günde ortalama 38 kg hasat yapılabileceğini göstermektedir (Çukur ve Saner, 2008). Bu konuda Malatya’da 7 ila 8 milyon kayısı ağacı olduğu söylenebilir. Yine literatür çalışmaları (Şahin vd., 2011) kayısı ağaçlarının 10x10 m aralıklarla dikildiğini göstermektedir. Tüm bunların sonucunda Malatya’da kayısı bahçelerinin ortalama alanı yaklaşık 8500 hektardır diyebiliriz (Şekil 3.4). Diğer bir deyişle, Malatya tarım arazilerinin yaklaşık %3’ünde kayısı üretimi yapılmaktadır.

Genel değerlendirmeye göre Malatya’da en geniş arazi alanını kaplayan bitki örtüsü çayır ve meralarla temsil edilmektedir. Genel olarak çayır ve meralar VII. Konteyner araziler sınıfına giren arazilerde oluşur. Ayrıca Karakaya HES’in doğu ve batı kesimlerinde bahçecilik ve sulu tarım yoğun bir şekilde gelişmiştir. Bu topraklar I ve II. Arazi kullanımı gelecek vaat eden alanlardan biridir. Alüvyal topraklardan oluşan Battalgazi ilçesi kayısı yetiştiriciliğinin yoğunlaştığı alandır. Eğimin %0 ile %2 arasında değiştiği buradaki iyi drene edilmiş arazi, ünlü Malatya kayısısının yetiştiği alanlardan biridir. Ayrıca Malatya’da en fazla toprak grubu olan kahverengi topraklar en geniş alanı kaplar.

Malatya ovasını ve batısını kahverengi toprak kaplar. Çoğu bürozem ekilidir. Malatya'da kahverengi toprak parselleri I. II. ve III. arazi kullanım sınıfına sahip arazilerdir.

Malatya şehrinin Battalgazi bölgesine doğru büyümesi sonucunda buradaki verimli alüvyal toprakların bir kısmının tarım alanlarından kentsel alanlara dönüştürüldüğü görülmektedir. Zira bu konuda yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir (Cengiz ve Yılmaz, 2016; Görmüş vd., 2018). Cengiz ve Yılmaz tarafından yapılan bir araştırmaya göre, 2045 yılına kadar Malatya Ovası'ndaki mevcut 290.000 hektarlık tarım arazisinin yaklaşık 230.000 hektara düşmesi bekleniyor. Türkiye'nin diğer illerinde görülen verimli tarım arazileri olan şehirler Malatya'da da soru işareti oluşturmaktadır. Ancak Malatya ovasının batı kesiminde IV. VVI. ve VII. sınıf arazi kullanım imkânı olan çayır ve meralardan oluşmaktadır. Kentin bu alanlara doğru büyümesinin teşvik edilmesi ve planlanması Malatya'nın tarımsal üretimi ve gelişimi bağlamında daha olumlu bir durumdur.

Şekil 3.4. Malatya'nın Arazi Kullanım/Örtüsü Haritası (Özüpekçe, 2021).

Bazı tarım ürünlerinin havza bazında yetiştirilmesini teşvik etmek amacıyla Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından başlatılan Türkiye Ulusal Tarımsal Destekleme Modeli, tarımsal kalkınma bağlamında oldukça önemli bir konudur. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından arazilerin boş yere ekilmemesi, üretilen ürünlerin muhafaza edilmemesi, arz talep dengesizliğine izin verilmemesi amacıyla başlatılan bu proje kapsamında bazı tarım ürünleri desteklenmektedir. Malatya'da ilçe bazında, proje kapsamında Darende hariç tüm ilçeler 5 ürünle desteklenmektedir. Darende arpa, aspir,

buğday, kuru fasulye, nohut ve yem bitkileri olmak üzere toplam 6 ürüne devlet desteği sağlanmaktadır (Çizelge 3.5).

Çizelge 3.5. Malatya’da Türkiye Milli Tarım Destekleme Modeli projesi kapsamında ilçe bazında destek verilecek ürünler (URL-8).

İlçe	Tarımsal Ürün
Akçadağ	Arpa, Buğday, Mercimek, Nohut, Yem Bitkileri
Arapgir	Arpa, Buğday, Mercimek, Nohut, Yem Bitkileri
Arguvan	Arpa, Aspir, Buğday, Nohut, Yem Bitkileri
Battalgazi	Arpa, Buğday, Kuru Fasulye, Ayçiçeği (Yağlık), Yem Bitkileri
Darende	Arpa, Aspir, Buğday, Kuru Fasulye, Nohut, Yem Bitkileri (6 ürün)
Doğanşehir	Arpa, Buğday, Kuru Fasulye, Nohut, Yem Bitkileri
Doğanyol	Arpa, Buğday, Kuru Fasulye, Nohut, Yem Bitkileri
Hekimhan	Arpa, Buğday, Mercimek, Nohut, Yem Bitkileri
Kale	Arpa, Buğday, Kuru Fasulye, Nohut, Yem Bitkileri
Kuluncak	Arpa, Buğday, Mercimek, Nohut, Yem Bitkileri
Pötürge	Arpa, Buğday, Mısır (Dane), Kuru Fasulye, Yem Bitkileri
Yazihan	Arpa, Aspir, Buğday, Mercimek, Yem Bitkileri
Yeşilyurt	Arpa, Buğday, Kuru Fasulye, Nohut, Yem Bitkileri

4.1.3.Malatya'da Tarım Faaliyetleri ve Kentleşmenin İncelenmesi

Malatya’da son yıllarda yapılan tarım faaliyetleri incelendiğinde sektörel anlamda istihdamın ve üretimin ciddi bir düşüşte olduğu görülmektedir. Öte yandan bu azalmayla birlikte tarımda çeşitliliğin azaldığı ve tek ürüne yönelimin arttığı gözlemlenmektedir. Tarımsal üretimin düşüşü ve kırdan kente göçlerin artış nedeni önceki bölümlerde açıklandığı gibi mikro ölçekte Malatya şehrini de etkilemeye başlamıştır. Bu dönüşüm, Kentsel Tarım başlığı altında incelenen metropol şehirlerde olduğu gibi zamanla Malatya şehrinde de kültürel ve ekonomik anlamda yaşanan değişiklikler ile görülmüştür. İdari sınırlarda alınan kararlar, köy statüsündeki alanların mahalleye çevrilmesi ve bazı

kısıtlamaların getirilmesi kırsal kent statüsündeki bir şehrin kimliğini zamanla kaybetmesindeki en büyük etkenlerden biridir.

Günümüzde yerel yönetimler tarafından şehrin asıl belleğinin unutulmaması ve tarımsal üretimlerin yok olmaması için çeşitli teşvik programları başlatılmıştır. Bu teşviklerle ve kent içinde oluşturulan kentsel tarım alanları ile Malatya şehrinin kırsal dokusu kaybedilmemesi için çabalanmaktadır. Tarımsal üretimin azalması ve zamanla yok olması kentlere geri dönüşü olmayan zararlar verebilmektedir. Kırsal kimlikli kentler bu nedenle günümüzde oldukça önemli bir yere sahiptir.

4.2. İstanbul Kentleşme Tarihi

Kuruluşundan itibaren İstanbul şehri dünyanın önemli merkez noktalarından biri olmuştur. İlk yerleşim yerlerinin Kadıköy çevresinde olduğu ve Megaralı Grekler tarafından bu alanlara yerleşildiği düşünülmektedir. Birçok devletin uğrunda savaşlar verdiği İstanbul şehri, Roma, Bizans ve Osmanlı imparatorluğu gibi üç evrensel imparatorluğa başkentlik yapmıştır. MS 4. Yüzyılda Roma İmparatorluğu hükümdarı imparator Büyük Konstantin tarafından İstanbul, Roma'nın yerine başkent olarak seçilmiştir. Gerek jeopolitik gerekse stratejik konumu, İstanbul'un evrensel imparatorlara başkent olarak seçilmesinin en büyük nedenlerindedir.

Roma İmparatorluğu döneminde şehir yeniden düzenlenmiş surları genişletilmiş, tapınaklar, resmi binalar, saraylar, hamamlar ve hipodromlar inşa edilmiştir. İmparatorluğun önceki başkenti Roma'nın yerine seçilmesinin üzerine, uzun süre İkinci Roma ve Yeni Roma olarak anılan kent, geç devirlerde Byzantion ve Konstantinopolis olarak anılmıştır. Halk arasında ise uzun süre "Polis" olarak adlandırılmıştır. MS 4. yüzyılda Doğu Roma İmparatorluğu çökünce şehrin yönetimi Batı Roma'ya (Bizans) geçmiştir. İmparator II. Theodosius tarafından yönetilen Bizans İmparatorluğu şehrin surlarını tekrar genişletmiştir (İstanbul Valiliği, 2022).

Bizans döneminde altın çağını yaşayan kentte, Ayasofya gibi önemli yapıların inşası yapılmıştır. 8. Yüzyılda Latin egemenliğine geçen şehir, Haçlı seferleri ile istilaya uğramıştır. Bu sefer şehrin birçok yeri talan edilmiş, önemli binaları yıkılmıştır. 1261 yılında Bizans İmparatorluğuna geçen şehir 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet'in fethiyle Osmanlı İmparatorluğunun himayesine geçmiştir.

Fetihten sonra İstanbul şehri tekrar dünya merkezi olma yolunda ilerlemiştir. Sultan Mehmet fetihten sonra İstanbul'a girdiğinde bugünkü İstanbul Üniversitesi Beyazıt kampüsünün yerine bir saray yapılması talimatını vermiştir, daha sonra Topkapı Sarayı yapılmış ve buraya yerleşilmiştir (Canbulat, 2019). Şehrin demografik yapısı rehabilite edilmesi amacıyla, zorunlu sürgünlerle Karadeniz, Anadolu ve Rumeli'den müslim ve gayri müslimler getirilerek nüfus artışı hızlandırılmıştır. Aynı zamanda yeni merkez noktalarına cami ve imaretler kurularak sosyal ekonomik bir canlandırma amaçlanmıştır (Oltaylı, 1977).

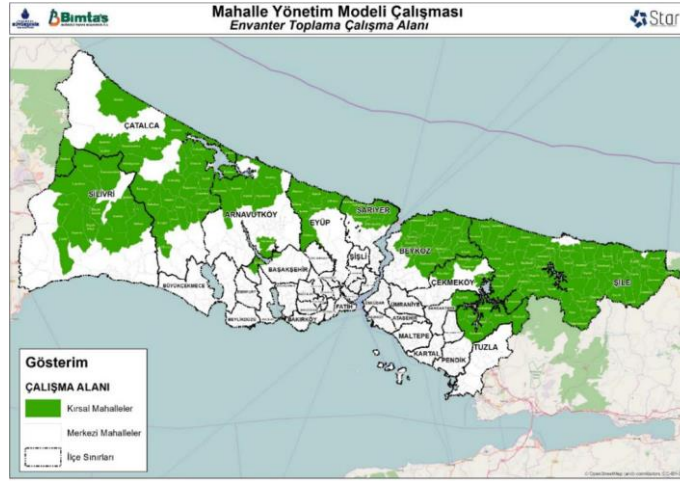
İstanbul, 1453 yılında fetihle birlikte 1923 yılına kadar 470 yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğuna başkentlik yapmıştır. 1923 yılında cumhuriyetin ilanı ile yönetimi Türkiye Cumhuriyeti'ne geçmiştir. Yüzyıllardır üç büyük imparatorluğa başkentlik yapan İstanbul şehri, Türkiye Cumhuriyeti yönetimine geçtiğine Mustafa Kemal Atatürk'ün meclise önerisiyle başkentliği Ankara'ya devretmiştir. Bu kararda İstanbul'un jeopolitik konumu ve başkent gibi bir merkezin Anadolu'da daha merkezi bir yerde konumlandırılmak istenmesinin etkileri vardır. Böylelikle Cumhuriyet sonrasında İstanbul bir kültür merkezi olma statüsünü korurken, başkentliğe veda etmiştir.

4.2.1. İstanbul'un Coğrafi Özellikleri

Çalışma alanı seçilen İstanbul ili, kuzeyde Karadeniz, güneyde Marmara Denizi ve ortada Asya ile Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan İstanbul Boğazı üzerinde, 41°61' ve 40°79' kuzey enlemleri ile 27°94' ve 29°97' doğu boylamları arasında yer alan büyük bir kenttir. Doğuda Kocaeli, Batıda Tekirdağ ve Kırklareli'ne komşu olan İstanbul'un kuzeyi Karadeniz, güneyi Marmara Denizi ve Haliç ile çevrilidir. Marmara denizindeki Adalar da İstanbul ili içindedir. Hem Türkiye'nin hem de Marmara Bölgesi'nin merkezi ve küresel bir kenti konumundadır (İstanbul Valiliği, 2022).

İstanbul Büyükşehir Belediyesinin sınırları, 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile il idari sınırlarına kadar genişleyerek 1830,92 km²'den 5343,02 km²'ye ulaşmıştır (İBB, 2009). İBB yetki alanı içerisinde 39 ilçe, 962 mahalle bulunmaktadır. 6360 sayılı Yasa ile 30.03.2014 tarihi itibarıyla 151 köy ilçe belediyelerine mahalle olarak katılmıştır (İBB, 2022). Bu mahalleler 2020 yılında çıkarılan 7254 sayılı Yasa ile "kırsal mahalle" tanımını almışlardır.

Şekil 3.5. İstanbul il sınırlarındaki kırsal mahalleler (İBB, 2017).

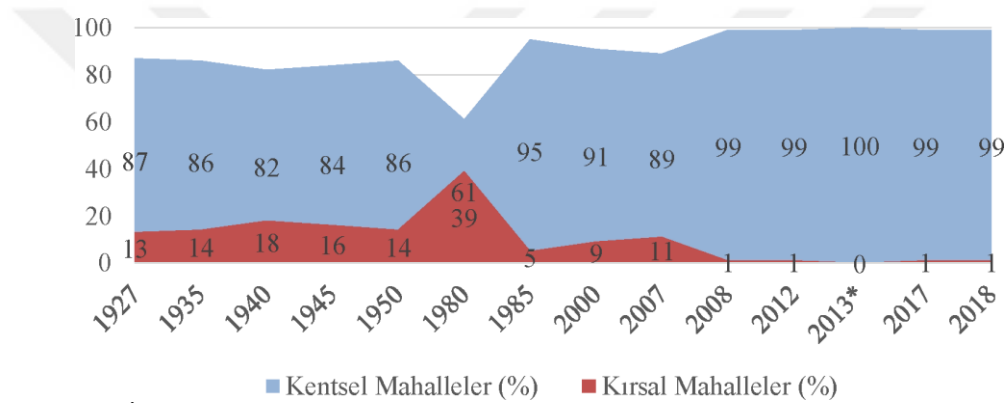
Kırsal mahalleler, Şekil 3.5'te de görüldüğü gibi, çoğunlukla İstanbul ilinin kuzeyinde orman su gibi doğal kaynakların olduğu alanlarda yoğunlaşmıştır. Ancak yerinde yapılan gözlemlerde belirtilen mahalleler dışında da kırsal karakterli alanlar mevcuttur. İBB çalışma faaliyetlerinde, Büyükçekmece, Pendik, Tuzla ilçelerinin kırsal alanlarında tarımsal faaliyet yapan üreticiler kayıtlara geçmiştir. Ayrıca kent içinde tabiat parkları, korular, otoyol yakınlarında botanik bahçeler bulunabilmektedir (Anonim, 2022b).

6360 sayılı Yasa sonrası köyden mahalleye dönüşen yerleşimler kırsal mahalle alanı olarak hesaplanmıştır. Bu kanuna göre %15,7'ye karşılık gelen, 11 ilçede yer alan tüzel kişiliği mahalle olarak değiştirilmiş 57 adet Şile'de, 27 adet Çatalca'da, 20 adet Beykoz'da, 13 adet Silivri'de, 8 adet Arnavutköy ve Sarıyer'de, 7 adet Eyüp'te, 5 adet Pendik'te, 4 adet Çekmeköy'de ve birer adet de Başakşehir ve Sancaktepe ilçelerinde olmak üzere toplam 151 adet köy yerleşimi olup mahalle statüsüne dönüşen kırsal mahalle birimi bulunmaktadır (İBB, 2017) (Şekil 3.5).

Çizelge 3.6. İstanbul ilinde tüzel kişiliği köyden mahalleye dönüşen 151 kırsal mahalle
(İBB, 2017).

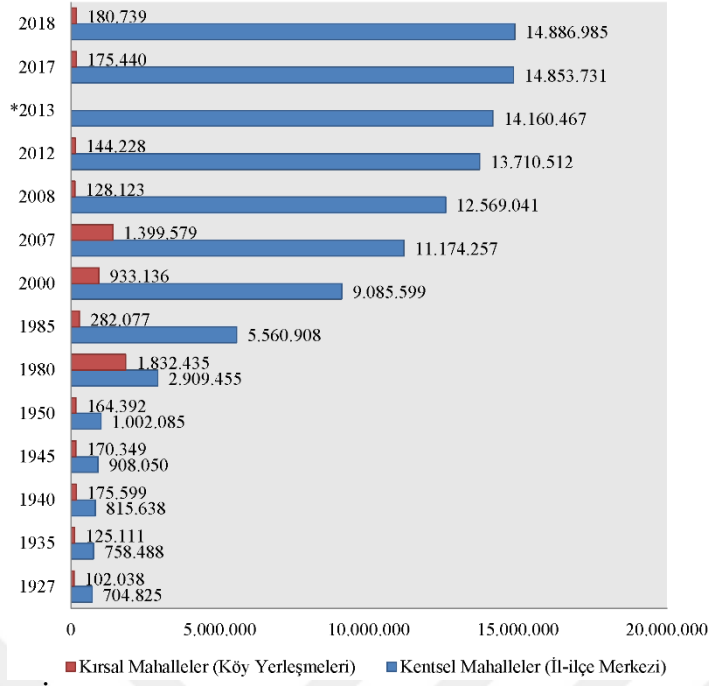
İstanbul Kırsal Mahalleleri			
Avrupa Yakasında Bulunanlar		Anadolu Yakasında Bulunanlar	
Bağlı Olduğu İlçe	Kırsal Mahalle	Bağlı Olduğu İlçe	Kırsal Mahalle
Arnavutköy	Balaban, Boyalık, Karaburun, Yeniköy, Baklalı, Hacımaşlı, Tayakadın, Yassıören	Beykoz	Bozhane, Göllü, İshaklı, Kılıçlı, Öğümce, Alibahadır, Paşamandıra, Riva, Cumhuriyet, Mahmutşevketpaşa, Polonezköy, Anadolufeneri, Kaynarca, Poyrazköy, Elmalı, Görele, Örnekköy, Zerzavatçı, Akbaba, Dereseki
Başakşehir	Şamlar	Çekmeköy	Koçullu, Hüseyinli, Reşadiye, Sırapınar
Çatalca	Aydınlar, İhsaniye, Ormanlı, Yaylacık, Başak, Hisarbeyli, Kabakça, Yalıköy, Belgrat, Celepköy, Elbasan, İnceğiz, Karamandere, Örencik, Gümüşpınar, Kalfa, Dağyenice, Hallaçlı, Yazlık, Çanakça, Gökçeali, Subaşı, Akalan, Oklalı, Kestanelik, Örcünlü, Kızılcaali	Pendik	Göçbeyli, Ballica, Kurtdoğmuş, Emirli, Kurna
Eyüp	Pirinççi, Işıklar, İhsaniye, Ağaçlı, Akpınar, Çiftalan, Odayeri	Sancaktepe	Paşaköy
Sarıyer	Demirciköy, Gümüşdere, Kısırkaya, Kumköy, Uskumruköy, Garipçe, Rumelifeneri, Zekeriyaköy	Şile	Akçakese, Çayırbaşı, İmrendere, İmrenli, Kabakoz, Ovacık, Yeniköy, Bozgoca, Gökmaşlı, Göksu, İsaköy, Karabeyli, Karacaköy, Kurfallı, Şuayipli, Bucaklı, Çelebi, Geredeli, Göçe, Kadıköy, Kalem, Soğullu, Ağaçdere, Çataklı, Hacılı, Osmanköy, Sortullu, Yaylalı, Yazımanayır, Çengilli, Darlık, Değirmençayırı, Hasanlı, Korucu, Teke, Yaka, Ahmetli, Erenler, Karamandere, Kızılca, Meşrutiyet, Satmazlı, Alacalı, Doğancılı, Karakiraz, Kurna, Sahilköy, Sofular, Avcıkoru, Bıçkıdere, Kervansaray, Oruçoğlu, Ulupelit, Üvezli, Yeşilvadi, Esenceli, Kömürlük
Silivri	Bekirli, Kurfallı, Akören, Fener, Küçüksinekli, Sayalar, Danamandra, Çayırdere, Beyciler, Seymen, Çeltik, Büyükkılıçlı, Büyüksinekli		

1950 yılına kadar İstanbul'un kentsel ve kırsal nüfusu Türkiye'ye paralel bir programla artmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra ilk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılında, toplam nüfusun %87'si İstanbul'un kent merkezlerinde yaşamıştır; 1950'de bu oran %86'ya, 1980'de ise %61'e düştü. 1984 yılında 2972 Sayılı Kanun ve 195 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile büyükşehir belediyeleri sisteminde idari değişiklikler yapılmıştır. İstanbul, Ankara ve İzmir büyükşehir belediyelerinin kurulmasıyla birlikte İstanbul'un yerleşim alanlarının idari yapısı değişmiş, bu durum 1985 yılında İstanbul'un kentsel ve kırsal nüfus dağılımını etkilemiştir. İstanbul'un büyükşehir belediyesi statüsüne kavuştuğu 1985 yılındaki toplam nüfusa bakıldığında, yüzde 95'i şehirlerde, yüzde 5'i kırsalda yaşamıştır (Doğan ve Gökburun, 2019) (Şekil 3.6).

Şekil 3.6. İstanbul ili kırsal ve kentsel mahallelerin nüfus oranları (Doğan ve Gökburun, 2019) .

1927-1950 döneminde İstanbul'un bazı kırsal yerleşim yerleri olan köyleri ya da köy altı yerleşim birimleri, kentsel dokuya dahil olup kırsal yerleşim formunu kaybederek şehir merkezi veya semtlerine dönüşmüştür. Köy altı yerleşim birimlerini oluşturan bazı mahalle, mezra ve çiftlikler ise artan nüfusla birlikte genişleyerek bağlı buldukları köylerden ayrılmış ve müstakil köy statüsüne kavuşturulmuştur. 1980'lere kadar genel olarak İstanbul'un köy sayısı yükseliş gösterirken; 1980 sonrasında azalmıştır (Doğan ve Gökburun, 2019) (Şekil 3.7).

Şekil 3.7. İstanbul ili kırsal ve kentsel mahallelerin nüfus dağılımları (Doğan ve Gökburun, 2019).

Kaynak: 1927-2000 sürecinde yapılan Genel Nüfus Sayımları ve 2007-2018 dönemi ise TÜİK ADNKS verileri derlenerek oluşturulmuştur. *2012-2017 döneminde 6360 sayılı yasa kapsamında 30 büyükşehirde köyler mahalle kapsamında değerlendirilerek kentsel nüfusa dâhil edilerek açıklandığı için kırsal nüfus verisi bulunmamaktadır. 2017-2018 yılları İstanbul'un kırsal nüfusu dikkate alınarak hazırlanmıştır.

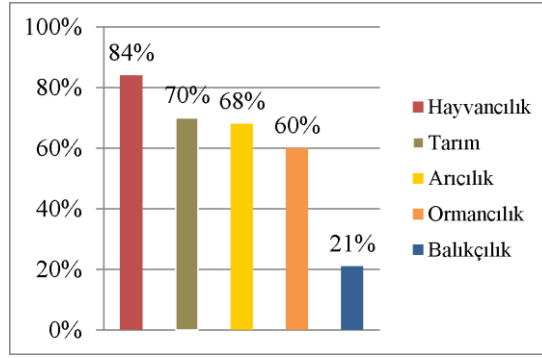
Kırsal mahallelerin bulunduğu ilçelerin 2011 – 2020 yılları arası nüfus dağılımları incelendiğinde genel olarak kırsal mahalle toplam nüfusları yıllar içinde artış göstermiştir. En fazla nüfus artışının Sarıyer ilçesinin kırsal mahallelerinde olduğu görülmektedir. Başakşehir ilçesinin kırsal mahallesinde 2012 yılından sonra bir sonraki yıla göre nüfus bir anda yaklaşık 3.500 azalmış olup, sonraki yıllarda aynı seviyelerde azalmaya devam etmiştir (TÜİK, 2020b) (Çizelge 3.7).

Çizelge 3.7. Kırsal mahallelerin ilçelere göre yıllar içinde değişen nüfus eğilimleri (TÜİK, 2020b).

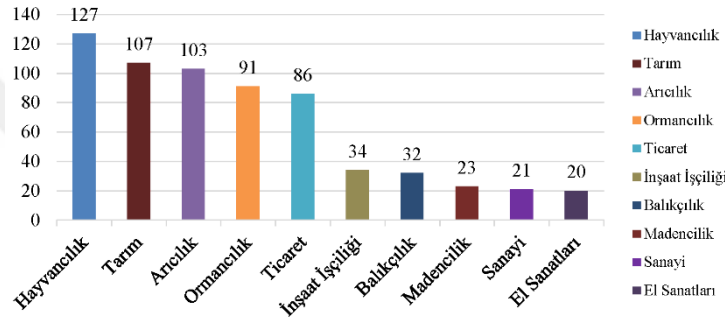
İlçelerin Kırsal Nüfusları	2011	2012	2013	2014	2015	2020
Arnavutköy	7.983	8.134	8.188	8.192	8.879	9.303
Başakşehir	4.103	5.081	1.496	1.455	1.440	1.236
Beykoz	25.209	25.988	27.704	26.557	27.347	28.600
Çatalca	26.787	26.604	26.595	26.506	26.378	26.813
Çekmeköy	4.886	4.892	5.048	5.012	5.113	5.488
Eyüpsultan	6.802	7.042	6.546	6.905	6.765	6.400
Pendik	3.628	3.597	3.540	3.562	3.455	3.819
Sancaktepe	1.660	1.686	1.644	1.703	1.746	1.708
Sarıyer	31.617	31.924	34.169	36.122	39.252	40.967
Silivri	12.517	12.322	12.357	12.083	11.968	11.808
Şile	15.996	16.958	17.683	18.485	18.884	20.545
Toplam	143.199	146.240	146.983	148.596	153.242	156.687

İstanbul ili kırsal alanındaki nüfusun temel geçim kaynağı arasında tarım ve hayvancılık oldukça geri planda kalmaktadır. Bölgede yaşayan nüfusun daha çok emekli maaşı ve ücretli işçilikle geçimini sağladığı gözlemlenmiştir (İBB, 2017).

2017 yılında yapılan İBB envanter çalışmasında 151 kırsal mahalle üzerinde tarımsal faaliyetlerin dağılımı incelendiğinde, hayvancılık ön plana çıkmaktadır. Bunu tarım, arıcılık ve ormancılık faaliyetleri takip etmektedir. Kırsal mahallelerde %84 oranında hayvancılık, %70 tarım, %68 arıcılık, %60 ormancılık, %21 balıkçılık yapıldığı belirtilmiştir (İBB, 2017) (Şekil 3.8).

Şekil 3.8. İstanbul kırsal mahallelerinde yapılan tarımsal faaliyetlerin oranları (%) (İBB, 2017).

Şekil 3.9. İstanbul kırsal mahallelerinde işkolu sayıları (İBB, 2017).

151 kırsal mahallenin 127 tanesinde hayvancılık, 107 tanesinde tarım, 103 tanesinde arıcılık ön sıralarda gelmektedir (Şekil 3.9). 2017 yılında İBB yaptığı kırsal mahalle araştırmasında, görüşülen hanelerden %33'ü hanelerinde kimsenin çalışmadığını, %45'i hanelerinde yalnızca bir kişinin çalıştığını belirtmiştir. Hanelerde iki kişinin çalışması durumu %16, üç kişinin çalışması durumu %4 ve dört ve daha fazla kişinin çalışması durumu ise %0,9 civarında tespit edilmiştir (İBB, 2017) .

2018 yılı verilerine göre, İstanbul'da istihdam edilen 5.900.000 kişi içinde tarım sektöründe çalışanların sayısı 70.000'dir. 2017 yılında ÇKS'ye kayıtlı 2,1 milyon üreticinin yalnızca 4.158'i İstanbul'da yaşamaktadır (Şahin, 2020).

İBB kırsal mahalle araştırmasında, kişilerin yaş gruplarına göre dağılımlarının 60 yaş üzerindeki nüfus oranı %20, 50-59 yaş aralığındaki %16,2, 20-29 yaş aralığı ise %15,6 olduğu görülmüştür. Nüfusun büyük bir bölümünün aktif nüfus (15-65) içerisinde bulunduğu için genç ve ekonomik bakımdan aktif olduğunu söylemek mümkündür (İBB, 2017).

İstanbul metropol alanı, Marmara geçiş iklim tipi içinde yer almakta olup genel olarak Akdeniz iklim koşullarına hakimdir. Yazın sıcak ve kurak, kışın ılık ve yağışlı hava görülür. Kuzeyinde Karadeniz'in etkisi altında olup, kışın Balkanlar'dan gelen soğuk hava dalgalarının etkileri gözlenirken, bazen de Akdeniz ikliminin ılık lodoslu havaları etkili olmaktadır (İBB, 2017).

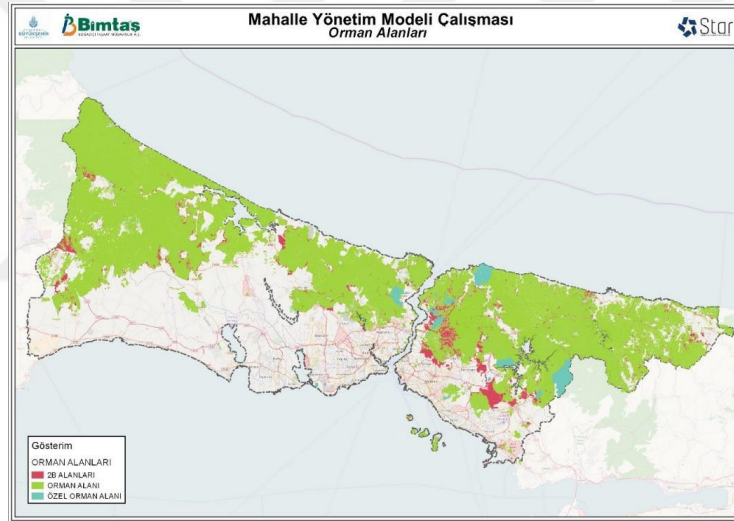
İstanbul için hâkim rüzgâr genel olarak Kuzeydoğudan esen Poyraz rüzgârı olmaktadır. Yıllık ortalama rüzgâr hızı en yüksek (>5m/sn) Kumköy'de Kuzey-Kuzeybatı ve Güney-Güneybatı yönlerinde kaydedilmiştir. İl sınırları içinde, coğrafi konumu sebebiyle gerek sıcak ve gerekse soğuk dönemde hava ktellerinin tamamının etkisi altında olup yıllık ortalama nem oranı %68'dir. Bu oran yaz aylarında düşmektedir. İl genelinde en sıcak aylar Haziran, Temmuz, Ağustos, en soğuk aylar ise Aralık, Ocak ve şubatır. İstanbul Boğazı'nın ayrıldığı Anadolu ve Trakya topraklarında kalan ilçelerde denize yakınlık ve yükseklik sebebiyle sıcaklık ve nem farkı görülebilmektedir (Din, 2019). İklimine göre her çeşit bitki yetiştirmeye uygundur.

Yüzey suları biriktirme yapıları; barajlar, bentler ve gletlerdir. İstanbul'un su ihtiyacının önemli bir kısmı baraj ve gllerde toplanmaktadır. Ayrıca tarımsal amaçlı göletleri ve içme suyu amaçlı tarihi bentleri mevcuttur. Barajlar oğunlukla DSİ tarafından kentlere su sağlamak amaçıyla, göletler ise KHGM tarafından ağırlıklı olarak tarımsal amaçlarla kullanılmak üzere yapılmıştır. İstanbul genelinde tarımsal amaçlarla kurulan bu göletler, KHGM'nin kapatılması ile yetkileri İBB'ye devredilerek, bir kısmı kentsel faaliyetler (içme ve kullanma suyu) için kullanılmıştır. Gl, gölet ve barajları besleyen dereler, debinin düşük ve düzensiz olması sebebiyle ulaşım, taşımacılık, su sporları gibi faaliyetler için değerlendirilmemektedir (Doğan, 2013).

İstanbul il sınırları içinde büyük nehir ve ırmaklar olmamasına karşılık, mevcut su havzalarından beslenen, çok sayıda akarsu ve dere bulunmaktadır. Kente yakın su toplama rezervuarını besleyen, içme suyu amaçlı değerlendirilen dere ve akarsu rezervuarları; Anadolu Yakası'nda Ömerli, Elmalı ve Darlık barajları; Avrupa Yakası'nda Alibey, Terkos, Sazlıdere ve Büyükçekmece barajlarıdır. Terkos ve Büyükçekmece formasyon olarak gl olmakla beraber su tutmaya yönelik üzerinde inşa edilen barajlardan dolayı baraj kategorisinde de adlandırılmaktadır. Bunlardan Sazlıdere Barajı, içme suyu amaçlı kullanılmayan, Kkekmece Gl'nün su toplama havzası içerisinde yer almaktadır. Bu havzalar, İstanbul'un yılda ortalama 665 milyon m³ su verimiyle,

kentin %70 su ihtiyacını karşılamaktadır. Bu konuda İSKİ, 1994 yılından itibaren aylık bazda rezervuarlara su giriş miktarlarının kayıtlarını tutmakta, verimlerini değerlendirmektedir (İBB, 2017).Metropol kentte bütüncül bir yaklaşımla arazi kullanım planlaması yapılarak, havzaların kullanım amaçları doğrultusunda hedeflenen optimum su verimiyle ekonomik ve sürekli kullanımı, doğal kaynakların sürdürülebilirliği üzerinde son derece önemlidir.

İstanbul'un doğal bitki örtüsü, orman, maki, psödomaki ile kıyı bitkilerinden oluşmaktadır. Kentin kuzey kesimlerinde Karadeniz'in etkisiyle serin ve nemli akıntılara uygun olan nemli bitki türleri (orman ve makiler), güney kesiminde ise tipik Geçit-Akdeniz makileri görülmektedir (Şekil 3.10). Kentin orta kesimlerinde meşe türleri yaygınken, kuzeye bakan yamaçlarda kayın, gürgen ve kestane gibi orman ağaçları gelişmiştir (Gürel ve Gündüz, 2011).

Şekil 3.10. İstanbul ili orman alanları (İBB, 2017).

Ayrıca İstanbul, iklim ve toprak çeşitliliği yanında birbirinden çok farklı bitki örtülerine sahip olması yönüyle çok çeşitli doğal yaşam alanlarına sahiptir. Kent çeperinde Karadeniz kıyılarında yer alan kumullar ve kent çevresinde Doğu Avrupa'nın kalan son geniş fundalıkları bunlara örnektir (İBB, 2017).

3.2.1.İstanbul'da Tarım Faaliyetlerinin İncelenmesi

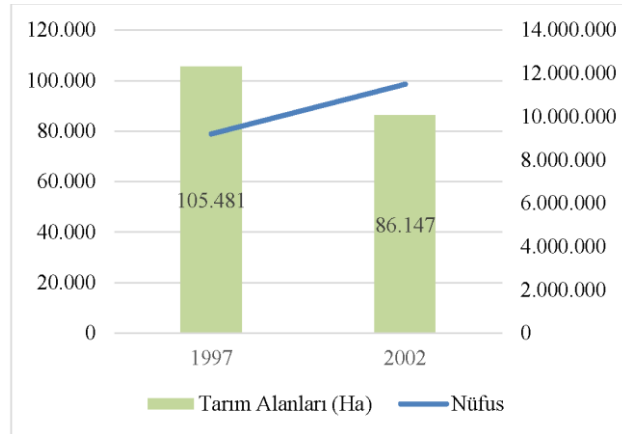
1997–2002 yılları arasında, Türkiye ve Marmara Bölgesi'ndeki tarım alanlarındaki azalma %2-%6 oranında olmuş fakat İstanbul'da bu azalmanın boyutu daha büyük boyutlara ulaşmıştır (Çizelge 3.8).

Çizelge 3.8. 1997 ve 2002 yıllarına göre tarım alanları (ha) (İBB, 2017).

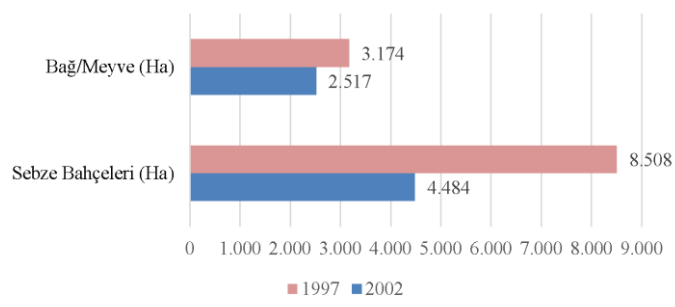
	1997					
	Türkiye	%	Marmara Bölgesi	%	İstanbul	%
Ekilen	18.605.317	69,2	2.172.622	79,3	93.709	88,9
Nadas	4.916.998	18,3	71.428	2,6	90	0,09
Sebze Bahçeleri	774.563	3	151.678	5,5	8.508	8
Meyve-Bağ	2.566.628	9,5	344.095	12,6	3.174	3
Toplam (Ha)	26.863.506	100	2.739.823	100	105.481	100
	2002					
	Türkiye	%	Marmara Bölgesi	%	İstanbul	%
Ekilen	18.123.396	68,2	1.967.224	76	79.146	91,8
Nadas	5.040.042	19	91.492	3,5	-	-
Sebze Bahçeleri	831.255	3,1	206.340	8	4.484	5,2
Meyve-Bağ	2.584.525	9,7	323.386	12,5	2.517	3
Toplam (Ha)	26.579.218	100	2.588.442 ^	100	86.147	100

Şekil 3.9'a göre, 1997 yılında Marmara Bölgesi'ndeki tarım alanları Türkiye'deki tarım alanları içinde %10,2'lik bir paya sahipken, 2002 yılında bu oran %9,7 olmuştur. İstanbul, 1997 yılında Türkiye'deki tarım alanlarının %0,4'ünü karşılarken 2002 yılında bu oran %0,3 olmuştur. 2002 yılında İstanbul nüfusu artarken tarım alanları azalmıştır (Şekil 3.11).

Şekil 3.11. İstanbul tarım alanlarının 1997-2002 yıllarındaki değişimi.

İstanbul'da 1997 ve 2002 yılları arasındaki değişim özellikle meyve-sebze bahçeleri ve bağ alanlarında olumsuz yönde olmuştur. Bağ/meyve alanları %21, sebze bahçeleri %47 oranında azalmıştır (Şekil 3.12).

Şekil 3.12. Ekiliş türlerine göre 1997-2002 yıllarında İstanbul tarım alanlarının değişimi.

Sonraki yıllarda İstanbul içindeki kentsel yayılma ile kent çeperi ve çevresindeki tarım alanları azalmış, 1996-2018 yılları arasında İstanbul'daki işlenebilir tarım arazilerinden yaklaşık 47.000 ha (%39), Marmara Bölgesi genelinde ise 623.000 ha (%17) kayıp olmuştur (Greenpeace Akdeniz akt. TÜİK, 2019) (Çizelge 3.9).

Çizelge 3.9. 1996 ve 2018 yılları kullanımına göre tarım alanları (ha) (Greenpeace Akdeniz akt. TÜİK, 2019).

Tarım Alanları (Ha)	İstanbul				Türkiye			
	1996	%	2018	%	1996	%	2018	%
Tarla Bitkileri	104.145	87,3	66.618	92	24.773.276	87,8	18.934.270	81,7
Sebze	11.333	9,4	2.937	4	894.256	3,2	783.632	3,3
Meyve	3.897	3,3	2.727	4	2.528.927	8,9	3.456.910	15
Toplam	119.375	100	72.333	100	28.196.459	100	23.179.986	100

Tarım arazileri; 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu'na göre, "toprak, topografya ve iklimsel özellikleriyle, üzerinde tarımsal üretim yapılan veya yapılmaya uygun olan veya imar, ihya, ıslah edilerek tarımsal üretim yapmaya uygun hale dönüştürülebilir arazilerdir". Yine bu kanuna göre, üzerinde verimli toprakların yer aldığı tarım arazilerinin kullanım şekilleri; mutlak, marjinal, özel ürün ve dikili tarım arazileri olarak sınıflandırılmıştır. Aşağıda bu arazi kullanım şekilleri açıklanmıştır.

Sulu tarım arazisi, mahsul için ihtiyaç duyulan suyun, mevcut bir su kaynağından yeterli ve kontrollü bir şekilde elde edildiği arazidir. Tarım arazileri sınıflandırılırken arazinin sulanmayan veya sulanan tarım arazisine ait olup olmadığı belirlenir.

Toprak (tuzluluk, alkalilik, drenaj, taşlık, sel, erozyon) ve topografik (yüzey, eğim) kısıtlamaların olmadığı veya minimum düzeyde olduğu, tarımsal üretimde kullanılan veya kullanıma uygun, ulusal, bölgesel veya yerel üretime sahip mutlak tarım arazisidir.

Özel tarım arazileri, mutlak tarım arazilerine göre tarımsal üretim için daha fazla arazi ve topoğrafik kısıtlamaya sahip olan arazilerdir ve bu kısıtlamalar nedeniyle, her türlü mahsul yetiştirilemez, sadece arazi kısıtlamalarına uyan özel mahsuller yetiştirilebilir. Bu özel tarım arazilerinde bölgenin şartlarına dayanıklı özel ürünler (pirinç, şeker pancarı, tuza dayanıklı ürünlerden pamuk gibi) ekonomik olarak yetiştirilebilmektedir.

Dikilen tarım arazisi, çok yıllık ağaç, çalı ve fundaların yetiştiği bölgenin ekolojisine uygun, dikilen bitkilerin ekonomik büyümesini etkileyen toprak-iklimsel ve topografik özelliklere uygun arazidir. Arazi kullanımı, tarım arazisi (bağ, çay, fındık, zeytin ağacı, kestane, yer fıstığı, gül, narenciye, sert veya taş dikimi), verim durumu, ekonomik üretim, değilse, nedenleri (arazi bozulması, yaş ürün, tarımda uygulanan miktar) ekonomik verimlilik), ekonomik verimlilik sağlanamasa bile, gerekli bakımlarla ekonomik verimliliğin sağlanma olasılığı açısından değerlendirilir.

Marjinal tarım arazisi: Yerel önem veya yerel ihtiyaçlar nedeniyle tarıma açık, kontrollü ileri sulama yöntemleri kullanılarak sulu tarıma uygun ve sadece geleneksel toprak işlemenin mümkün olduğu yüksek toprak nedeniyle geleneksel sulama yöntemleriyle sulamaya uygun olmayan arazi ve yüksek arazilerdir (RG, 2005c).

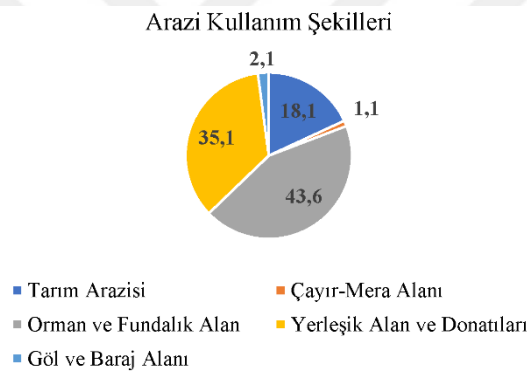
Niteliği gereği yetersiz tarımsal bütünlük nedeniyle ekonomik olarak yaşanamayan ve/veya tarım dışı amaçlarla kullanılmayan arazilere bırakılmakta; 2 hektardan az mutlak tarım arazisi veya özel amaçlı arazi, 0,5 hektardan az ekili tarım arazisi ve 0,3 hektardan az örtü altı tarım arazisi önemli tarım arazisi olarak kabul edilmez. Tarım dışı kullanım izinlerinde yerel önemi nedeniyle marjinal arazi olarak değerlendirilebilir.

Kapalı tarım arazisi veya sera, cam, naylon vb. üretim ortamını kontrol eder. Malzeme örtüsü altında ileri tarım teknolojisinin kullanıldığı bir tarım şeklidir. Örtü altı yetiştiriciliği için yukarıda belirtilen herhangi bir arazi sınıfı kullanılabilir. Dünyanın doğal sınırlayıcı faktörleri, seraların tasarımında çok az öneme sahiptir. Sabit sera yapılarına sahip araziler ülke tarımı için önemli kabul edilmekte ve mutlak tarım arazisi olarak kabul edilmektedir. Bu yapılar ekonomik ömürlerini sona erdiriyor ve yenilenemiyorsa, arazinin diğer özellikleri dikkate alınarak arazi sınıfı belirlenir (Çelikyay, 2013).

Tarım dışı alanlar, mahsul yetiştirmek için toprağı olmayan araziler, çıplak kayalar, uçsuz bucaksız karla kaplı alanlar, nehir yatakları, kumullar, sazlıklar ve bataklıklar, askeri, endüstriyel, turistik, eğlence, yerleşim, altyapı vb. Bu sınıftaki araziler ve meralar; bu amaçlar için, Mera Kanununa tabidir (R.G., 2005c).

2017 yılında İstanbul'un tamamında ekilebilir arazi, Avrupa yakasının batısında Çatalca ve Silivri ilçeleri, Anadolu yakasının kuzey kıyısında Beykoz, kuzeydoğuda Şile ve hinterlandında Çekmeköy kırsalında yoğunlaşmıştır. Orman alanları hem Anadolu'da hem de Avrupa'nın kuzey kesiminde yaygındır.

İstanbul il sınırları içerisinde arazi kullanım şekilleri incelendiğinde %18,1'i tarım arazisi, %1,1'i mera, %43,6'sı orman ve bozkır, %35,1'i tarım dışı arazi, %2,1'i göl ve barajlardan oluşmaktadır. Tarım dışı arazi, yerleşik arazi ve ekipmanı içermektedir (Şahin, 1970) (Şekil 3.13).

Şekil 3.13. İstanbul ili arazi kullanım şekilleri (Tezer ve Solduk, 2014).

Resimde gösterildiği gibi yüzölçümü 3.18, %43.6 olan doğal ormanlar, canlı ve cansız çevresel faktörlerle sürekli denge içinde olan çok değerli odun hammaddeleri ve yan ürünleri dışında yüzyıllardır çeşitli yaşamsal işlevleri yerine getirmektedir. Ormanlar kaliteli su üretimini sağlar, ılıman ve dengeli bir iklim yaratır. Hava, su, toprak ve gürültü kirliliğini bir ölçüde önler, toprağı erozyondan korur, insanları ve yapıları çığ ve selden korur. Birlikte yaşadığı bitki, hayvan ve mikroorganizma gibi canlılar için bir yaşam alanı ve besin kaynağıdır. Ormanlar yılda 1 ton tozu filtreler ve baca gazlarını, bakterileri ve virüsleri bağlar. Böylece orman havası, havada asılı kalan partiküllerin içeriği, özellikle akciğerlere giren toz miktarı açısından şehir havasına göre %90-99 daha az toz içerir. Güneşli günlerde çevredeki havayı 5°C'ye kadar soğutabilir. 1 hektarlık orman, çevreyi sert ultraviyole ve radyasyondan korur, hava nemini %10'a kadar artırabilir, rüzgar hızını %50'ye kadar azaltabilmektedir (Çepel, 1988).

Hayvanlar için önemli çayır ve mera alanları, büyük oranlarda önce ekili alanlara daha sonra da yerleşime dönüştürülmektedir. Bu dönüşüm de erozyon sürecini hızlandırmakta, popülasyon denetimi sürecini ve doğal beslenme zincirini ortadan kaldırmaktadır. Bazı türlerin giderek azalması veya yok olması ile tarımsal ortamdaki hastalık ve zararlılar için daha fazla tarım ilacı kullanılması gerçeği ortaya çıkmaktadır. Mera alanlarının azalması hayvansal üretimdeki bazal beslenmeyi kestiği için hayvansal üretimde maliyetlerin artmasına sebep olmaktadır. Sürdürülebilir tarım teknikleri ile biyolojik çeşitliliğin uzun vadede korunması göz önüne alındığında bu çayır mera alanlarının amacı doğrultusunda mera vasfını yitirmeden kullanılması, ıslah edilmesi, işletilmesinin sağlanması ve ekili alanlarda yem bitkileri kültürünün nöbete alınmasının sağlanması gerekmektedir.

5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanun kapsamında genel bir arazi sınıflandırma sistemi olarak tanımlanabilecek bu sınıflandırma, daha çok makro düzeyde arazi kullanım planlamalarının yapılabilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Daha detaylı sınıflandırma için arazi kullanım sınıflarına ihtiyaç vardır. Bunun için İstanbul ili 2009 yılı AKK haritalarından yararlanılmıştır.

Toprağı daha iyi tanımak ve bozulmasını önleyerek topraktan sürdürülebilir bir şekilde daha verimli yararlanmak amacıyla arazinin karakteristik özelliklerine uygun arazi kullanım planlamaları yapılması gerekmektedir. Bu planlamalar doğrultusunda toprak etütleri yapılmakta, arazinin toprak sınıfları belirlenmektedir.

Arazi sınıfları ile ilgili detaylı bilgilere aşağıda yer verilmiş olup Çizelge 3.10'da AKK sınıflarının tarıma uygunlukları, Şekil 3.14'te İBB sınırları içindeki AKK haritası gösterilmiştir. Araziler, 5403 Sayılı Kanun gereği hazırladığı Toprak ve Arazi Sınıflaması Standartları Teknik Talimatı Raporu'na göre, en verimli tarım yapılabilen I sınıf ile genellikle ormanların bulunduğu, orman ürünlerinden yararlanılabilen, ormanın sürdürülebilirliğini bozmamak kaydıyla denetimli olarak rekreasyon ve milli park alanı olarak değerlendirilebilen VIII sınıf araziler arasında sınıflandırılmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın detaylı sınıflandırması aşağıda verilmiştir.

I. sınıf; tarımı sınırlayıcı etmenler yok veya çok az, düz veya düze yakın eğime ve iyi drenaja sahip, derin, verimli ve kolay işlenebilen, ürün deseni geniş arazilerdir. (Mutlak tarım arazisi bu gruba girmektedir.)

II. sınıf; tarımı kısıtlayan hafif eğim, orta derecede erozyon riski, orta derecede kalın toprağa sahip olma gibi bir veya birden fazla sınırlayıcı faktörlerin bulunduğu, bazı özel

tedbirler alınarak kolay işlenebilen arazilerdir. (Daha çok özel ürün arazisi bu gruba girer.)

III. sınıf; tarımı kısıtlayıcı etmenlerden, orta eğim, erozyon riskine yatkın, geçirimsiz toprak, su tutma kapasitesi düşük vb. en az bir tanesinin görüldüğü orta derecede verimli arazilerdir. (Genellikle dikili tarım arazisi bu gruba girer.)

IV. sınıf; kısıtlayıcı etmenlerin fazla olduğu, verimliliği düşük, belirli önlemlerle tarım yapılabilen, önlem alınmadığında çayır olarak kullanıma uygun arazi sınıfıdır. (Genellikle marjinal tarım arazileri bu gruba girmektedir.)

V. sınıf; genellikle toprak işlemeye uygun olmayan, çayır ve orman gibi kullanım şekilleri olan arazilerdir. (Tarım dışı-orman-çayır-mera amacıyla kullanılan arazilerdir.)

VI. sınıf; orta derecede tedbirler alınarak ormanlık veya çayır olarak kullanılabilen fazla meyilli, şiddetli erozyona maruz kalan arazilerdir. (Tarım dışı arazi- genellikle orman-çayır-mera amacıyla kullanılan arazilerdir.)

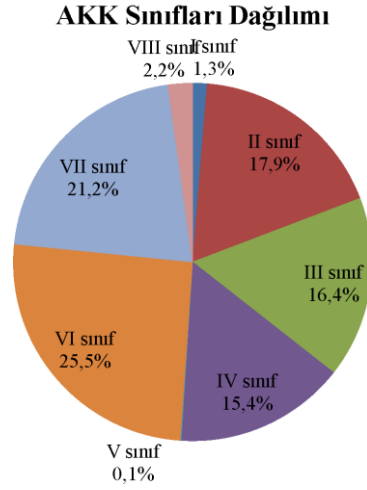
VII. sınıf; fazla eğimli, toprağı sığ, taşlık, kayalık ve erozyona fazla uğramış, üstün bakım koşulları ile çayır veya orman olarak kullanılabilen, toprak yapısı taşlı ve arızalı olup, yüzlek, kuru, sazlık bataklık olarak kullanılan veya diğer elverişsiz toprakları içeren arazilerdir. (Diğer amaçlarla kullanılan tarım dışı arazilerdir.)

VIII. sınıf; doğal hayata ortam teşkil edebilen, rekreasyon alanı olarak kullanılabilen veya su toplama havzası olarak değerlendirilebilen, yüksek dağlık, taşlı arazileri kapsayan, doğal ve kültür bitkileri için yaşam ortamı olmayan bataklık, çöl, çok derin oyuntulu arazilerle, yüksek dağlık, taşlı araziler bu sınıfta yer almaktadır (Korkut, 2004). (Genellikle tarım dışı -rekreasyon amacıyla kullanılan araziler bu gruba girmektedir.)

Çizelge 3.10. AKK sınıflarının tarıma uygunluk durumları (İBB, 2017)

Arazi Sınıfları		Tarıma Uygunluk Durumu
I.	Sınıf	En verimli tarım arazisi (Sulu Mutlak Tarım)
II.	Sınıf	Oldukça iyi tarım arazisi (Kuru Mutlak Tarım)
III.	Sınıf	Orta verimli tarım arazisi (Dikili Tarım)
IV.	Sınıf	Tarımda kullanımı sınırlı araziler (çayır, mera vb.) (SuluMarjinal)
V.	Sınıf	Islah edilerek tarıma elverişli olabilecek araziler (Kuru Marjinal)
VI.	Sınıf	Özel ürün arazisi (Özel ürün)
VII.	Sınıf	Tarım dışı araziler (Orman-Çayır-Mera)
VIII.	Sınıf	Tarım dışı araziler (Rekreasyon)

İstanbul ilinde AKK dağılımları incelendiğinde; I. sınıf araziler çok az miktarda olup kuzeydoğu ve batı kesimlerinde yer almaktadır. II. sınıf araziler Avrupa yakasının batı ve kuzey batı bölümlerinde yoğunlaşmıştır. III. sınıf araziler genel olarak IV. sınıf arazilerle birlikte Anadolu yakasının güneyinde, Avrupa yakasının genelinde özellikle kuzey kesiminde büyük parçalar şekilde dağılmıştır. V. Sınıf araziler yok denecek kadar az olup, VI. sınıf araziler ise çoğunlukla Avrupa yakasının orta ve kuzey bölümlerinde, Anadolu yakasında yerleşim alanlarının kuzeyinde yaygın görülmektedir. VII. sınıf araziler yoğun olarak Avrupa yakasının kuzeybatı ve kuzeydoğusunda, Anadolu yakasının doğu kesimindedir. VIII. sınıf araziler, Karadeniz kıyılarına doğru kuzeybatı kesiminde dağılım göstermiştir (Şekil 3.15).

Şekil 3.14. İstanbul ilinde AKK sınıflarının oransal dağılımı (İBB, 2017).

İstanbul ili genellikle engebeli bir topoğrafyaya sahip olması ve toprak kullanımını kısıtlayan eğim, erozyon vd. faktörler sebebiyle, I sınıf arazileri yönüyle oldukça sınırlı görünse de toprağın iyileştirilerek tarım yapılabilecek II, III, IV sınıf arazilerin önemi büyüktür. I, II ve III sınıf araziler tüm arazilerin ancak %35,6'sını (149.599 ha), VI, VII ve VIII sınıf araziler neredeyse %50'sini (205.791 ha) oluşturmuştur (Şekil 3.20).

İstanbul ilinin belediye sınırlarının genişlemesiyle sahip olduğu toplam 534.302 ha alanın arazi kullanım sınıfına göre hesaplanan 420.575 ha alanları dışında 113.727 ha yerleşme alanı olduğu ortaya çıkmaktadır. 420.575 ha arazinin en fazla kısmını oluşturan VI sınıf araziler %25,5 (107.141 ha) alanı, VII. sınıf arazileri oluşturan %21,2 (89.241 ha) alana sahiptir.

Veriler incelendiğinde İstanbul kenti normal tarım faaliyetlerini çok düşük oranlarda sürdürmeye devam ettirmektedir. Bunun yanı sıra kent merkezine yakın alanlara bakıldığında tarım dışı araziler ve rekreasyon alanları dahi bulmak oldukça güçtür. Zaman geçtikçe ekolojik ayak izinin artışı, gıda talebinin sürekli dışa bağımlı hale gelmesi, artan karbon salınım gibi sebeplerle İstanbul'da da kentsel tarım yönelim kaçınılmaz olacaktır. Günümüzde bu profesyonel olmayan bir şekilde şehrin yerlileri tarafından bazı ilçelerde kent içinde uygulanmaya başlansa da, sayılarının artışı gerekmektedir.

4.2.3. İstanbul'da Kentsel Tarım Faaliyetlerinin İncelenmesi

İstanbul tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yaparken kendi içinde dışarıya bağımlı olmadan faaliyetlerini sürdürebilen bir şehir olmuştur. Kentin yerleşim alanı günümüzde Tarihi Yarımada çevresinde konumlanmıştır. Ve bu çevrede kurulmuş

günümüze kadar gelmiş birçok bostanlar bulunmaktadır. Osmanlı zamanında mahalleler kendi kendisine yetmesini sağlayacak şekilde kurulurdu ve hemen her evin önünde bahçeleri bulunmaktaydı. Her semtte bulunan mahalleler kendi içlerinde bostancılık yapmaktaydı ve bu semtler kendilerine özgü sebzelerle anılmaktaydı (Çam, 2014). Çengelköy salatalığı, Bayrampaşa enginarı, Kemer patlıcanı, Kavak inciri, Gümüşsuyu baklası, Kartal pırasası, Arnavutköy çileği, Yedikule yağlı göbekli marulu günümüzde hala birlikte andığımız semt ve sebze isimleridir. Bu bahçeler, pazara yönelik İstanbul'a taze meyve ve sebze sağlarken, çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğe katkı sağlamıştır (Kanbak, 2016).

1950 yılında İstanbul'a artan yoğun göç hareketleri sebebiyle kentte bostan ve peyzaj alanları birer birer yerleşime açılmaya başlanmıştır. Bu süreçte düzenli veya düzensiz birçok bostan imara açılmış ve yok edilmiştir. 1990 yılında yayınlanan Cumhuriyet Gazetesinin haberine göre İstanbul'da 1200'ü aşkın sebze bahçesi bulunurken daha o yıllarda bile sayıları bir hayli azalmıştır. Habere göre şehrin Anadolu ve Avrupa yakasında hemen her bölgede bulunan bostanlar artan nüfus ve yasadışı yapılaşma ile birer birer yok olmuştur (Günçikan, 1990).

4.2.3.1. Yedikule Bostanları

20. yüzyılın ortalarında İstanbul'da artan kentleşme ile kent içindeki tarım arazilerinden birçoğu imara açılmıştır. Yedikule Bostanlarının kaderi bu alanlardan farklı seyretmiştir. Aleksandar Shopov ve Ayhan Han'ın, Yedikule hakkında yaptıkları detaylı çalışma incelendiğinde bu alana yerleşimlerin geç geldiği görülmektedir. Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sine bakıldığında Yedikule bölgesinden yoğun bir nüfus ve tarımsal faaliyetler olmadığından daha çok Langa, Narlıkapı, Çukurbostan ve Yenibahçe tarım alanlarından bahsedilir. Bu alanların özellikle Langa bostanları kent nüfusunun yoğun olduğu yerlere yakın olması o dönemde üretim ve satış konusunda oldukça avantajlı durum sağlamaktadır. Ancak artan göç hareketleri ile ilk imara açılan alanlar buradaki alanlar olmuştur(Shopov ve Ayhan, 2013).

Şekil 4.2. Yedikule Bostanları (Sezgin, 2016).

Yedikule Bostanlarının içinde bulunduğu tarihi yarımadanın tamamı, İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12.07.1995 gün ve 6848 sayılı kararı ile "kentsel ve tarihi sit", "kentsel ve arkeolojik sit" ve "1. derece arkeolojik sit" olarak ilan edilmiştir (Koruma Kurulları, 1995). 1600 yıllık geçmişe sahip Yedikule Bostanları, UNESCO tarafından 1985 yılında Dünya Mirası olarak kabul edilmiştir. İstanbul Kara Surlarının etrafındaki bu tarihi bostanlar, su kuyularıyla, havuzlarıyla, ahırlarıyla, ahşap yapıları ve teraslama sistemiyle bilgi birikiminin yüzyıllardır nesilden nesle aktarıldığı bir kültürel miras niteliğindedir(Koç ve Sezgin, 2016). Ancak 2011 ve 2016 yılları arasında

bostan alanlarında yenileme projesi adı altında alanın amacı dışında kullanımına yol açacak birçok proje geliştirilmeye çalışılmıştır. Dönemin büyükşehir belediye başkanı tarafından veto edilen bu projeler Fatih Belediyesine iade edilmiştir (Aksu, 2014). Günümüzde yerel halk tarafından kullanımı süren Yedikule Bostanları, çevredeki semt pazarlarına üretim sağlamaktadır. Yılın her mevsiminde hasat alınabilen bu verimli topraklarda birçok farklı ürün yetişirken maruluyla da ünlüdür.

4.2.3.2. Piyalepaşa Bostanları

Piyalepaşa Bostanları, aynı ismi taşıyan camiinin hemen yanındaki 6,5 dönümlük bostan arazisine sahiptir. İstanbul'un son tarihi camii bostanı olma niteliği taşımaktadır. Mimar Sinan'ın eseri olan Piyalepaşa Camii'den daha eski bir geçmişe sahip bostan, 16. Yüzyıldan beri camii ve külliyyeye gelir sağlamıştır. 2015 yılında İBB'nin yenileme projesiyle bostanın bulunduğu araziye yeraltı otoparkı yapılmak istense de, o dönemde yapılan itirazlarla bu karar durdurulmuştur (Bayhan, 2015). Ayhan Han ve Aleksander Shopov'un Piyalepaşa Camii ve Bostanıyla ilgili 2015 yılında yaptıkları araştırmaya göre camii 1565 yılında Kasımpaşa dere yatağına inşa edilmiştir (Han ve Shopov, 2015). Bostanla ilgili ilk resmi kayıtlara ise camiinin inşa yılında yapılan çok detaylı olmayan kayıtlarda rastlanmaktadır. Başka önemli kayıt ise 1656 yılında Hazine Darbaşı Zülfikar Ağa Vakfı'na ait kayıtlardır. Bostan bu tarihte Zülfikar Ağa Vakfına kiralanmıştır ve Piyale Paşa Camii önünde/yakınında Kozludere'de arsası Piyalepaşa Vakfına ait olan, bir tarafı kamu yolu, bir tarafı Piyalepaşa Tekkesi, bir tarafı Piyale Paşa'nın Bostanı ve bir tarafında Kozlu Dere olan ve içinde olarak meyveli ve meyvesiz ağaçların bulunduğu hadika- bahçe/bostan şeklinde nitelendirilmiştir.

Şekil 4.3. Piyalepaşa Camii ve bostanı (Sevin ve Özacar, 2022).

Yüzyıllardır ürün veren Piyalepaşa Bostanı yerel halk tarafından yetiştirilip, perakende satışı yapılmaktadır. Doğrudan ekim ve sulama sistemiyle her mevsim birçok sebze ve meyve hasadı yapılmaktadır. Arkeologlar Derneğinin 2017 yılında hazırladığı araştırmaya göre; kış aylarında pırasa, beyaz lahana, karalahana, maydanoz, karnabahar, roka, tere, taze soğan, kuzukulağı, ebegümece ve kıvırcık yetiştirilmektedir. Yazları domates, çok çeşitli biberler, top ve kemer patlıcan, bal ve kızartma kabak, maydanoz, roka, kıvırcık, marul, papatya, kuzukulağı, semizotu, reyhan, fesleğen, dereotu, ısırgan ve nane yetiştirilmektedir. Aynı zamanda yaz aylarında bu bostanlarda bulunan çeşitli meyve ağaçlarından (dut, kiraz, malta eriği ve yeşil erik, incir, ceviz gibi) ürün alınmaktadır (Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi, 2017).

4.2.3.3. Kuzguncuk Bostanları

20. yüzyılın sonlarına kadar ciddi bir Rum nüfusu barındıran Kuzguncuk, Türk ve Ermeni'lere ev sahipliği yapmıştır. Sosyo-kültürel dönüşümlere büyük oranda maruz kalan Kuzguncuk Mahallesi günümüze keşif mekanı olarak oldukça ilgi çekmektedir. Mahallenin içinde günümüzde hala varlığını sürdüren bostan alanının geçmişi 1200'lere dayanmaktadır. Birçok kez mülkiyeti değiştirilen bostan alanı başlarda bir vakfa aitken bir ailenin mülkiyetine geçmiş, sonralarda tekrar vakfa ve yerel yönetimlere devredilmiştir. Günümüzde ise mülkiyet hakkı Vakıflar Genel Müdürlüğüne verilmiştir. Bugün hala her 10 yılda bir rant yüzünden üzerinde tartışmalar yaşansa da yerel derneklerin ve toplulukların de çabasıyla korunmaya çalışılmaktadır (Tunç, 2015).

Şekil 4.4. Kuzguncuk Bostanı (Üsküdar Belediyesi, 2021).

Günümüzde Üsküdar Belediyesi bu alanı kiralamıştır. Mahallenin yerlileri Kuzguncuklular Derneği üyeleri, Üsküdar Belediyesi'ne Kuzguncuk Bostanı Projesi'ni sunmuştur. Belediye Başkanı da bu projeyi kabul edince 2015 yılında 16,5 dönümlük bostan Kuzguncukluların ve tüm İstanbulluların ziyaretine açılmıştır. Bostan 115 ayrı parselde bölünmüş ve bunun 50 parseli Kuzguncuk halkının kullanımına ayrılmıştır. Bu parseli kimin ekeceği o yıl çekilen kura ile belirlenmekte ve geri kalan parseller de okul ve bilgi evlerine veriliyormuş. Bostan alanı etrafına yürüyüş yolları da yapılmış ayrıca oyun ve etkinlik alanlarına da sahiptir (Kurt, 2021). İstanbul'un merkezi alanlarının birinde hem yerel halkın geçim sağladığı hem de çevredeki insanların sosyal aktivite gerçekleştirebileceği interaktif bir alan sunmaktadır.

4.3. Malatya ve İstanbul Örneklerinde Tarımsal Faaliyetlerinin İncelenmesi

Malatya ve İstanbul illerindeki kırsal alanlar tarım, turizm, doğal kaynak çeşitliliği gibi farklı dinamiklere sahiptir. Mahalle yapısına dönüştürülen kırsal mahalleler sahip oldukları doğal ve kırsal kaynak potansiyellerine rağmen, verimli değerlendirilemediğinden nüfus kaybına uğramıştır. Ayrıca üretim ortamı olan topraklarımız bilimsel esaslara dayanmadan amaç dışı kullanımlarla yıllar içinde bozulmakta, mevcut tarım arazilerinin miktarı, verimi ve sürdürülebilirliği azalmaktadır.

Köylerin mahalleye dönüştüğü imar raporlarında; İmar, hizmet sunumu, hizmet bedeli ve sorumluluk açısından kentsel alanlar dışındaki kriterlerin belirlenmesi ve köyden ilçeye dönüştürülen alanlarda kırsal kültür ve bütünlüğün korunmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur (Kalkınma Bakanlığı, 2018b). Bu raporlarla birlikte kente ve ilçelere bağlı belli kriterlerdeki köyler kırsal mahalle statüsüne dönüştürülmüştür. Ancak bu dönüşüm sürecinde köylere atfedilen mahalle statüleriyle kırsal kimliğinden uzaklaştırdığı gibi kültürel anlamda yozlaşmaya neden olmaktadır. Malatya ve İstanbul şehirleri birçok alanda farklı dinamiklere sahipken, tarımsal üretimin dönüşüm sürecinde birbirine benzeyen yolun farklı noktalarında dırlar. Malatya kırsal kimliğiyle öne çıkmaktadır ve ekonomik geçim kaynağı olarak tarımsal üretim ciddi bir paya sahiptir. Ancak son yıllarda gelişen kentleşme ile bu kimliğinde uzaklaşmaktadır ve şimdilerde bir kentsel tarım alanına ihtiyaç duymasa bu ivmeyle gelişim sürecine devam ederse önümüzdeki yüzyıllarda ihtiyaç duyması kaçınılmaz olacaktır. İstanbul ise neredeyse yüzlerce yıldır sürdürdüğü metropol kimliğinin yanında kendi içerisinde yetecek kadar tarımsal üretimini

sağlayan bir şehirdir. Yine artan kentleşme ile birçok tarım arazisinin imara açılmasıyla, günümüzde yalnızca kent çeperindeki alanlarda tarımsal üretim sürdürülebilmektedir. Bu sürecin kaçınılmaz sonucu ise kent içinde tarımsal aktivitelerin gerçekleştirileceği alanlara, kentsel tarıma ihtiyaç duyulmaktadır. Hâlihazırda kent içinde tarımsal üretimin sürdürüldüğü alanların korunması içinse çaba sarf edilmektedir.

Kentsel tarım topraktan kopan insanlığı tekrar toprağa bağlamayı hedeflemektedir. İnsanoğlunun toprağa olan bağını ve yaşanabilir şehirler oluşturma, bu şehirleri gelecek kuşaklara teslim etme hedefi doğrultusunda kentsel tarım standartları oluşturulmalı ve tarım kentsel politikalar içine entegre edilmelidir. Bununla birlikte yeniden sürdürülebilir tarıma ve insanları kentlerde alıştırdıkları tüketici konumundan yeniden üretici konumuna getirecek uygulamalar ve teşviklere ihtiyaç vardır.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kırsal alan, ülkeden ülkeye farklı parametrelerle ele alınmakta, üzerine çalışılan çok kapsamlı bir tanımdır. Son yıllarda nüfusu yoğun yerleşmelerde karşılaşılan çevre sorunları doğal dengenin bozulmasına yol açmış ve kırsal alanların önemini ciddi boyutta ortaya çıkarmıştır. Ayrıca dünyada görülen salgın hastalıklar, gıda üretiminin yeterli sağlanabilmesi ve gıdaya erişimin kolay olmasının ne kadar önemli olduğunu açığa çıkarmıştır.

Ülkemizde kırsal alanları koruyucu kanunlar çıkarılırken, bir diğer taraftan idari yapıya yönelik tüm alanları olumsuz etkileyebilecek düzenlemeler yapılmıştır. Bunlardan biri 2012 yılında 6360 sayılı yasa ile bütün belediye sınırlarının il sınırlarıyla çakıştırılması olup, önemli bir bölümü doğal kaynakları kapsayan kırsal alanların kentsel alanlarla aynı yönetim biçimi ile yönetilmesi anlamına gelmektedir.

Kırsal alanlarda mahalle statüsüne dönüşen köylerde tarım arazilerinin tarım dışı kullanıma açılmadan, arazi kullanım şekline uygun kullanılması önem taşımaktadır. Bunun için arazi kullanımı planlamalarına öncelik verilmelidir. Bu planlar çerçevesinde araziler değerlendirilmelidir. Malatya ve İstanbul il sınırları içinde statüsü değişen köy mahalle fark etmeksizin kırsal alanlarda arazi karakterlerine göre tarımsal üretimin devam ettiği görülmüştür. Malatya ve İstanbul'un ihtiyacı olan gıdanın tümünün kent içi ve çevresinden sağlanması mümkün olmasa da, yukarıda belirtildiği gibi bir kısmını karşılayan ve yerelde kırsal kalkınmayı destekleyen yönde plan ve projeler uygulayarak kapasitenin artırılması sağlanabileceği görülmektedir. Tarım potansiyeli bulunan alanların korunabilmesi için;

- Öncelikle kırsal alan ve kırsal yerleşme tanımlarının doğru yapılması
- Planlamadan uygulamaya kadarki tüm aktörler ve üstlenecekleri rollerin belirlenmesi
- Potansiyelleri belirleyen envanterin tespiti
- Arazi varlığına göre üst ölçekten alt ölçeye kadar plan çalışmaları
- Üreticinin eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi
- Stratejik üretim planının belirlenmesi
- Ürün değerlendirmesi ve pazar olanaklarının sağlanması

- Katma değer sağlanabilmesi için teşvik ve desteklemelerin yapılması
- Kırsal nüfusun sosyokültürel ihtiyaçlarının karşılanması
- Kentle kırsal yerleşmelerin entegrasyonunun sağlanması
- Kırsal alanların kentleşme baskısından koruyan kent planlarının yapılması
- Yapılaşma, çevre kontrolü ve tarımsal ürün denetiminin aksatılmamasını içeren çalışmalar metropol sınırların içinde kalan kırsal alan karakterlerinin korunarak sürdürülebilirliğine çok yönlü katkı sağlayabilecektir.

Bu sayede uzak mesafelerden gelen araçların etkisiyle oluşan hava kirliliği, fazla maliyeti vb. olumsuz etkileri düşürülerek hem doğal hem de ekonomik açıdan verimlilik sağlanabilir. Kent içi ve yakın çevresinde yetişen ürünlerin aktarma maliyetleri olmadan daha dayanıklı koşullarda taşınması sağlanmış olur. Aynı zamanda kaza riskleri de azalacağından İSG açısından da olumlu sonuçlar elde edilebilir. Bunların yanında kırsal alandaki göç hareketleriyle kent içinde meydana gelen yığılmaların önüne geçilerek, kırsal yaşamın kente sağladığı ekonomik yeterlilik ulusal kalkınmaya katkı sunacaktır. Mevcuttaki tarım alanlarında ekolojik üretime teşvik için üreticilerin desteklenmesi, kent tarımı yapılabilecek uygun alanlarda tarımsal üretime yönelik teorik ve uygulamalı eğitim çalışmalarının yapılması, üreticilerin ürünlerini pazarlayabilmelerine kolaylık sağlayacak satış yerleri kurulması kent ölçeğinde gıda güvenliğini arttıracak adımlar olabilir.

Kırsal ve kenti birbirine karşıt yaşam alanları olarak tanımlamak yerine, birbirinden ayrılmaz ve birbirinin devamı ekolojik denge içinde alanlar olarak ele almak daha doğru bir yaklaşımdır. Bu durumda gelişen ve değişen dünyamızda yeni şehir anlayışları ortaya çıkmaktadır. Gıdanın dağıtımını ve üretimi ile ilgili pek çok teknolojik gelişime rağmen açlık ve yetersiz beslenme hala dünya üzerinde çok ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Doğal kaynakların ve insan emeğinin sömürüsüne dayalı olarak yürüyen endüstriyel tarımın gelişmesine çok güvenilmesine rağmen ekolojik dengenin bozulmasına neden olmaktadır. Nitekim kapitalizmin en temel boyutlarından biri kentleşmedir. Ekolojik krizin temelindeki kentlerin hızla büyümesi, doğru orantılı olarak hızlı nüfus artışına neden olmaktadır. Tarımsal üretimin modern yollarla ilerlemesi hem kırsal alandaki hem de kentlerde ciddi istihdam sorunlarına ve sosyal krize neden olmaktadır.

Günümüzde geleneksel toplum düzeninin değişen üretim biçimleri ile biyoçeşitlilik sürdürülmeye çalışılmaktadır. Tarım arazileri gün geçtikçe azalsa da artan farkındalık ve duyarlılık ile tarımın her alana taşınması sağlanmaktadır. Öte yandan her koşula

uyarlanmaya çalışılan bu tarımsal üretimler, yerellik kavramını yeniden tanımlamıştır. Kentsel tarım yeni araştırmalar ve uygulamalar ile hızla gelişen bir konudur. Kamu politikaları aracılığıyla tanınması ve desteklenmesi ile Türkiye’de de yeni bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır. Tarımın şehirlerin alt yapısı ile birlikte çalışma ve bütünleşme zamanı gelmiştir.

Kentsel tarımın tasarım stratejileri, daha sürdürülebilir ve daha sağlıklı bir yaşam tarzını teşvik etmek için insanları yerel ve bölgesel gıda sistemlerine yeniden bağlarken, gıdaları kente yeniden yönlendirmektedir. Geniş çerçevede kentsel tarım aktivitesi şehirlerin sağlığında ve sürdürülebilir büyümesinde olumlu etkilere ve önemli bir role sahiptir. Kentsel tarımın önemi yerel yönetimlere inisiyatif tanıyan bir anlayışla vurgulanmalıdır. Yerel yönetimlerin ve merkezi yönetimlerin sıkı ilişkisi halinde, gerekli hukuki ve idari düzenlemeleri gerçekleştiren bir yaklaşımla ele alınmalıdır.

KAYNAKLAR

- Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları**, 2020. (2021). Türkiye İstatistik Kurumu. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210>
- Agah, H.** (2018). Kırsal Alan Planlaması ve Değerlerin Korunması. Sürdürülebilir Yaşam Penceresinden Yerel ve Kırsal Kalkınma (ss. 100-122). İstanbul: Özyeğin Üniversitesi Yayınları.
- Akalan, İ.** (1988). Toprak Bilgisi. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları. No 1058.
- Aktaş, E., Altınok, M. ve Songur, M.** (2015). Farklı Ülkelerdeki Tarımsal Destekleme Politikalarının Tarımsal Üretim Üzerine Etkisinin Karşılaştırmalı Analiz. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(4): 55-74.
- Aksu, F.** (2014). Tarihi Yedikule bostanları planı reddedildi. Hürriyet Gazetesi. Oluşturulma Tarihi: Aralık 12, 2014. (<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/tarihi-yedikule-bostanlari-plani-reddedildi-27762771>). Erişim Tarihi: (10.11.2022).
- Alada, A.** (2001). Yeni Bir Toplumsal Yapılanma İçin İşlevsel Bir Kamu Alanı: Mahalle. 25. Dünya Şehircilik Günü, 5. Türkiye Şehircilik Kongresi, (s. 345), Ankara: TBMMOB – ODTÜ, 7 – 9 Kasım 2001.
- Anonim**, (2005). Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu, 19 Temmuz 2005 Tarihli Resmî Gazete. Sayı: 25880. Kanun No: 5403. Kabul Tarihi: 03.07.2005.
- Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi.** (2017). Bir Kültür Varlığı Olarak Piyalepaşa Camii Bostanının Koruma Koşulları. <https://docplayer.biz.tr/55332239-Bir-kultur-varligi-olarak-piyalepasa-camii-bostani-nin-koruma-kosullari.html>. Erişim Tarihi: (29.11.2022).
- Atalay, İ.** (1989). Türkiye’de Kır Yerleşmelerinin Arazi Degredasyonu Üzerindeki Etkileri. Coğrafya Araştırmaları. 1 (1): 91-103.
- Atalay, İ.** (2011). Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği. İzmir: Meta Basım.

- Aydemir, B.** (15.04.2014). Kent-kır Ayrımı Anlamını Yitirdi. İHA Ekonomi, <https://www.iha.com.tr/haber-tuik-baskani-kent-kir-ayrimi-anlamini-yitirdi-348577>. Erişim Tarihi: (14.05.2019).
- Aydın, Z.** (1986). Kapitalizm, Tarım Sorunu ve Azgelişmiş Ülkeler-I. Onbirinci Tez, No: 3, 126-156.
- Bakırcı, M.** (2007). Türkiye’de Kırsal Kalkınma Kavramlar-Politikalar-Uygulamalar. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bal, H.** (1999). Kent Sosyolojisi. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Bayar, R.** (2018). Arazi kullanımını açısından Türkiye’de tarım alanlarının değişimi. Coğrafi Bilimler Dergisi, 16(2), 187-200.
- Bayhan, B.** (2015). Tarihi Bostan Tescillendi. Arkitera. <https://www.arkitera.com/haber/tarihi-bostan-tescillendi/>. Erişim Tarihi: (10.11.2022).
- Bealer, R. C. , Willits, F. K. , Maida. P.R.,** (1965). The Myth of a Rebellious Adolescent Subculture: Its Detrimental Effects for Understanding Rural Youth. Rural Youth in Crisis. 45 (4).
- Bentick, B.L.** (1980). Capitalized Property Taxes and the Viability of Rural Enterprise Subject to Urban Pressure. Land Economics. 56(74).
- Bernstein, H.** (2014). Tarımda Değişimin Sınıfsal Dinamikleri. Çev. Oya Köymen. İstanbul: Yordam Kitap.
- Besthorn, F. H.** (2013). Vertical farming: Social work and sustainable urban agriculture in an age of global food crises. Australian Social Work, 66(2), 187-203.
- Boratav, K.** (1980). Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. No: 54.
- Boratav, K.** (2004). Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm. Ankara: İmge Kitabevi.
- Broadway, M. J., & Broadway, J. M.** (2011). Green dreams: Promoting urban agriculture and the availability of locally produced food in the Vancouver Metropolitan Area. FOCUS on Geography, 54(1), 33-41.
- Butler, L. M., & Maronek, D. M.** (2002). Urban and agricultural communities: Opportunities for common ground. CAST Task Force Report, 138.
- Canbulat, İ.** (2019). Fetih Sonrası İstanbul’un İskânı Değişen Şehirli ve Evini 1455-1471 Kaynakları Üzerinden Okumak. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 9(2).

- Castells, M. ve Ince, M.** (2006). Manuel Castells'le Söyleşiler. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M.** (2013). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür-Ağ Toplumunun Yükselişi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M.** (2010). The Information Age, II: The Power of Identity. 1997.
- Castells, M.** (2004). The network society: A cross-cultural perspective. Edward Elgar Publishing, Incorporated.
- Cengiz, S., & Yılmaz, B.** (2016) Malatya'da Arazi Kullanımı/Örtüsünün Modellenmesi, 2025-2045 Arazi Kullanımı/Örtüsü Simülasyonu. 6. Uzaktan Algılama-CBS Sempozyumu (UZAL-CBS 2016), 52-59.
- Cleveland, H.** (1985). The Twilight of Hierarchy: Speculations on the Global Information Society. Public Administration Review, 185-195.
- Cromartie, J. B., & Swanson, L. L.** (1996). Census tracts more precisely define rural populations and areas. Rural America/Rural Development Perspectives, 11(2221-2019-2634), 31-39.
- Çağlayan, T., YAVUZ, Prof. Dr. F., MİRAN, Prof. Dr. B., YAVUZ, Prof. Dr. F., GÜLÇUBUK, Doç. Dr. B., TANRIVERMİŞ, Doç. Dr. H., BAYANER, Doç. Dr. A., KOÇ, Prof. Dr. A., ATIŞ, Prof. Dr. E., BOYACI, Yrd. Doç. Dr. M., ŞENGÜL, Doç. Dr. H., & KARLI, Prof. Dr. B.** (2005). Türkiye'de Tarım (Prof. Dr. Fahri YAVUZ, Ed.; Atatürk Ün). Tarım ve Köyşleri Bakanlığı.
- Çam, S.** (2014). Dünden Bugüne İstanbul Bostanları, Gaia Dergi, (<https://gaiadergi.com/dunden-bugune-istanbul-bostanlari/>).
- Çepel, N.** (1988). İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları Bibliyografyası. İst. Ün. Orman Fakültesi Yayın, 3515, 396.
- Çelikyay, H. H.** (2013, May). Teknoloji girdabından akıllı şehre dönüşüm: İstanbul örneği. In Bursa: 2nd Turkey Graduate Studies Congress.
- Çukur, F., & Saner, G.** (2008). Malatya ili kayısı üretiminde riskin ölçülmesi ve riske karşı oluşturulabilecek stratejiler. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 46(1), 33-42.
- De Luca, C., Tondelli, S. ve Åberg, H. E.** (2020). The Covid-19 Pandemic Effects in Rural Areas. TeMA-Journal of Land Use, Mobility and Environment. 119-132.
- Deelstra, T., & Girardet, H.** (1999). Urban agriculture and sustainable cities, thematic paper 2. Growing Cities Growing Food: Urban Agriculture on the Policy

Agenda: A Reader on Urban Agriculture. Resource Centre on Urban Agriculture and Forestry.

- Dernek, Z.** (2005). Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları.
- Dewey, R.** (1960). The Rural-Urban Continuum: Real But Relatively Unimportant. *American Journal of Sociology*. 66(1): 60-66.
- Diehl, J. A., Sweeney, E., Wong, B., Sia, C. S., Yao, H., & Prabhudesai, M.** (2020). Feeding cities: Singapore's approach to land use planning for urban agriculture. *Global Food Security*,
- Dinç, H.** (2019). Arazi Kullanım Kararlarının Dere Sistemleri Üzerinde Fiziki Etkisinin Analizi ve Kentsel Yaşama Yansıması-İstanbul'da su baskını, sel ve taşkın risk değerlendirmesi. *Journal of Planning*, 29(2), 147-170.
- Doğan, Ö. S., & Gökburun, İ.** (2019). İstanbul'da köyden mahalleye evrilen yerleşmeler. *Coğrafya Dergisi*, (39), 73-87.
- Doğan, M.** (2013). Geçmişten Günümüze İstanbul'da Sanayileşme Süreci ve Son 10 Yıllık Gelişimi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (27), 511-550.
- Eren, A.** (2012). Türkiye Ekonomisi. Bursa: Ekin Yayın Dağıtım.
- Eren, Ö. İ.** (2012). Türkiye'de Dönüşen Kentlerin Son Kalesi: Kent Kurucu Öge Olarak Osmanlı'dan Günümüze 'Mahalle'. *International Journal of Human Sciences*. (9)2: 1547-1568.
- Eren, A. A., & Gökten, K.** (2018). Malatya ili tarım potansiyeli üzerine bir inceleme. *Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 58-80.
- Erten, S.** (2015). Kentsel Çeper/Kuşak (Urban Fringe): Planlama ve Peyzaj'ın Nikâh Salonu. *Betonart. Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği (TÇMB) Yayını*. 44(1).
- Ergin, G.** (2010). Cumhuriyet'ten Geleceğe Türkiye Topraklarının Mülkiyet Yapısı, Toprak Mülkiyeti Sempozyum Bildirileri (ss. 64-71). Yay. Haz.: S. Bayramoğlu. Ankara: Memleket Yayınları.
- Eryılmaz, B., & Şen, M. L.** (1994). 2000'li Yıllara Doğru Türkiye'de Yerel Yönetimler. *MÜSİAD Araştırma Raporları*, 5.
- Ewing, R. H., Pendall, R., ve Chen, D. D.** (2002). *Measuring Sprawl and Its Impact*. Washington, DC: Smart Growth America.
- FAO.** (2021). Value of Agricultural Production. <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QV>. Erişim Tarihi: (22.11.2022).

- Frumkin, H., Frank, L., ve Jackson, R. J.** (2004). Urban Sprawl and Public Health: Designing, Planning, and Building For Healthy Communities. Island Press.
- Geray, C.** (1975). Türkiye'de Kırsal Yerleşme Düzeni ve Köy Kent Yaklaşımı. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 30 (1).
- Görmez, K.** (1993). Türkiye'de Anakent Yönetiminin Sorunları. Çağdaş Yerel Yönetimler. 2(1): 19-29.
- Görmüş, S., Cengiz, S., & Yılmaz, B.** (2018). Peyzaj Metrikleri Kullanarak Peyzaj Dinamiklerinin Analizi: Malatya Kenti. TÜCAUM, 30, 3-6.
- Grimes, S.** (1992). Exploiting Information and Communication Technologies for Rural Development. Journal of Rural Studies. 8(3): 269-278.
- Grimes, S. ve Lyons, G.** (1994). Information Technology and Rural Development: Unique Opportunity or Potential Threat? Entrepreneurship & Regional Development. 6(3): 219-237.
- Gülçubuk, B.** (2005), AB ve Türkiye'de Kırsal Yapı ve Kırsal Kalkınma, Ankara.
- Gülçubuk, B.** (2006). Kırsal Kalkınma- Türkiye'de Tarım Kitabı. Ankara: T.C. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Gün, S.** (2006). Tarımda Toprak Mülkiyet Yapısı ve İşletmelerin İyileştirilmesi. Türktarım Dergisi. 171: 34-37.
- Günaydın, G.** (2010). Tarım ve Kırsallıkta Dönüşüm-Politika Transferi Süreci-AB ve Türkiye. Ankara: Tan Kitabevi Yayınları.
- Günçikan, B.** (1990). Semt Bostanı Bostana Yenildi. Cumhuriyet Gazetesi. 15. Yayın Tarihi: 15.12.1990.
https://drive.google.com/file/d/1Efhs7DTdXbQ2qmW5vRvDUbQZ4Vyyt_wHA/view
- Gürel, A., & Gündüz, A. E.** (2011). İstanbul'un Ekolojik Yapısı Üzerine Bir Araştırma. Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, (1), 1-12.
- Grove, M.** (2016). Sunqiao Urban Agricultural District. Sasaki.
<https://www.sasaki.com/projects/sunqiao-urban-agricultural-district/>.
- Han, A. Shopov, A.** (2015). Klasik Dönem Osmanlı Mimarisinin Bir Örneği Olarak Piyalepaşa Camii ve Bostanı. Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi 2015. 22 tarih ve sayılı yazısı. <https://docplayer.biz.tr/56276679-Istanbul-beyoglu-kasimpasa-klasik-donem-osmanli-mimarisinin-bir-ornegi-olarak-piyale-pasa-camii-ve-bostani.html>. Erişim Tarihi: (29.11.2022).
- Heinberg, R. ve Bomford, M.** (2016). Tarım ve Gıdanın Dönüşümü Ekoloji Serisi-35, Çev. Hira Doğru. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

- Hennig, E. I., Soukup, T., Orlitova, E., Schwick, C., Kienast, F., ve Jaeger, J. A. G.** (2016). Urban Sprawl in Europe Joint EEA-FOEN Report. European Environment Agency (EEA): København, Denmark.
- Hugo, G., Champion, A. G. ve Lattes, A.** (2001). New Conceptualisation of Settlement for Demography: Beyond The Rural/Urban Dichotomy. IUSSP.
- Isserman, A. M.** (2005). In The National Interest: Defining Rural and Urban Correctly in Research and Public Policy. International Regional Science Review. 28(4): 465-499.
- İspir, E. G.** (1991). Şehirleşme ve Meseleleri. Ankara: Gazi Büro Yayınları.
- İstanbul Valiliği.** (2022). Üç İmparatorluğa Başkentlik Yapan Şehir: İstanbul. <http://www.istanbul.gov.tr/uc-impatorluga-baskentlik-yapan-sehir-istanbul>. Erişim Tarihi: (24.11.2022).
- İBB,** 2019. İBB Belediye Yetki Alanı. <https://www.ibb.istanbul/icerik/yetki-alani>. Erişim Tarihi: (25.11.2022).
- İBB.** (2009). 1/100.000 ÖLÇEKLİ İSTANBUL ÇEVRE DÜZENİ PLANI.
- Jaeger, J. A. ve Schwick, C.** (2014). Improving the Measurement of Urban Sprawl: Weighted Urban Proliferation (WUP) and Its Application to Switzerland. Ecological Indicators. (38): 294-308.
- Just, T., Thater, C., Auer, J., Ebling, M., Fuchs-Sobolew, G. ve Walter, N.** (2008). Megacities: Boundless Growth. Db Research.
- Kalkınma Bakanlığı.** (2014). Kalkınma Bakanlığı Stratejik Planı 2014-2018.
- Kanbak, A.** (2016). İstanbul Yedikule Bostanları: Bir Yerinden Üretim Pratiği. Batman Üniversitesi. Yaşam Bilimleri Dergisi. 6 (1).
- Karabacak, K.** (2017). Türkiye’de Tütün Tarımı ve Coğrafi Dağılışı. Coğrafi Bilimler Dergisi, 15(1): 27-48.
- Kavruk, H.** (2004). Köy ve Mahalle: Yerleşim ve Yönetim Birimi. Ankara: Odak Yayınevi.
- Kayasü, S., Büyükcivelek, A. B., Durmaz, B., Karadoğan, S., & Akça, P.** (2020). Kentsel Tarım Stratejisi Belgesi: Çankaya İlçesi Uygulama Örneği. Ankara Kalkınma Ajansı.
- Kayıkçı, S.** (2009). Türkiye’de Kırsal Alan Yönetimi. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.

- Kazgan, G.** (2003). Tarım ve Gelişme. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keleş, R.** (2014). Kent ve Kültür Üzerine . Mülkiye Dergisi , 29 (246) , 9-18.
<https://dergipark.org.tr/pub/mulkiye/issue/246/968>.
- Kepenek, Y.** (2012), Türkiye Ekonomisi, 25.Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Klove, R. C.** (1952). The definition of standard metropolitan areas. Economic Geography, 28(2), 95-104.
- Koç, D. , Sezgin, T.** (2016). Yedikule Bostanları; Mirasın Talanı. Atlas Dergisi.
<https://www.atlasdergisi.com/gundem/yedikule-bostanlari-mirasin-talani-2.html>. Erişim Tarihi: (10.11.2022).
- Korkut, T.** (2004). Kentsel dönüşüm sorunları ve İstanbul kimliği. İstanbul University Journal of Sociology, 3(8), 1-8.
- Kurt, O.** (2021). Kuzguncuk Bostanı – İstanbul’da Gizli Bir Cennet.
<https://cokgezenadam.com/kuzguncuk-bostani-istanbul-gezilecek-yerler/>. Erişim Tarihi: (29.11.2022).
- Krass, D., Nedorezov, T., & Ovchinnikov, A.** (2013). Environmental taxes and the choice of green technology. Production and operations management, 22(5), 1035-1055.
- Lewis, D. J., Barham, B. L. ve Zimmerer, K. S.** (2008). Spatial Externalities in Agriculture: Empirical Analysis, Statistical Identification, and Policy Implications. World Development, 36(10): 1813-1829.
- Lewis, W.A.** (1954). Economic Development with Unlimited Supplies of labor. Manchester School of Economic and Social Studies, (22): 139-191.
- Lin, J. Y.** (2011). From Flying Geese to Leading Dragons: New Opportunities And Strategies For Structural Transformation in Developing Countries. The World Bank Press.
- Ludher, E., & Paramasilvam Kumar, T.** (2018). Food and the City: Overcoming Challenges for Food Security. Centre for Liveable Cities Singapore.
- Maldonado, P. ve Maldonado, I.** (2015). Agrarian Land Property. Sustainable Development and Planning VII. Ed. Özçevik vd., (Vol. 193). WIT Press.
- Malatya Ticaret ve Sanayi Odası |.** (n.d.). <https://www.malatyatso.org.tr/malatyanin-tarihcesi>. Erişim Tarihi: (08.12.2022).
- Martin Jacobson.** (2012). Shanghai urban farming. Wwf.
https://wwf.panda.org/wwf_news/?204455/Shanghai-urban-farming

- Martin, K. M.** (1985). *The Influence of Rurality on Poverty: A Study of Counties in The Northeastern United States* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Pennsylvania State University.
- Mastny, L.** (2016). *Dünyanın Durumu 2016-Bir Kent Sürdürülebilir Olabilir mi?.* Çev. Kutluay, D. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016. İstanbul.
- McGranahan, D. A., Hession, J. C., Mines, F. K. ve Jordan, M. F.** (1986). *Social and Economic Characteristics of The Population in Metro and Non-metro Counties 1970-80.* Rural Development Research Report. 58. Washington, DC.
- McMichael, P.** (2001). *The Impact of Globalisation, Free Trade and Technology On Food and Nutrition In The New Millennium.* Proceedings Of The Nutrition Society, 60(2): 215-220.
- McMichael, P.** (2006). *Reframing Development: Global Peasant Movements and The New Agrarian Question.* Canadian Journal of Development Studies/Revue canadienne d'études du développement, 27(4): 471-483.
- Mougeot, L. J.** (2000). *Urban agriculture: definition, presence, potentials and risks. Growing cities, growing food: Urban agriculture on the policy agenda,* 1, 42.
- Muilu, T. ve Rusanen, J.** (2004). *Rural Definitions and Short-Term Dynamics in Rural Areas of Finland in 1989–97.* Environment and Planning A. 36(8): 1499-1516.
- Mumfords, L.,** (2013). *Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Değişimler ve Geleceği.* Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013.
- Mylott, E.** (2009). *Urban-rural Connections: a Review of The Literature.* Oregon State University. Retrieved from <https://ir.library.oregonstate.edu/downloads/sf2685179>.
- Nerse, S. ve Türk, E.** (2017). *Kırsal Kentsel İlişkilerde Değişim: Yeni Tanımlamalar ve Kavram Okumaya Yönelik Bir Analiz.* Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi. 63(5): 504-525.
- Oestmann, S. ve Dymond, A. C.** (2001). *Telecentres—Experiences, Lessons and Trends. Telecentres: Case Studies and Key Issues.* 1: 1-15.
- Ortaylı, İ.** (1977). *İstanbul'un mekansal yapısının tarihsel evrimine bir bakış.* Amme İdaresi Dergisi, 10(2), 77-97.
- Organisation for Economic Co-operation and Development.** (2012). *Redefining" urban": A New Way to Measure Metropolitan Areas.* OECD. Working Party on Territorial Indicators.

- Özensel, E.** (2015). Türkiye’de Kırsal Yapıların Dönüşümü. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Özen Bilgili, S.** (2020). 19. Yüzyılda Tarihi Yarımada Bostan Yerleri. https://twitter.com/Seda_Ozen/status/1249797018723274756?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1250125878115340293%7Ctwgr%5E03fc3a6273ce4683f6b8858edf10088648c343de%7Ctwcon%5Es2_&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.fotokart.shop%2Fblog%2Fistanbulun-kaybolan-bostanlari%2F
- Özkaya, T.** (2006). Türkiye’de Tarımın Çöküşünü Kabullenecek Miyiz? İktisat Dergisi. (477): 35-42.
- Özüpekçe, S.** (2021). Malatyada Tarımsal Arazi Kullanımı ve Kayısının Önemi. Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 6(1), 62-77.
- Öztürk, D., & Karakaş, G.** (2017). Kayısı Üretimi ve Pazarlama Sorunları; Malatya İli Örneği. Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, 2(4), 113-125.
- Paşca, A. ve Năsui, D.** (2016). The Use of Corine Land Cover 2012 and Urban Atlas 2012 Databases in Agricultural Spatial Analysis. Case Study: Cluj County, Romania. Res. J. Agric. Sci, 48, 314-322.
- Rehber, E. ve Çetin, B.** (1998). Tarım Ekonomisi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı, No: 134.
- Resmî Gazete,** www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210415-2.htm, Erişim Tarihi (17.09.2021).
- Sangam, S. L.** (2008). Tele-Cottage Approach to the Community Development in the Rural Karnataka, India. (ss. 10-14). In Proceedings of World Library and Information Congress: 74th Ifla General Conference and Council. Canada. 10-14 Ağustos 2008.
- Serdar, Y.** (2018). Kentlerin Sürdürülebilirliği Bağlamında Ekolojik Üretim ve Tüketim Biçimlerinin Toplumsal Yapıya ve Mimarlığa Etkileri: Kırsal-Kent Kavramı. [Yüksek Lisans Tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Seto K.C., Fragkias, M., Guneralp. B.ve Reilly M.K.** (2011). A Meta-Analysis of Global Urban Land Expansion, PLoS ONE 6(8): e23777.
- Sevin, S. Özacar, İ.** (2022). İstanbul’un son tarihi bostanları. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/yasam/istanbulun-son-tarihi-bostanlari-691297.html>. Erişim Tarihi: (12.11.2022).
- Shopov A, Han, A.**(2013), “Osmanlı İstanbul’unda Kent İçi Tarımsal Toprak Kullanımı ve Dönüşümleri, Yedikule Bostanları, Toplumsal Tarih, 236: 34-38.

- Smeets, P. J.** (2010). Expedition Agroparks: Research by Design into Sustainable Development and Agriculture in the Network Society. Wageningen Academic Publishers.
- Smit, J., & Nasr, J.** (2001). Agriculture: urban agriculture for sustainable cities: using wastes and idle land and water bodies as resources. In The Earthscan Reader in Sustainable Cities (pp. 221-233). Routledge.
- Sucu, A.** (2016). Manuel Castells'in —Ağ Toplumu Çerçevesinde Sosyal Ağlar ve Yeni Toplumsal Hareketler İlişkisi: Gezi Parkı Örneği. Maltepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi. İstanbul.
- Şahin, A.** (2020). İstanbul ve Çevresinin Orman Varlığı. Şu eserde: Akkemik, Ü.(Ed.). Ekosistem, İklim ve Kentsel Büyüme Perspektifinden İstanbul ve Kuzey Ormanları. Türkiye Ormancılar Derneği Yayın, (50), 24-55.
- Şahin, S., Atay, S., Gökalp, K., Çolak, S., Demirtaş, M. N., Öztürk, B., ... & Çelik, B.** (2011). Malatya yöresinde organik kayısı yetiştiriciliği. In Organik Tarım Araştırma Sonuçları (pp. 51-56). TC Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Şahin, A.** (1970). 'den Günümüze İstanbul İlinde Arazi Kullanımı, Değişimi ve Ormanlar. İstanbul Ormanlarının Sorunları ve Çözüm Önerileri (Editör: Akkemik, Ü.) TOD Yayınları, 51-86.
- T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.** (2015). Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi 2014-2020, [http://kkp.tarim.gov.tr/sp/UKKS%20\(2014-2020\).pdf](http://kkp.tarim.gov.tr/sp/UKKS%20(2014-2020).pdf), Erişim Tarihi: (06.09.2022).
- T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.** (9 Aralık 2017). Tarım Arazilerinin Korunması, Kullanılması ve Planlanmasına Dair Yönetmelik, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, <http://www.tarim.gov.tr/TRGM/Duyuru/188/Tarim-Arazilerinin-Korunmasi-Kullanilmasi-Ve-Planlanmasina-Dair-Yonetmelik>, Erişim Tarihi: (15.09.2022).
- T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı.** (2010-2013). Kırsal Kalkınma Eylem Planı, Ankara.
- Tan, S., Hasdemir, M. ve Everest, B.** (2015), Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikaları. Agricultural Economics. (ss. 266-270), International Conference on Eurasian Economies Kazan, Russian Federation. 9-11 September 2015.
- Taş, B.** (2015). Türkiye'nin Kırsal Yerleşmeleri. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- TDK.** (2022). Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: (22.11.2022).
- Tekeli, İ.** (2016). Dünya'da ve Türkiye'de Kent-Kır Karşıtlığı Yok Olurken. Yerleşmeler İçin Temsil Sorunları ve Strateji Önerileri. Ankara: İdealkent Yayınları.

- Tezer, A., & Solduk, B. B.** (2014). İstanbul metropoliten alanının sürdürülebilir kentsel gelişmesinde “Kentsel Tarım” potansiyeli.
- Timmer, C. P.** (2009). A World Without Agriculture. The Structural Transformation In Historical Perspective. Washington DC: The American Enterprise Institute For Public Policy Research.
- Timmermans, W., Snep, R. P. H. ve Kuypers, V.** (2005). Urban Landscape Ecology in the Delta Metropolis, A Modern Chaos? WIT Transactions on Ecology and the Environment. (81): 583-595.
- Torre, A, Wallet, F.** (2016). Regional Development in Rural Areas: Analytical Tools and Public Policies. Springer.
- Tunç, B. F.** (2015). Çok Sesli Mekansal Pratiklerde Katılımcılığın Rolü: Kuzguncuk Ve Yedikule Bostanları (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Turker, B., & Akten, M.** (2020). A Productive land use: urban agriculture. J. of Strategic Research in Social Science, 6, 11-24.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK).** İstatistik Veri Portalı. (2020). <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=n%C3%BCfus>. Erişim Tarihi: (24.09.2022).
- Uhel, R.** (2006). Urban Sprawl in Europe: The Ignored Challenge. EAA Report, 10(2): 56.
- URL-1** < https://farm4.static.flickr.com/3262/2706745187_d2b781a1ed_z.jpg?zz=1
- URL-2**< www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf
- URL-3**< www.yds.gov.tr/dosyalar/1326978039-1580.pdf
- URL-4**< www.agricities.com/presentations/istanbul.pdf
- URL-5**< <http://investinmalatya.gov.tr/tr/sayfa/362-bitkisel-uretim>
- URL-6**< <https://malatya.tarimorman.gov.tr/Menu/13/Arazi-Varligi>
- URL-7**< <https://cip.tuik.gov.tr/>
- URL-8**<<https://malatya.tarimorman.gov.tr/Menu/25/Malatya-Ili-Tarim-Havzolari-Urun-Dagilimi>
- UNCTAD.** (2016). Virtual Institute Teaching Material on Structural Transformation and Industrial Policy, <https://vi.unctad.org/stind/indpolfull.pdf>, (19.11.2019).
- United Nations.** (2018). Percentage urban and urban agglomerations by size class. <https://population.un.org/wup/Maps/>. Erişim Tarihi: (13.11.2022).

- United Nations.** (2018). WUP2018-F19-Urban_Population_Annual. <https://population.un.org/wup/Download/>. Erişim Tarihi: (13.11.2022).
- USDA.** (2021). Telework Survey Insights Report 2021. US Department of Agriculture. Office of Customer Experience.
- Üsküdar Belediyesi.** (2021). Üsküdar'da Nefes Aldıran Bir Bostan. <https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/news/uskudarda-nefes-aldiran-bir-bostan/1941>. Erişim Tarihi: (29.11.2022).
- Viljoen, A., & Bohn, K.** (2005). Continuous Productive Urban Landscapes: urban agriculture as an essential infrastructure. Urban Agriculture Magazine, (15), 34-36.
- White, C., Shopov, A., & Ostovich, M.** (2015). "An Archaeology of Sustenance: The Endangered Market Gardens of Istanbul." Archeology for the People: Joukowsky Institute Perspectives, eds. J. Cherry ve F. Rojas. Joukowsky Institute Publication 7: 29-38. Oxford, UK: Oxbow Books.
- Wiggins, S, ve Proctor, S.** (2001). How Special Are Rural Areas? The Economic Implications of Location for Rural Development. Development Policy Review, 19(4): 427-436.
- World Population Review,** (2022). <https://worldpopulationreview.com/canadian-cities/vancouver-population>. Erişim Tarihi: (17.11.2022).
- Worldometer,** (2022). <https://www.worldometers.info/world-population/singapore-population/>. Erişim Tarihi: (17.11.2022).
- Qvortrup, L.** (1998). Det hyperkomplekse samfund: 14 fortællinger om informationsamfundet. Gyldendal.
- Yontar, İ. G. ve Söztutar, M.** (2018). Kırsal Alanda Girişimcilik, Üretim ve Kalkınma Boyutlarıyla Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK)-Manisa İl Koordinatörlüğü Örneği. Sayıştay Dergisi, 111: 43-77.
- Yaş, H., Güler, T.** (2016). Kır – Kent Ayrımı Görünümlerinin Havsa Örneğinde İncelenmesi. Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, 1–20.
- Yaylagül, G.** (2021). Malatya Tarihi (s. 21).
- Yenigul, S. B.** (2016). The Role of Urban Agriculture and Local Authorities in Protecting the Agricultural Land in Metropolitan Cities. MEGARON / Yıldız Technical University, Faculty of Architecture E-Journal, 11(2), 291–299. <https://doi.org/10.5505/megaron.2016.48568>.
- Yıldırım, E.** (1994). Working class formation in Turkey: A historical and cross-sectional investigation. The University of Manchester (United Kingdom).

Yılmaz, Ç. (2015). Kentsel Tarımın Avrupa Birliği ve Türkiye'deki Geleceği. AB uzmanlık tezi, TC Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara.

Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu (23.05.1957). 9614 Sayılı Resmî Gazete. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.6964.pdf>. Erişim Tarihi: (10.9.2022).

1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu (28.04.1972). Tarım Kredi Kooperatifleri, <https://www.tarimkredi.org.tr/media/htjhumeh/1581-sayili-tarim-kredi-kooperatifleri-ve-birlikleri-kanunu.pdf>, Erişim Tarihi: (06.09.2022).

442 Sayılı Köy Kanunu (07.04.1924). 68 sayılı Resmî Gazete. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf>. Erişim Tarihi: (13.09.2022).

6848 sayılı Tarihi Yarımada Kentsel ve Tarihi Sit Alanı Koruma Kararı. (12.07.1995). İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu. <https://korumakurullari.ktb.gov.tr/TR-89255/sit-alanlari.html>. Erişim Tarihi: (10.11.2022).

